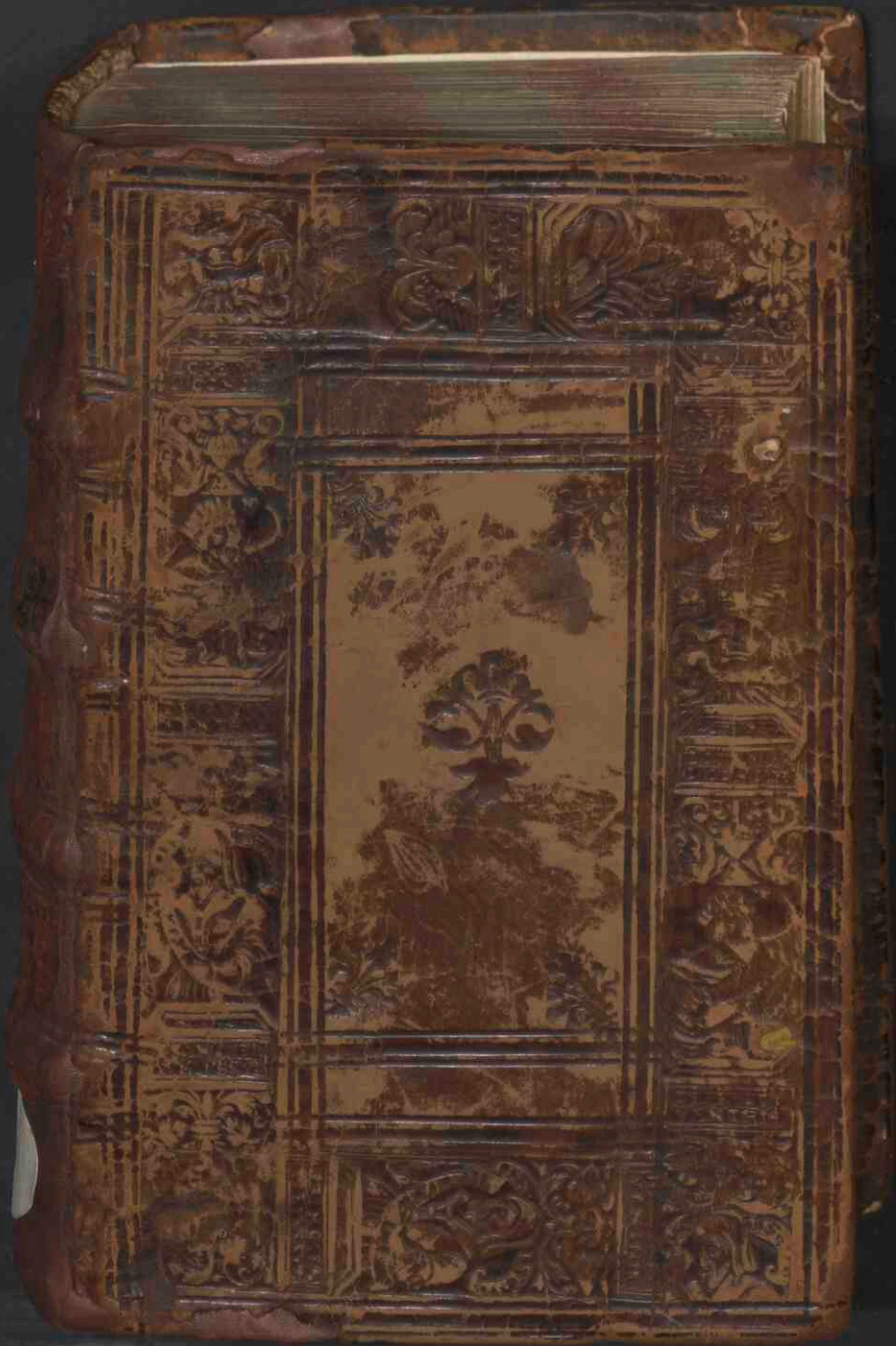

Onosandri Platonici De optimo imperatore, atq[ue] adeò de re militari

<https://hdl.handle.net/1874/456637>

Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell Huybert van Buchell (1513-1599)

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsede
 - de staartsnede
 - het achterplat

This book is part of the Van Buchell Collection Huybert van Buchell (1513-1599)

More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

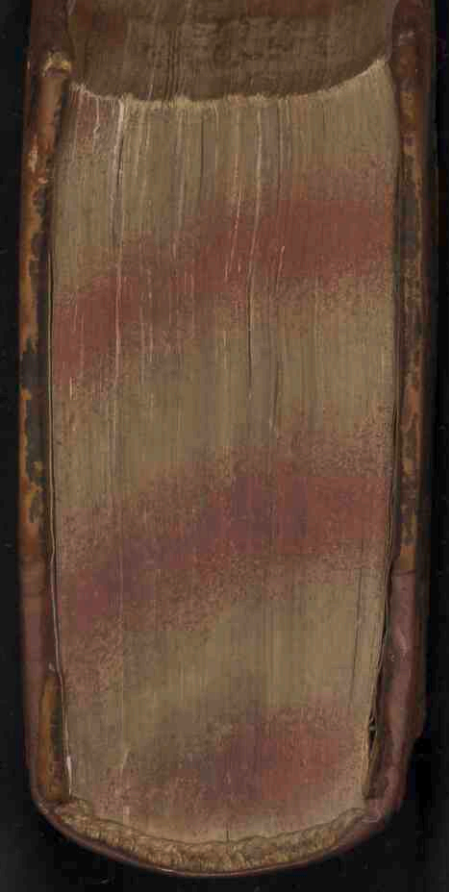
Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

W oct.

148

U.B.U.

Original of
the 1st. of the

106

CC

governauer 12-3-99

gen

Quarum.

102

Oct 22

CPM

Magor

den

1750

nom

22

cut uniusq[ue] orbis. N. utriusq[ue]

Et tunc

hunc filium hominis uenio

in nube. cum potestate in

et manifestare. Ioh. xxiij. f.

prieuribus. refectur et iuribus

puta ueluti. quomodo. dicitur.

Ademptio uestra. Et dixit

similitudine. I. id est sic ut

et omnes in hoc mundo sunt in

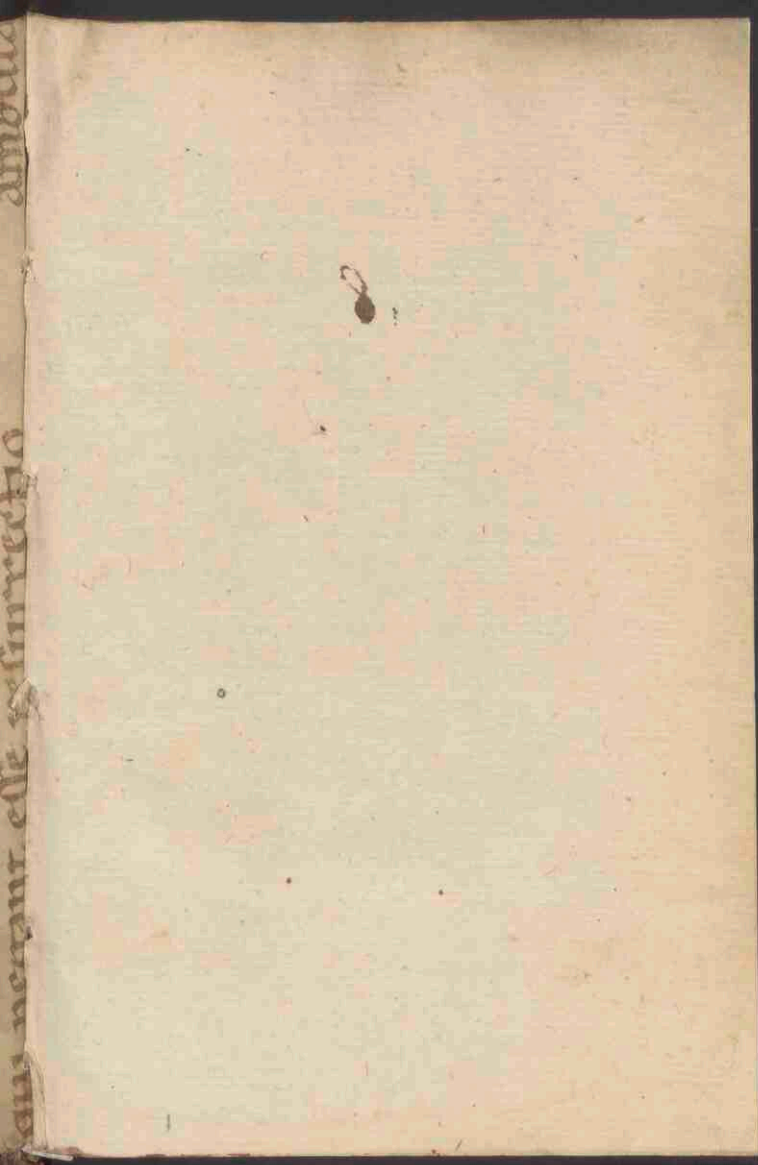
... et de ...

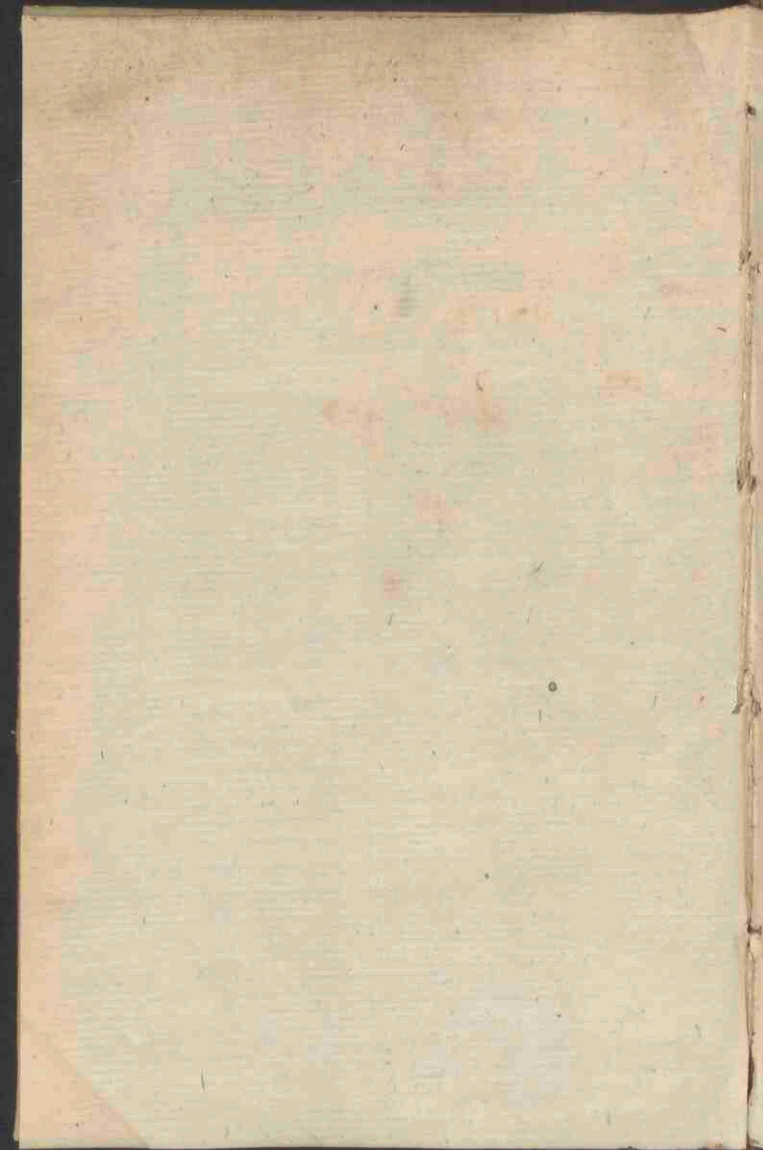
re. **D**icunt
dauid
dn̄s dn̄o
donec p
lum pe
domini
do filii
omni p
Adtend
ambula

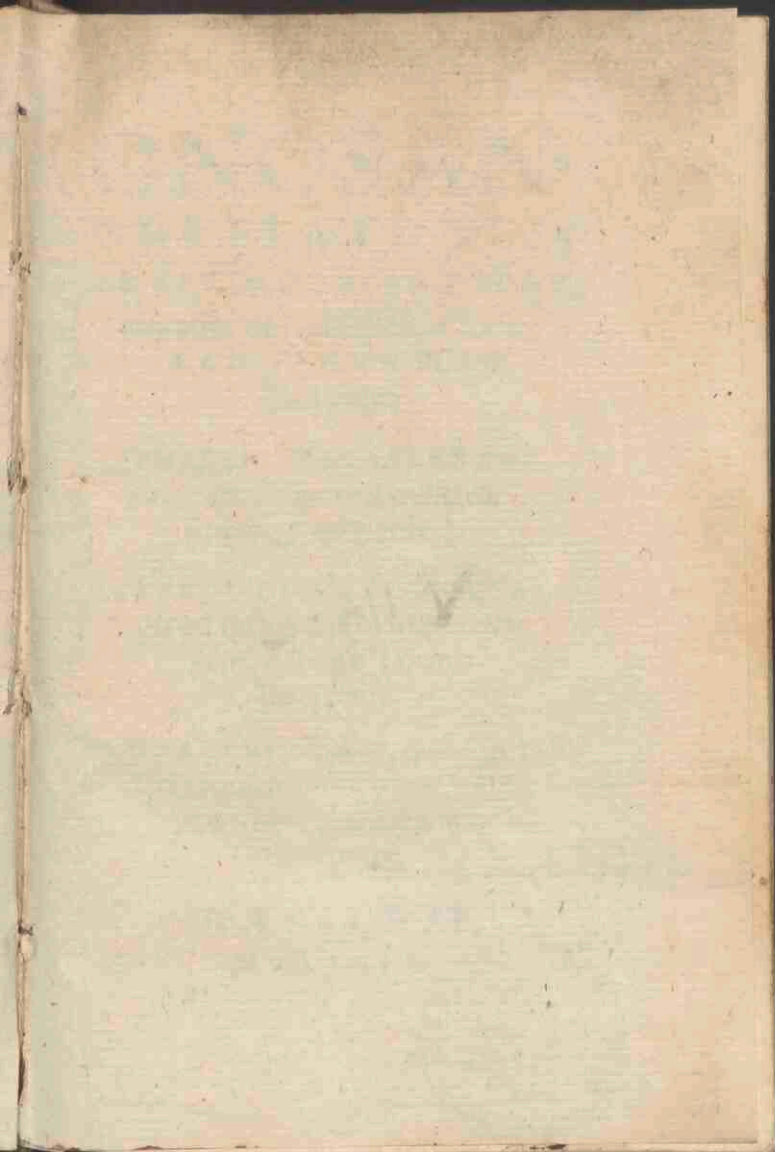
Litterae Graecae

Octavo n°. 148.

illorū dixit ad eos. Quid me
tatis. Ostendite mibi denariū.
habet imaginem & inscripti
Respondentes dixerunt ei.
ris. Et ait illis. Reddite ergo
cesari sunt cesari. & que dei
deo. Et non potuerunt uerbu
prehendere corā plebe. Et
ti in responsō eius tacuerunt.
serunt autē quidā sadduce
qui negant esse eximrectio

N 115. C.

est actus. Ita et uol. et iudic.

ONOSAN-
DRI PLATONICI
DE OPTIMO IMPERATORE,
atq; adeò de re militari, NICO-
LAO SAGVNTINO
Interprete,

RAPHAELIS VOLATERRANI
Princeps, in quo rei militaris
summa continetur.

AGAPETI DIACONI de officio Re-
gis ad Iustinianum Imperato-
rem, Albano Torino
Interprete.

PLVTARCHI libellus, quòd in prin-
cipe requiritur doctrina, ERAS-
MO ROTERODAMO
Interprete.

BASILEAE,
M. D. LVIII.

ONOSAI

PLATONIC

DE OTTO LATERALIS

DE OTTO LATERALIS

DE OTTO LATERALIS

DE OTTO LATERALIS

DE OTTO LATERALIS

DE OTTO LATERALIS

DE OTTO LATERALIS

DE OTTO LATERALIS

DE OTTO LATERALIS

DE OTTO LATERALIS

DE OTTO LATERALIS

DE OTTO LATERALIS

DE OTTO LATERALIS

DE OTTO LATERALIS

DE OTTO LATERALIS

DE OTTO LATERALIS

DE OTTO LATERALIS

DE OTTO LATERALIS

ILLVSTRISSIMO

PRINCIPI AC DOMINO D.

Bernhardo Marchioni Badensi, & Hochbur-
genfi, Lantgrauio Sufenburgensi, Domino in

Roetelen & Badenuueiler, &c. Principi

ac domino suo Albanus To-

rinus. S. D.

IONOSANDRI

Platonici sententia:

disciplinæ quarum

cūq; rerum ac leges

quæuis ἀνθρώποις illis

potissimè, qui huius

modi rerum studio uehementius capi

untur, & singulari autoritate præstant,

dedicandæ sunt, haud equidem intelli

go, cui nam potius imperatorij mune

ris contemplandi ratio, Ducis item ac

Principis officium conueniat, quàm

inclitæ Dominationi tuæ Magnani-

me Princeps, qui micantissimis illu-

strum maiorum tuorum imaginibus,

ceris ac stemmatis regno destinatus,

EPISTOLA

istam amplitudinē & maiestatem non
tam stipatorū aut caduceatorū pōpa,
cæteroq; fortunæ strepitu quā sapien-
tia, integritate, & egregijs deniq; faci-
norib. à serenissimo pientissimoq; pa-
rente tuo, qui hæc tenello pectusculo
in sculpi uoluit, tuendam didicisti, tãto
quidem cum fructu, ut iam pridem e-
tiam dū adolescēs, nō modò percepta
imperatoria, uerū etiā imperādī ra-
tionē tenere uisus sis. Quocirca ab in-
uictissimo CAESARE CAROLO sem-
per Augusto in bello iam tum satis pe-
riculoso Archidux & imperator exer-
cituū inauguratus, maximo cū omniū
elogio, eam prouinciam quantūuis ar-
duam prudentiū uirorū consilio gessi-
sti, & gnauiter obita militiā felicissimis
euētibus absoluiſti. Vnde uerū hono-
rem, qui uirtutē & rectē facta, sua spō-
te comitatur, minimē affectatū conse-
quutus es. Quandoquidē uerò in hac
uita, nulla artium neq; difficilior, neq;
perniciosa militari scientia existit, ut
quæ

EPISTOLA

quæ nullis carceribus circūscribi, neq̃
finē ullū habere potest, quotidie noua
stratagemata, noui astus & insolentes
uersutiae in πολύτροποις imperatorib. o
riūtur, nouum praeliandi genus subin
de comminiscitur. Nec quisquā quā
tocūq̃ ingenio industriaq̃ praestet, in
hac arte satis peritus inuenitur: in mo
mento intereūt exercitus, urbes diripi
untur, regna alioqui florētissima euer
tūtur, imperia mutātur, diuina huma
naq̃ sursum ac deorsum commiscē et
concidūt. Nec est ullus poenitentiae lo
cus, poena cōtinuò sequitur errorem.
Proinde summa cōmēdatione dignis
simus princeps, aut ille exercituū dux,
qui de re militari peritos iugiter audit,
legit, meditatur, ac disputat. Frequēs e
nim ista artis bellicę meditatio peritos
in re militari faciet. Eoq̃ Onofrandi il
lud de optimo imperatore eiusq̃ offi
cio, atq̃ adeò de omni re militari opu
sculū, perquā eruditū & elegantissimē
Latinitate donatū, tuę inclytę domina

EPISTOLA

tionī cum cæteris id genus scriptorib.
 consecrare uolui, ut inde ceu ex mutis
 præceptorib. militiam Christianis prin-
 cipibus utilissimam & necessariam cū
 primis, ad unguem perdiscas. Haud e-
 nim artium bellicarum minus ex isto
 uno autore, quàm ex Vegetio, Polya-
 no, Aeliano, Frontino, Polybio ac cæ-
 teris omnibus hauries. Hactenus de
 priore dedicati huius uoluminis par-
 te, nūc de reliqua agemus, in qua prin-
 cipis pariter & regis officium perstrin-
 gitur, hoc est, artis bene regnādi recta
 institutio, qua sanè nulla est cæterarū
 artium neq; pulchrior, neq; difficilior,
 eoq; à iuueni principe antequam re-
 gni gubernacula suscipiat maximè di-
 scenda. Quemadmodum enim in na-
 uigatione clauus naucleris, qui peri-
 tia gubernādi, uigilantia & fide præ-
 pollēt, tutius committitur: ita regnum
 ei qui sapiētia, iustitia, animi modera-
 tione, prouidentia, studio reip. præcel-
 lit, potissimè committendum, Iuuenis
prin

EPISTOLA

princeps diu suspectam habeat suam
 ipsius ætatem, partim ob rerū imperi-
 tiā, partim ob immoderatos animi im-
 petus, caueatq; ne manū magnæ cui-
 piam rei admoueat, citra prudentium
 uirorum præcipuè seniorum consilio,
 inter quos assiduè uersari debet, ut iu-
 uentutis impotentia, maiorum reuerē-
 tia temperetur, & ætatis lasciuia, æta-
 tis premat seueritas. Periculū alioqui
 est, ne si imprudenter inter nugones,
 perditos aleatores, abiectissimos assen-
 tatores, scurras, mimos, combibones,
 profusores ac uoluptatum architectos
 iuxta stultos, ac nequam (à quibus ni-
 hil præter uoluptates, delicias, fastum,
 arrogantiam, iracundiā, tyrannidem,
 neq; audit neq; discit) uitam degat, æ-
 tatis calore præceps, Phaetōtis aliquā-
 do more, nulla adiutus sapiētia rerum
 habenis per occasionem arreptis, suo
 pariter & orbis malo, subuertat omīa.
 Disciplinæ igitur bene gubernādi gu-
 stum, & boni principis munus, partim

EPISTOLA.

ex hisce breuib. libellis, partim & maxime quidem ex genitore tuo principū amplissimo accipies. Integri enim uerēque Christiani principis simulachrum, imò celeste quoddam animal numini quàm homini similius, hæc parum graphicè à nobis elaborata illustrissimi parentis tui Marchionis Ernesti pictura, clarius quàm è speculo ostendet. Primum imperatorio stemmate præfulgens, patrem habuit serenissimum Marchionem Badensem, & Hochburgensem, &c. Christophorū, Augustissimi Romanorū imperatoris Federici III ex sorore nepotem: in uictissimi Cæsaris Maximiliani, numinis terreni consanguineum & intimum necessarium, cuius sine auspicijs, nullū memorabile facinus ab eodem sacratissimo imperatore gestum perhibetur. Animi quippe magnitudine & uirtutis præstantia omnes totius Germaniæ principes superauit, à quib. fortissimi principis nomē, haud
iniuria

EPISTOLA.

iniuria est assequutus. Taceo propin-
 quitatem Marchionum cum Carolo
 Romanorū imperatore potētissimo,
 cui uel notum esse tantummodo, ho-
 nos est omnium extremus. Prætereo
 longissimam prosapiæ Badensis uetu-
 stissimæ seriem, in qua Archiepiscopi
 complures, Romani imperatoris ele-
 ctiores primarij fulserunt. A natalium
 suorum splendore nihil prorsus dege-
 nerans, maximi principis filius prin-
 ceptus Herneſtus omnib. uirtutum nu-
 meris absolutus, omnium bonorū na-
 tus, imò datus à cœlestibus, subleuan-
 dis rebus mortalium, omnibus ex æ-
 quo prospicit, omnibus consulit, nihil
 habet república neq; antiquius neq;
 suauius, animo plusquam paterno in
 omneis præcipue bonos præditus est,
 cui singulorum uita charior quàm sua
 existit, nihil noctes atque dies aliud
 agit, nihil molitur, quàm ut optimè
 sit omnibus, apud quem præmia para-
 ta sunt bonis omnibus, malis uenia, si

EPISTOLA

modò se se ad frugem meliorem refe-
 rant, non uerò relipiscantibus formi-
 dabilis est: patrie commodū, suum ma-
 ximum ducit esse compendium, de ci-
 uibus subditisq; omnibus adeò gratis
 bene mereri cupit, ut si res postulet, nō
 dubitet suo cum uitæ discrimine, illo-
 rum incolumitatem tueri. Sola uerè re-
 gia laude, sapientia, prudentia, uigilā-
 tiaq; cæteros antecellit, sic, ut semper
 uigilet, quò ceteris liceat altum dormi-
 re. O quoties his auribus ex ore ipsius
 audiui οὐχὲν παννύχιον. Nec uidit quis-
 piam illo magis sobriū, & pro repub.
 magis sollicitū: iugibus se curis discrus-
 ciat, quo patria in summo degat ocio.
 Quod rectū, quod uerè honestū, non
 ut principū uulgus facit, quicquid
 animo collibuit, ubique sectatur, eoq;
 metitur omnia. Integritate & benefi-
 centia gerit imperium, nō sibi, sed rei-
 publicæ: non metui, sed amari studet
 à ciuibus, nec alia in ipsos est animo,
 quam bonus pater familiās in suos do-
 mestici-

EPISTOLA.

mesticos. Ciuium erga se beneuolen-
 tia tutiorem putat, quàm Barbarico sa-
 tellitio, & cōductitijs latronibus. Vir-
 tute, prudentia, & autoritate præstan-
 tes, non ut Tyranni suspectos & inui-
 sos habet, sed ueluti præcipuos auxilia-
 tores & amicos amplectitur. Sapien-
 tissimus quisque ei gratissimus est, & à
 consilio. Assentatoribus nunquam se
 deridendum propinauit, liberos sem-
 per amauit amicos: concordiam inter
 omnes alit, & si quid ortum fuerit dis-
 sensionis, continuò componit. Pro pu-
 blica pace, nihil non facere ac pati du-
 bitat, intelligens bellum grauissimam
 rerum publicarum pestem, & omniũ
 malorum parentem. Neminem depi-
 lat, sed in suo fisco putat esse quicquid
 usquam ciues sui possident, quos sic
 habet charitate deuinctos, ut nihil ue-
 reantur, uel uitam, nedum pecuniam,
 pro principe suo impendere. Sic tem-
 perat imperium, ut beneficium sentiat
 populus, seruitutẽ minimẽ Leges non
 nisi

EPISTOLA.

nisi salutare condit, inutiles corrigit.
 Breuiter his epithetis titulisq; iure o-
 ptimo signari potest: Pater patriæ, ser-
 uator, clemēs, placidus, humanus, pro-
 uidus, equus, magnanimus, affectibus
 imperans, dominans uoluptatibus, cō-
 silio acriq; iudicio pollens, industrius
 confector negotiorum, facilis aditu,
 comis congressu, factus ad emendan-
 dum populi mores, natus ad bene me-
 rendum, patriæ summa felicitas & sa-
 lutare numen. Et quod apud me ma-
 ximum habetur, Euangelij dogmata
 ad unguem & tenet, & sequitur. Sed
 paucis hīc habes (nequeo enim cun-
 cta in epistola persequi) in patre tuo,
 optimi & Christiani principis imagi-
 nem, penicillo qualicunque uerē ma-
 gis quā scitē depictam, Bernharde
 princeps inclyte, cui respondere uerē
 gloriosum, uerēq; magnificum T. C.
 uincere pulcherrimum fuerit: profe-
 ctō degenerare ab hac sine summo de-
 core omnino non potes. Absolutis-
 simum

EPISTOLA.

ſimum itaq; hoc unicum perfecti prin-
 cipis exemplar, imitari ſummis uirib.
 enitere, unī parenti unicē inhæreas,
 hunc unū amplecteris, huic unī place-
 re ſtudeas. Sit tibi in oculis, in corde, in
 ore, hūc penitus ſapies, hunc moribus
 & uita exprimas, & ſuperare manibus
 pedibusq; contendas. Primas nāq; &
 præcipuas egregij principis eſſe partes
 pater tuus duxit, non ſolū bene im-
 perare, ſed efficere ne ſuccedat dete-
 rior: eoq; ita ſemper imperium geſſit,
 quaſi certaret in hoc, ne quis ſui ſimilis
 queat ſuccedere, atq; ſic interim libe-
 ros pro uirili, futuro parauit imperio,
 tanquam id agaret, ut ſibi ſuccederet
 ſe melior. Quare tanta ſollicitudine be-
 ne natos liberos, educatione (adhibi-
 tis uiris grauib., inculpatis, & longo
 rerū uſu doctis) meliores reddere con-
 tendit, nunquam immemor ſe patriæ
 genitos, patriæ educandos, nihil quip-
 pe retulerat filios genuiſſe imperio, ni-
 ſi eoſdem curaret educādos imperio.

EPISTOLA

nisi eosdem curaret educandos. Neque aliud pulchrius uirtutum suarum monumentum poterit relinquere optimus princeps, quam filium haudquamquam degenerem, qui parentem egregijs facinoribus praeferat. Neque sane uita excedit, qui talem sui imaginem post se relinquit in seculo superstitem, Hac caeteraque id genus innumera parentis tui decora, tibi Deo praeside facile parabit uirtus, si teipso semper melior euadere cupiens, istud qualitercunque deliniatum optimi Principis simulachrum libenter agnosces, sapienter imiteris, aequare & uincere toto pectore coneris. Bene uale BERNHARDE Princeps Illustrissime & me in numerum tuorum mancipiorum adscribito. Basileae, Calend. Septemb.

ANNO M. D. XLI.

ERRATA SIC CORRIGITO.

Folio 155. Versu 21 lege, annium. Fol. 162. uersu s. lege, terreno. Folio 178. aphorismo.

LXIII, hæc omnia sunt omiſſa in calce: Multo nanque præſtantius eſt indignorum propter dignos miſereri, quàm indignorum uitio, dignos meritis ſuis defraudare. Folio 179. uersu 18. lege curriculo pro cuniculo.

THE
HISTORY
OF
THE
CITY
OF
NEW
YORK
FROM
1624
TO
1898
BY
JOHN
B. HOGAN
AND
JAMES
M. SMITH
NEW
YORK
1898

THE
HISTORY
OF
THE
CITY
OF
NEW
YORK
FROM
1624
TO
1898
BY
JOHN
B. HOGAN
AND
JAMES
M. SMITH
NEW
YORK
1898

THE
HISTORY
OF
THE
CITY
OF
NEW
YORK
FROM
1624
TO
1898
BY
JOHN
B. HOGAN
AND
JAMES
M. SMITH
NEW
YORK
1898

ONOSANDRI PLA
TONICI DE OPTIMO IM
peratore eiusq; officio ad Qu. Verannium Li-
ber, per NICOLAVM SA-
GVNTINVM è Græ-
co in Latinum tra-
ductus.

PRAEFATIO.

QVITANDI autue
nandi, piscandi deni-
que uel agros colendi
disciplinā & leges ad
illos edi oportere exi-
stimo, qui huiusmodi
rerum studio uehementer oblectari so-
lent, Imperatorij uerò muneris cōtem-
plandi

*Ratio quur
scripsit.*

plandi rationem, Q. Veranni, Romanis potissimum arbitror convenire, ijs præsertim qui autoritate senatoria præstant: iudicio præterea diui Cæsaris Augusti, ob huius muneris egregiã disciplinam & singularem plurimarum maximarumq; rerum peritiã, maiorum quoq; suorum dignitatem & nomen cõsularibus atq; imperatorijs honoribus insigniti sunt. Iis itaq; id operis in primis censeo dedicandum, non tanquam imperandi & copias ductitandi ignaris. Quin eo maximè ad scribendum adductus sum, quòd plerique ruditate quadam atq; inscitia rerum, aliorum facta haud rectè pēsantes, eadem ipsi uituperare improbareq; audacius pergunt. Qui uerò bene sunt instituti, rerumq; scientia præditi, quæ alijs pulchrè honesteq; gesserunt probè cognoscetes, laude ipsi commendationeq; prosequuntur. Quo fit, ut quanquam ea quæ conscribere institui, plerisq; uideri posse intelligo iam multo ante excogi-

cogitata esse & penitus cognita, non tñ
 ob id ipsum deterrear, quominus insti-
 tutū ad finē prosequar. Quinimmo ala-
 crior ire pergā, ut qui nō modò præce-
 pta imperatoria tradere, uerum etiā im-
 perādī rationē tenere uideri possim. Fe-
 lix præterea iure sim, si ea quę Romani,
 uirtute ac industria duce, fortiter atque
 præclare gessissent, idoneus ipse existi-
 mer qui oratione cōplectar. Qua de re
 si laborem hunc meū huiusmodi uiris
 probari sensero, minimè dein dicere
 dubitarim, illustriū imperatorū consi-
 lia his almæ pacis temporibus hoc ope-
 re continerī. Vnde etsi nil aliud, illud
 uel præcipuè animaduerti atq; digno-
 sci poterit, quam obrē alijs malè pugna-
 re atq; in calamitates incidere sæpe acci-
 derit, alijs optimè re gesta egregiam fa-
 mam atq; ingentem gloriā adepti sint.
 Patebit perspicuè deniq; eximia illa uir *Laus Ro-*
 tus Romana, quando nullus unquam *manorum.*
 rex, nulla ciuitas, nulla præterea gens,
 non modò maiorem imperij amplitu-
 dinem

dinem obtinere, sed ne parem quidem atq; æquam attingere quiverit: ut tot iam circumactis temporibus, tãtam imperij molem perpetuo quodam tenore cõstantissimè immotam ac solidam servasse uideantur. Nec mihi ratione ulla possim persuadere, fortuna id evenisse & casu, ut superatis Italiæ finibus ad ultimas orbis oras nomen & imperiũ potuerit propagari: prudentia potius, consilio, arteq; militari, & rerum præclare gestarum splendore & gloria. Propitiã etenim cœptisq; nostris fauentẽ adipisci fortunam optandum utiq; est: non ideo tamen existimandum, eam rebus præesse omnibus atque penitus dominari. *Simile.* Vt enim inepti atq; parum considerati sunt, qui singulas calamitates uni fortunæ attribuunt, nõ & imperatorum insuper desidiæ & errori: Ita qui res rectè & ordine gestas fortunæ uiri ac ui, non & Imperatorum uirtuti atq; solertiæ impertire uidentur. Iniqui enim atq; iniurij pariter est, uel eũ qui
rempub,

republica, male gessisset ab omni prorsus culpa eximere, eamque ad fortunam omnino reijcere: uel eum qui fortiter nauiterque uictor atque uoti compos euasisset, usque adeo debitis fraudare laudibus, ut palmam rei bene probeque gestae, fortunae duntaxat acceptum oportere referri censeat. Caeterum cum omnes penem mortales natura propensiores sint his potissimum fidem habere, qui ea uel memorent uel literis mandent quorum ipsi periti sint, etiam si qua ardua & difficilia factu uideantur referre: narrantibus autem rem quampiam in qua se metipsum non exercuerint, tametsi nec difficilis nec incredibilis est, uix tamen adduci possunt ut ei fidem habeant: idcirco necesse esse opinor, tantum praefari haec omnia, quae de Imperatore militibusque consilijs hoc libro sum complexurus, iam rerum indubitatis periculis esse probata, his maxime autoribus, qui Romani nominis patres atque principes extitere. Quorum egregia uirtus

sine controuersia apud omnes mortales ad hanc diem consensu omniū primas obtinet. Nihil igitur raptim, nihil temerè ex tempore ue confictum, nihil prorsus imbelle libellus is continebit, sed ea quæ rerum uarietate certissimis documentis Romani nauiter gesserūt ac ediderūt: qui non modò quid aduersum hostes faciendum esset, probè sciuerè, uerum etiam ne quid sibi contrà inferri posset, prudenter prospexere: nec inuenies usquam, ubi non certo æquoq; iure certandi usi fuerint. His itaq; fontibus equidem cuncta collegi: quanquam non sum nescius plerosq; optaturos, quæcunq; de hac re ab se dici possent, sua magis uideri, quàm accepta ab alijs. Quippe qui maiorē se laudem crederent adepturos, si ab se exco gitata uiderentur atq; deprōpta, quàm si hæc ad alios autores referri oportere, non sua esse, planè faterentur. Equidē nihilominus me ob id ipsum commendationem consecuturum existimo. Nā
quem-

quemadmodum si quis profectus militiam res strennuè ibidem ac fortiter ab alijs gestas literis & memoriae tradidisset, nō propterea laude priuaret, quod nō quæ ipse uiribus & ingenio aut inuenisset aut patrasset, sed quæ alijs fecissent posteritati commendasset: Ita me puto non proinde parum commendationis & laudis relaturū, quod nō à me hæc inuēta esse ingenuè fateor: quin potius hoc ipso præstare haud iniuria uideri omnibus possum, qui & laudem sine inuidia, & fidem sine obtreccatione atq; calūniā meritò relaturus sum.

DE IMPERATORE

deligendo.

Imperatorē itaq; deligi oportere inquam, nō generis & maiorum, nec fortunarum & opum habita ratione: quorum alterum in sacerdotibus deligendis, alterum in magistris ludorum creandis obseruari solet. Sed queratur eiusmodi, qui temperans sit, cōtinens, sobrius, frugi ac tenuis uictus, laborū

patiens, acer ingenio, non avarus, non iuuenis, non senex: si contingat quoq̃, qui liberos habeat, qui ad dicendū idoneus sit, existimatione deniq̃ pręditus.

Temperatus, ne uoluptatibus delinatus atq̃ distractus, curam maximarum rerum destituat.

Continentem autem esse oportet eū qui summę tātę administrationis pręest. Impotentis enim animi impetus, si facultatem fortē quę collibuerit perpetrandi nactus sit, usq̃ adeo cupiditate pręceps prolabitur, ut cohiberi facile ne queat.

Sobrium etiam uolo, ut rebus maximis inuigilare commodē possit. Sæpe enim noctu per quietem animi, Imperatoris consilia cogitatione discussa consummatius confirmari possunt.

Victu frugi & tenuem, quia deliciarum plenus uiuendi cultus, & exquisita ciborum cura fatigat & mergit animum, ut per Imperatorum delicias necessaria tempora gerendarum rerum incassum

caſſum terantur.

Patientia uerò laborū ad Imperatorē eo in primis attinet, quòd eū inter militares labores ultimum eſſe oportet qui defatigetur atq; laſceſcat.

Acer eſſe debet ingenio, quòd celerē & (ut inquit Homerus) uolucrem eum eſſe oportet, quo cogitatiōe currat pernix per omnia, atq; futura conijciat animo longeq; proſpiciat. Vbi enim non expectati neq; præuiſi accidunt caſus, cogitur imperator raptim inire cōſilia, & ſalutem rerum temerē ſorti committere.

Non ſit auarus & lucri cupidus: hoc enim in primis eum præſtare oportet. Qui nāq; argenti ac auri munerum uenimio nō tenetur amore, is magnificē rebus omnibus adminiſtrandis præſidet. Pleriq; enim etſi fortitudine quædam & robore aduerſus arma atq; copias hoſtium præſtare poſſunt interriti, auro tamen illecti molleſcunt: quòd id efficax telum eſt, & ad captandā ex-

torquendam ue uictoriam uehemēter
accommodatum.

*Aetas Im-
peratoris.*

Nec iuuenem nec senem dixi oportere esse imperatorem, quod alter incredulus nimis est, imbecillus alter, ad rem administrandam idoneus neuter. Quā obrem iuuenis repudiādus uidetur, ne forte inconsideratē nimia audacia peccet. Contrā, senex nō admittendus, ne pro naturali infirmitate deficiat. Proinde optima est mediocris conditio, uires enim uigorq; ei adest, qui nondum est senectia confectus: prudentia uerō in eo inest, qui nō admodum iuuenis est.

*Virium &
prudentiae
cōiunctio.*

Nempe sicubi robur & uires corporis sine prudentia animi, rursus ingenium sine uiribus incolumitateque corporis hac in re quis probet, nihil certō efficiat. Nam ut corpus cui desit prudentia, parum consilio ualet: ita animus destitutus tanquam ministris uiribus corporis, nullam rem efficere commode & utiliter absolvere potest. At, qui utrobique probatus est, is futurus est
usui

usui rebus omnibus. Ei enim ut quem omnes diligant, præsertim libero & suo pte impulsu animi imperanti, impigre obediunt, dicenti credunt, obeunt quævis pericula certatim opitulantur.

Patrem habentem liberos duximus admittendum: non tamen eum qui liberis quidem careat, alioquin autem fortis probus que sit, repudiandum. Filij enim si adhuc tenella ætate sunt, animum parentis deuinctum penitus obtinent: & tanquam obsides dati patriæ, mirabilem excitare possunt parentis in patriam fidem atque beneuolentiam, atque animum eius aduersus hostes quasi admotis calcaribus fuscitare atque incendere. Sin ætate iam adulta grandiusculi nati sunt, armis, tum consilio, fide, opera, laborum Imperij que societate, arcana rei fideli ministerio, ingentem reipublicæ possunt utilitatem asferre.

Ad dicendum aptum atq; idoneum,
quia

quia hinc maximam rebus militiæ gerendis putamus usu uenturam utilitatem. Siue enim ad pugnam instruendæ sint acies, oratione commoda Imperator militē cohortando, facile cuiq; persuadebit pericula quæq; continere, claris facinoribus inservire: nec poterit turba insonans auribus, tam animos ad arma capessenda erigere, atque ad pugnam strennuè ineundam impellere, quàm apposita & pro tempore accommodata imperatoris oratio suscitare, & studio gloriæ atq; uirtutis amore incendere ad magna facinora ualet. Siue calamitate ulla accepta, animos ægros solari opus sit, oratione medelam afferet: ut multò magis ad usum exercitus, leniendis acerbitatibus casuum apposita Imperatoris oratio, quàm medicorū industria, qui ut saucios curent castra sequuntur, possit iure desiderari. Hi enim uulnera tantū curanda suscipiūt, ille uerò egros ac lāguidos animos orationis commoditate solatur & leticia afficit,

ficit, bene ualentibus præterea animos confirmat, & excitatos diligenter prosequitur. Quanto itaq; difficilius ij morbi curantur qui latent, quàm qui tractari & cõspici possunt, tanto laboriosius est mœrentes animos oratione sanare, quàm perspicuam corporis infirmitatē curare. Quemadmodum itaque nunquàm ulla ciuitas exercitum expediret, forasq; mitteret sine duce, sine certo imperio: Ita nec Imperator est deligendus infans, & cui uis atq; facultas dicendi præsto non sit.

Postremo existimatione præditum diximus Imperatorē deligi oportere, quòd uulgus egerrimè ferre solet, si in glorijs ignobilibusq; subiicitur: nec est qui nisi inuitus eum ducem sequi patitur, quem se deteriorem intelligat. Porro clarus is sit, præstansq; opinione omnium habeatur necesse est, qui eiusmodi uirtute & animo ac moribus sit, qualem esse debere suprà retulimus.

Verùm ut neminem propter opes-
tantum

tantum deligendum existimarim, ita & inopem nequaquam repudiandum, modò uir fortis & alioquin bonus sit: nō enim siue copiosus quis siue inops sit, uel probandus uel improbandus mihi uidetur propter fortunam, immo quiuis propter optandus probitatem. Enimuero si quis opulentus & diues, uirtute præterea & probitate præditus sit, eo ab ingeneroso differet inope, quo armatura argento cælata atq; auro exornata, ab ea quæ ex ferro atque ære conflata ornatu reliquo caret. Vtraque enim militem tegere ac æquè defendere potest: fulgore tantum atq; superinducta foris specie, alteri altera præstare uidebitur.

Cauendum item est, ne rei nummaria studiosus quis deligatur, qui quæstui continuè inhians, penitus nummis addictus sit: tametsi ditissimus atque locupletissimus omnium uideat, ut institores, nundinatores, negociatores, nummularij, atq; cæteri id genus.

Ne.

Necesse enim est huiusmodi homines
sordidos atq; pusilli animi esse, ut qui
lucello magnopere inseruiant, atq; æri
acquæstui penitus sese dedant: proin-
de nullius honestæ rei, nullius clari fa-
cinoris unquam studio possint allîci.

Maiorem autē æstimationem splen- *Splendor*
dorem uē, si fortē adsit, amplectēdum *maiorū.*
equidem puto: sin absit, haud magno-
pere expetendum, nec propterea di-
gnum aliquem esse habendum cui im-
perium deferatur. Quemadmodum
enim iumenta de se, non foris conside-
randa uolumus: ita ingenuitatem arbi-
tror hominum metiri debere. Ineptum
profectò prorsusq; absurdum nego-
cium, qui quales uē ij sint quibus rem
nostram tutandam conseruandamq;
commissuri sumus, nō quærere: cuius-
modi maiores eorum fuerint, quid uē
ab illis gestum fuerit, respicere, perinde
ac si illi nos tueri saluosq; facere pos-
sent, qui iam diu ab oculis absunt. Præ-
terea iniquum illud omnino atque
nuf.

nusquam sibi consentaneum est, militari lege hos qui fortiter ipsi fecerint, præmijs honoribusq; donandos decernere, non quia claris parentibus orti sint: Imperatorem uerò eum deligendum censere, qui fortibus ac honestis maioribus duntaxat procreatus sit, nō eum qui suapte fretus uirtute eniteat, tametli generis ac parentum splendore careat. quo ad uirtutem accedēte, fortunatiorem utiq; huiusmodi fore Imperatorem existimo: uerū absente uirtute ingenita, inutilem prorsus & irritū. Quinimmo sperare quis haud iniuria potest, fore ut hi qui maioribus claris atque illustribus nequeunt admodum gloriari, meliores euadāt Imperatores. Qui enim parentum splendori innixi, illorum se putant gloria honestari, sicut ab officio aberrauerint, opinionem atq; nomen maiorum sibi afferre confidunt. quo fit, ut plerumq; segnius res administrādas uideant capessere. Quibus uerò nulla est parentum reposita
glo.

gloria, & ad quos nullus à maioribus deducit splendor, dū suapte opera atq; industria lumē rerum à se gestarum maiorum obscuritatī opponere cupiunt, rem cautius curāt, promptius deniq; & alacrius quæuis pericula subire contendunt. Et quemadmodum ij quibus nō tam locuples & amplum obtigit patrimoniu, accuratius rem familiarem tuentur, quā qui opulentiores ditioresq; sunt: summo em studio summaq; ope pergunt rem augere domesticam, cumulationemq; ac lautiolem reddere sibi: Itidem ij quibus non licet uti parentum fama & tanquam hereditaria gloria, peculiarem sibi existimationem undiq; comparare cunquirunt.

Optandus est itaq; nobis imperator fortis, genere clarus, fortunatus, locuples: non tamen improbandus repudiandus ue inops, modò uirtute polleat: quāuis parētibus haud illustribus natus. Is posteaquam delectus institutusq; sit, esto facilis, comis, tranquillus,

se adire uolentibus pateat : non tamen tantopere se mitem facilem que passim cunctis exhibeat, ut contemptui sit: nec tam acerbum & durum, ut odium concitet, ne aut nimia indulgentia facilitateq; dissolutiorem exercitū reddat, aut austeritate seueritateq; alienatiorem atque infestiores efficiat.

DE PRAEFECTIS CO

piarum constituendis.

DEligat autem ipse atq; constituat decuriones, centuriones, reliquosq; copiarum praefectos ex ordine, ut res postularit, & opus sibi fore existimarit. Quos ex eis sumat atq; cooptet, quorum uirtus perspicua sit, quiq; corpore aequo ac animo ualeant, & uoluntate fideles in patriam sint. In quo delictu habendo, nihil prohibet quominus & genere nobiles, & fortunis locupletes sumant. Non enim unus aliquis & item alter duntaxat deligendus est, ut in paucis, & his bene honesteq; moratis, discernendi facultas prestetur: quan
do

do præsertim decurionum, centurionum, cæterorum deniq; præfectorum numero aptè atq; utiliter digerendo, locupletioribus & nobilitate præstantioribus plerunq; maximè opus est. Tum enim nobilitatem præferri è republica est, cum factio opus est, & celeritas in re conficienda exigitur, pecuniarum item commoditas maximè desiderari uidetur, cum elargiri quippiam & militibus gratiose impendere necesse est. Principum enim & ducum in milites pecunię erogatio, tametsi parua sit, modo *Largitio.* benignè, liberaliter, opportuneq; fiat, ingentem potest captare beneuolentiam multitudinis: & fides certissima militum inde facile comparata, securitatem rebus & firmitudinem uendicat. Sperat enim quisq; se maiora consecuturum, si certauerit fortiter, ubi tenuiore in re largitatem Imperatoris ex animo benignè prouenire intelligit.

O Portet præterea Imperator sibi collegas & socios adsciscat, quibus cum omnibus de rebus deliberet, qui consiliorum effecti participes, locosententiam dicant. Quos uel antè deputet quàm moueat, ut obeundi muneris gratia Imperatorem ipsum & castra sequatur: uel postquam profectus est, ex nobilioribus grauioribusq; eos in dies conuocet & accersat, qui secum de rebus omnibus in cōmune deliberent. Quæ enim per se quisq; inuenerit, secus solus meditatione discutere potest: nō continuò eadem probare atque sanare debet. Cogitationes enim atq; consilia nostra, ut quibus natura afficimur, nisi fidele foris per cōsultationem sit adhibitum consilium, fallere nos facile possunt, & errorum plena sæpenumero cōperiri uidentur: cōtrà, quæ alieno iudicio atq; sententia comprobantur, securitatem comparant animo, & firmitatem

tatem in rebus tuentur. Enimvero nec tantopere sibi quis diffidere debet, ut ancipiti sit semper & infirma sententia: nec usq; adeo arrogare, ut arbitretur nihil suis consilijs melius alij possint excogitare. Necesse enim erit, ut qui aliorum addictus est consilijs, sibi omnino diffidendo multa commutet, unde detrimenta rebus & incōmoda afferātur, quemadmodū quoq; uel semper uel saepe eū peccare oportet, qui nullius dicto parēdo, omnia sibi soli attribuit.

DE BELLO SVSCI-

piendo.

Initia ipsa bellorum temperāter constitutenda, & tanquam rerum fundamenta prudenter iacienda existimo: unde cūctis pene perspicuē pateat, bellum quodcunq; iure esse susceptum. Hīnc deos propitios fautoresq; fore sperādū est, milites prēterea alacriores animatioresq; ad iussa capeſſenda atq; exequenda, quō uolueris ite pergent: quippe qui sibi facile queant suadere,

se non ultro cuiquam cupideq; illaturos iniuriam, sed laceffitōs ac prouocatos arma sumpsisse: qua de re totis uiribus fortiq; animo rei gerēdæ se exhibebūt. Contrā, qui se iniuriā bellum suscepisse fortè rentur, deos sibi iratos atq; aduersarios fore suspicabuntur. Qua sola opinione, etiamsi nihil aduersi foris contingat, reformidabunt atq; horrescēt. Quamobrem decet Imperatorem de his quæ uel ipse requirat, uel requirētib; alijs assentiri nolit, oratione prius & legationibus agere, ut inde prouocatus uideatur ad arma confurgere, uel iusta petendo, uel iniqua recusando. Testetur deniq; deos atq; homines, non per contemptum & temerē, perinde atque sibi euenire non possint, quæ bellum gerentibus saepe accidere solēt: neq; quia omnino pertinacia animi, mala & cladem mortalibus ferre cupiat, bellum esse ab se susceptum. Nec enim domibus mœnibusq; solū ualida fundamenta sunt iacienda, ne infirmis

mis imbecillisq; iactis principijs, quic-
 quid inde ædifices, facile corruat: sed
 multo accuratius bellorum quoq; ini-
 tia solidè firmiterq; sunt construenda:
 deinceps copiæ educendæ, exercitusq;
 mouendus. Infirma enim rerum prin-
 cipia ingentem additam molem susti-
 nere nequibūt, sed facilè oppressa, om-
 nibus fortunis euersa protinus corru-
 ent, atq; funditus cadent. Quare soler-
 tem imitari oportet gubernatorē, qui
 priusquam portu egressus in altum sol-
 uat, omnibus rebus instruit nauē, atq;
 quoad eius fieri potest armat & ornat,
 mari deinde ac uentis sese committit.
 Turpe em̃ atq; periculosum omnino
 sit, belli motus præ te tulisse, ita ut terra
 mariq; ducantur copiae, mox derepēte
 in apparatu subsistere, & in medio
 rerum cursu, in ipso quoq; conatu uer-
 sis (ut aiunt) proris turpiter retroce-
 dere, uel summam rerum omnium te-
 merè in discrimen adducere. Nec solū
 ob temeritatem derisui eris omnibus,

uerum etiā imbecillitatis opinione contemptus, cuius iniuriā inferendā opportunus uideberis. Accedet ad hāc prāterea, quōd hostes etiam nihil aduersi passi, odio te acerrimē persequentur: qui eos malis afficere uolueris quidem, sed imbecillitate imprudentiāq; nequies.

DE EDUCENDO

exercitu.

Educantur autem copię expurgatæ prius omni uel publica labe atque macula, uel priuata cuiusq; admissione ac nota absterlis. Eiusmodi expiationes ijs placationibus sacrisq; fieri & curari debent, uti per religionem ius sacrum dictauerit, uel ut uates ipsi præscripserint. Ducat deinceps exercitus instructus ex ordine, etiam si cum hostibus nōdum esset congregiendū: & si per regiones longē multorum dierum itinere eūdum, quamuis per agrū pacatum. Milites enim hoc pacto ordinem seruare assuescent, & loco quisq;
maximē

maximè manere, & duces præfectosq; sequi discent. Quod multo accuratius obseruandum erit, si per agrum hostilem mouere necesse sit: ne per repentinos impetus paruo momēto temporis miles passim tumultuari cogatur, et sursum atq; deorsum discurrere, aliq; in alios deuehantur, deniq; multifariam circumuenti nihil opere precium edere possint. Quāobrem instructa acie quacumq; mouendum est, ut ad iter faciendum habile expeditumq; militem reddas, & ad repugnandum (si opus sit) paratum & facilem, edoctum obseruare signa, & iussa capeffere, atq; loco & ordine pro sua uirili rem gerere.

Agmen uerò per loca eiusmodi, si liceat, est ducendū, ita cohibendū et obducendū in breue, ut præ angustia & sui dilatandi facultate ad nimiam protendi longitudinem neutiquam compellatur. Qua progressus specie hosti facultas præstari uidetur ad commodum suum in aduersarios incurrendi, eosq;

*Agminis
progressus
qualis esse
debeat.*

b s per

per occasionem lædendi, quippe quibus iam commoditatem sui tuendi ereptam animaduertat. Siue enim latiore acie aduersi obuicq; irruant, quod euenire solet ambitis cornibus, facile perturbent ac uertant necesse est: siue transuerso in medium agmen irrumpant, turbato iam ordine facultatem illico compositè confertimq; progrediendi auferant tuis copijs: quæ si in phalangem sese contrahere, & ad repugnandū conuertere constituerint, parum proficiēt, tanquam eiusmodi phalange usi, quæ crassitudine nulla freta, infirma penitus imbecillaq; sit. Demum si hostis nouissimum agmen post terga adoriatur, eodem urgebit incommodo: ut nō modo facultatem repugnandi adimere, uerumetiam perspicuam cladē atq; perniciem afferre posse uideatur. Si enim retro conuersus pugnare audeas, eadem opprimēris difficultate qua hos qui in fronte locati sunt urgeri posse ostendimus: utpote qui citò ambiri comprehēdiq;

diq; possis. Iniquo rerum statu id eue-
 nire præterea solet, ut laborantibus opẽ
 ferre non faciliẽ quas. nam siue primos
 ad subueniendum postremis accersas,
 siue contrà nouissimos ad opem feren-
 dam his qui in fronte locati sunt reuo-
 ces, serò id & incommodè curari posse
 uidetur, quãdo per longa interualla &
 spacia utrisuis excurrendum est. Quas
 ob res cõtractiores semper quadratoq;
 agmine mouere satius atq; tutius & tra-
 ctatu facilius est, quàm protensiore at-
 que oblongo: præsertim cum exercitui
 porrectiore mouenti agmine sæpe con-
 tingere soleat, ut ex uisis quibusdã in-
 certis ac dubijs formidines atq; pauo-
 res suboriãtur. Euenit enim nonnun-
 quam ex editioribus & montanis locis
 ad planities & loca nuda atq; cõspicua
 descendentes, ut conspectis ponè lō-
 go interuallo nouissimis eiusdem ag-
 minis, irruptionem per insidias hostiũ
 esse ratĩ, ad pugnaã derepente raptimq;
 conuersi, proximẽ ad cõserendam ma-
 num

num cum suis tanquam cum hostibus uenerint.

Commeatus locatio.

Commeatum uerò, impedimenta, reliquumq; apparatus bellici instrumenti, in medio copiarum locari oportere existimo: præterquam si loca quæ post nos relinquuntur, ita pacata sint, ut tunc impedimenta huiusmodi ponere conuehi duci ue possint: alioquin nouissimæ partes exercitus subsidiario ac strenuo milite muniantur, haud secus atq; partes agminis primas munire debes: multa enim posse improviso accidere.

Exploratores præmittendi.

Præmitti quoq; debent aliquot equites, qui diligenter scrutentur atq; explorent quacumq; transseundum est, præsertim si per saltus & loca syluosa aut occlusa collibus, perq; solitudinem uastâ iter fuerit faciendum. Plerumq; enim huiusmodi opportunitatem hostis nactus, locatis insidijs, aduersarios parû sibi cauentes inter transseundum ex occulto adortus, fortunis omnibus facile euertere potuit. Quas insidias si Imperator

rator noster per exploratores præsciuerit, haud magno negotio hostium præuersis consilijs, magnam sibi opinionem prudentiæ ac rei suæ salutem poterit uēdicare. Verum campestrē nudumq; ac proinde conspicuum locum nullis præmissis exploratoribus ipso prospectu animaduertere potes: nā & interdū excitatus atq; sublatus puluis, motum hostium indicare potest, & noctu ignibus flammisq; hostilia castra propter esse significatur.

Mouendum autē est interdū, quando ad iter non ad prælium copiæ sunt educendæ: nisi fortē quippiam urgeat, quamobrem ut hostem præuenias, tibi uideatur esse accelerandum. Hac enim ratione etiā noctu mouere potes, modò id tutò fieri posse intelligas.

Sanē ubi eò uentum est, ut mox necesse sit cum hoste congregi, atque pugna & prælio disceptare, sensim non citatim ducantur copiæ, neq; magnū iter conficere cogantur. Sæpenumero enim

*Copiæ
quando sensim
ducendæ.*

enim robur atq; uigorem corporis, labor ante certamen susceptus ab re assumplisse uisus est.

Porro si per agrum socialem moturus sis, edicas oportet militibus ne quid omnino attingant & uastent, quin omnibus penitus temperent atque abstinuant. Miles enim armis fretus, & quicquid libuerit faciendi licentiam nactus, nulli rei parere scit: quando praesertim ipse oblectamentorum conspectus, rerum imperitos atq; inconsideratos ad cupiditatem praecipites agere facile solet, atq; dulcedine rapiendi ad quoduis illicere facinus. Hinc ni prospicias, parua data occasione sociorum offensus animi, infestiores tibi reddentur. Hostilem autem agrum diripi, uastari, incendi, execari ue palam permittas: frugum enim atq; alimentorum inopia, & nummariae rei difficultate bella extenuari solent atq; extinguui: contra, copia opibus que nutriri ac sustentari. Verum priusquam agrum hostilem uastari permittas,

mittas, hostibus, nisi cesserint tibi, id te facturum prenūcies & mineris. Ingruentis enim calamitatis discrimen, atq; expectatæ cladis timor, mortales sæpe aliquid concedere cogit, quod antehac ut facerēt, nequaquam potuissent adduci. Vbi uerò calamitatē acceperint, tanquā quos maiore dāno afficere nequeas, cætera contemnunt & parui faciunt.

Sin uerò tibi diutius in agro hostili castrametandum esse intelliges, ea tantum diripi uastariq; permittes quæ tibi non admodum usui futura conspexeris: quæ autē cōmodo tuo seruari posse uidebis, militi ab his abstinere palam imperabis.

*Quomodo
hostilis a-
ger diri-
piendus.*

Copijs tuis cōpletis expeditisq; nec in tuo neque in sociali agro est diu morandum, ne consumptione omniū rerum, tuis magis quàm hostibus intertrimēto esse uideri possis. Quin quàm maturrimè copias in agrum ducas hostilē, unde, si uber ac felix sit, quæ uelis
ad

ad commodum affatim capere possis. sin minus, amicorum tamen rebus benignè consulere uideberis. Verùm ex agro hostili, si fœcūdus & ferax sit, multa profectò commoda atq; ingens utilitas percipi potest.

*Commed-
tus cura.*

Curandum deniq; tibi diligentissimè est, ut terra mariq; in exercitum cōmeatus facile tutoq; cōportentur. Hac enim ratione undiq; negociatores excitabuntur, quæ ad usum exercitus pertinent, impigrè ad castra conuehere.

*Loca celsio-
ra occupan-
da.*

Quando uerò per loca angusta futurus est tibi transitus, seu si per montana & aspera tibi agmen mouendum erit, tum salutis rerum in primis intererit, præmittere aliquot qui celsiora loca, qui rupes & claustra atq; transitus ipsos occupent: ne præueniens hostis his potiatur, ac inde haud difficulter tibi prohibeat transitum. Quod contrā moliri debes, si per huiusmodi locorū difficultates atq; angustias hostē præsenseris aduersum te trāsiturum. Non enim

enim solum tibi cauendum est, ne quid detrimenti accipias, uerum etiam molliendum eadem in hostem retorquere consilia. Vt enim si quando aduersus hostem moturus maturare rem debes ut illum praeuenias & incautum opprimas, ita etiam diligentissime prouidere debes aditum omnem ei adimere, si in te uenturum perceperis.

DE CASTRIS.

Positus aut in terra hostili castris, fossa confestim ualloque opus est, tametsi eodem in loco tibi diu morandum non constitueris. munitior enim & proinde tutior eris ad repentinos hostium impetus, & clandestinas neque expectatas irruptiones. Deligas quoque milites, quibus id negotij detur, ut per stationes atque excubias castris praesidio sint, etiam si hostem procul inde abesse acceperis.

Verum si hostibus nihil urgentibus diuturnior tamen tibi uidetur ibidem fore castrametatio, siue populandi agri

c hosti-

*Castrorum
situs.*

hostilis causa, siue opportunitatis com-
modius obseruandæ, occasionisq; ho-
stis offendendi captandæ gratia: tamen
ea tibi delige loca in quibus castra te-
neas, quæ neq; limosa, nec alioquin in-
salubria sint. Eiusmodi enim locorum
natura & situs, exhalatione corruptio-
re ac foetoris emissionem varios morbos
ingenerare pestemq; inijcere solet, qua
pleriq; affecti malè uexantur, multi præ-
terea pereunt, ut hinc non modò in dies
pereuntium strage copiae minuantur,
uerumetiam superstitum imbecillitate
atq; moestitia mirum in modum infir-
mentur & languescant.

Proinde salubre atq; utile est, castra
non diu in eodem tenere loco, præter-
quam si hyemandi causa, rigoris & du-
riciei cœli uitandæ, ibidem manere ne-
cesse sit. Tum uerò apprimè curandum
est, ut constructis ex ordine tabernacu-
lis atq; tentorijs fixis, locum ciuitatulae
instar incolere uideri possis. Secus em̃,
ipsæ uentris egestionem quæ ipsdem in
locis

locis per diu fiunt, corruptiores emittunt
vapores, quorum contagio finitimus
aër accircumfusus cœlum inficitur, &
ad insalubrem qualitatem facile immu-
tatur: cuius assiduo usu & necessaria cō-
suetudine, uarios & periculosos mor-
bos imbibimus.

DE EXERCENDIS

militibus.

Sed in hybernaculis ipsis exercēdi
sunt milites, uarijsq; periculis ad
pugnam apti reddēdi, ne locus usquā
ocio & inertiae detur. Cessatione enim
& ignauia fit, ut corpora mollitia & tor-
pore afficiantur, animi uerò segnitie im-
belles penitus ac meticulosi reddantur.
Voluntatū enim illecebris, & deliciarū
quotidiana consuetudine, uel auda-
cissimorū correpti animi eneruantur.
Quamobrem non procul à laboribus
& industria abeūdum est uiris. Si quos
enim ex lōgo ocio ad labores capeffen-
dos coēgeris, ij nec alacres exeunt, &
egressi minus perseuerant, ut qui diu-

turna desidia fracti labores horrescunt,
& quoduis negocium ne tetatum qui-
dem actutum defugiunt: demum sicut
bi re experiri uolueris, mox illi abeunt,
& nulla spe freti laboriosa perferre nec
uolunt nec ualent. Proinde prudentis
Imperatoris est, ea quae sibi usui futura
intelligit, quiete astruere atque commo-
de preparare, cum nulla dimicandi ad-
uersum hostem urget necessitas, nullum
imminere uidetur periculum, nullum
extare impedimentum, quominus ex-
ercendis corporibus ea militibus suis im-
peret, quibus in praesentia aduersus ho-
stem nullus sit usus. Praeterea quicquid
negocii citra periculum militi deman-
datur, tanquam quid cum idoneum ad
ueram certandi rationem instruat atque
edoceat, satis praeseferre uideri potest
remissionis & laxamenti, uel his qui ali-
qua defatigatione affecti sint.

*Exercitium
militare.*

Exerceatur autem miles in hunc mo-
dum: Deligantur nonnulli, & eorum
cuique apta ad rem dentur arma, assue-
scantque

scantq; armati seruare ordinem, & nusquam deserere locū discant: præterea contuitu mutuo, crebra appellatione, familiari consuetudine inuicem iungi ac deuinciri, ut quis quo loco ordine constitutus sit, quisq; tenere & cognoscere possit, & imperatis sine mora acceptis parere. Edoceatur præterea miles ex imperato agmen tum producere tum contrahere, & seu dextrorsum seu sinistrorsum inuertere. Item aciei translationes & motus imperturbatè facere discat ex ordine, & tum laxandi tum arctandi modum, exitus deniq; & recessus uicissim, atq; reliquas ordinum distributiones partitiones que per decurias, rationē quoq; agminis uel in crassitudinem cogendi, uel in oblongum producendi, atq; utrinq; ancipiti & bipartita pugna certandi, quādo præsertim nouissimus & subsidiarius miles hostibus ambire eum & undiq; complecti conātibus, conuersus repugnat.

Postremò admonere oportet militē,

ut signa quæ inter pugnandum Imperatoris iussu darentur, attentè excipiat: & ubi receptui canitur, sese ordine colligat, & sensim de pugna referat.

Quod enim his qui musicis dare operam incipiunt solet accidere, primo ubi opus est impositione digitorum, & uel in foraminibus tiliarum, uel interiectionibus interuallisq; fidium, alios alibi tum ponunt tum tollunt, haud ex arte neq; per dimensas ad harmoniam intercapedines, ad hæc uix extendunt & tardè mouēt: Qui uerò usu iam hæc eadem & exercitatione, arte & ratione adhibita callent, sine ullo negotio, siue flatum in tibijs reprimere uel laxare sit opus, siue chordas discurrere digitis, & aptè tractare spiritum, ad commodum moderantur, & manum iam edoctam compositè atq; celeriter mouent: Idem his usu euenit qui rei militaris rudes imperitiq; sunt. Turbulēter primò & difficulter per multos errores & longa temporis interualla instrui & in ordines re-

digi

digi posse uidentur: uerùm ut primùm edocti assuetiq; facti sunt, ultro (ut ita dicā) ac sponte sua, loco atq; ordini atq; rei gerendæ se applicant, pulchram nimirū & ex omni parte compositā speciem quisq; maximè pro uirili sua explentes.

Hoc pacto instructus & ornatus exercitus diuidatur, deinde ad pugnam citra ferrum coëat, distributis leuibus pilis hastisq; fragilibus: & si fortè arua propè sint, iactu glebarum res geratur: etiam lorice ex corijs taurinis, si qua haberi possunt, miles utatur. Sin uerò colles ac tumuli & alioquin accliuia loca extant, certi ad id deputati milites Imperatoris iussu id genus telis per singulos distributis, hæc loca cursu occupent: alij quoq; constituantur, quibus id demandetur negocij, ut eodem armorum genere illos de editioribus locis deturbare cōtendant, & ipsi succedant. Demum re confecta, eos imperator collaudet qui uel partes sibi traditas ad extre-

*Exercitio-
rū utilitas.*

munus tutati sunt, nusquā loco summo-
ti: uel loco depulsis superioribus, ipsi
successerunt. Hoc certandi genere, hac
dimicandi ratione, hac deniq; superan-
di æmulatione & studio incolumitas ex-
ercitui comparatur, et corpora militum
curantur & conualescunt, ut quibusuis
esculentis quisq; libenter uescatur, &
quemcunq; potū suauiter sumat, nihil
præterea delicatius & lautius, nihil ex-
quisitius sibi uenādo. Fames enim quæ
laborū perfunctione hominī exurgere
solet, & sitis quæ defudantibus oritur,
satis pro pulpamento atq; dulceculla po-
tione haberi potest. Hinc militum cor-
pora solidiora atq; agilia redduntur,
quādo hi qui sudore, frigore, æstu, sub
diuo exercitati sunt, quosuis labores ut
prompto animo alacresq; subeunt, ita
& fortiter ferunt.

*Equites
quō exer-
cendi.*

Aequa ratione instituendus est eques.
Decernantur spectante imperatore cur-
sus certatim, insecutiones, fuge, cōgres-
siones, iaculationesq; per loca præfer-
tim

tim cāpestria, seu sub ipsas radices montiū, quoad equus possit per aspera & salebras uadere. Nō enim cogi debet, ut aut ad nimis ardua & accliuia, aut per descensus & proniora loca excurrat.

DE POPVLA

tionibus.

POpulationibus uerò temperāter utendum est, nec militi permittendum ad rapinas & praeda temerè ferri, & per agrū hostilem, si locuples copiosq; sit, euagari nimis. Hinc enim plerūq; maximæ calamitates uisæ sunt accidisse, quādo hostis manu composita dulcedine prædæ dispalatos milites, aut præda ipsa onustos per occasionem adortus, facile potuit fundere fugareq; & opprimere: ut qui nec armis ad commodum uti, nec laborantibus inuicem opē ferre possint. Quare si qui iniussu imperatoris ad populationē profusius se uerterint, acri pœna afficiantur, & nobili ignominia notentur.

Cum uerò ad prædam populabundum

dum militem emittere constitueris, ad leues atq; inermes, bellaces & strēnuos tum equites tū pedites adiūciendos deligas est necesse, qui in rapinis & pręda neutiquam occupētur, quin instructa continuò acie, populatoribus pręsidio sint, eisq; reditum tutum atq; facilem parent.

Et si quando exploratores comprehendantur, non eadem in omnes sententia uti debes. Sin tuas copias atq; apparatus omnē inferiorem hostilibus copijs esse intellexeris, raptim tum eos extingui iubebis. Sin copijs, apparatus, armis instructiorē exercitum habeas, robustiorem deniq; militem obsequentioremq;, atq; copiarum ducibus peritioribus & illustrioribus uti possis: tū uniuerso exercitu tuo ad ostentationē usq; ornato, exploratores adduci iubeas, quibus diligenter spectandi omnia potestas deē, demum impune abire eos permittas. Renunciata enim rerum tuarum præstantia, & copiarum
robur

robur & amplitudo, facilem hostibus terrorem incutiet: quemadmodum difficultas rerum atq; inopia cognita, aduersariorum animos erigit, & spem suggerere solet.

DE VIGILIIS.

Per uigilias autem custodes complures sunt decernendi, quorum alij uigilēt, alij per stationes nocturno spatio distributo, uicissim interea somnum capiant, & quieti se dedant. Non enim cogendus est miles ultra quā ferre possit uigiliam agere, tametsi noctes infomnes sese ducturum polliceatur. Potest enim somni suauitas etiā inuitum militem occupare, membrīs ultro cedentibus, & natura ipsa consentiente. Agat ergo quisque uigiliam rectus stansq; quoniam sessiones atq; accubationes sensim solent dissoluere uires, & languefacere corpus, unde somnus facile prouocet. Contrā, crurum erectio, & aliorum mēbrorum intensio infomnia inserit animis & immittit.

Qui

Qui uerò huiusmodi uigilandi muneri deputati sunt, pro castris & paulo longiusculè accedat, atq; excitet ignes, ut eminus eos conspiciere possint qui fortè quâ ignis lucet incedet: à quibus ipsi cōspici neutiquam poterunt, utpote in tenebris constituti, & luce opposita. quo pacto hostes incauti in manus uigilum incidere possint.

DE CASTRIS CLAM

mouendis.

SI quando noctu castra mouendum clam hostibus duxeris, uel loca quædam occupaturus, uel occupata iam à tuis defensurus, uel deniq; necessitatem prælii ineundi euitaturus, magnos primò accendi ignes iubeas, deinde moue. Conspicis enim ignibus, loco perstare te hostes opinati quiescent: contra, si extinctis ignibus per tenebras abitus ipse paretur, suspicati te fugam moliri, transitus præripere properabunt, insidijsq; dispositis per occasionē acriter te abeuntem insectabuntur.

DE

DE IMPERATORE

hostium conueniendo.

Verum si cōtingat ut Imperatorē hostilis exercitus conuenire necesse sit, & de re quapiam (ut plerunq; sit) secū sit conferendum, acceptis tecū ex optimatibus qui ætate floreat, proceritate, robore, forma, excellant armorum fulgore atq; ornatu, præstent decore, secum cōgrediare. Fit enim plerūq; ut ex ea parte quam quis cōspexerit, de reliquo iudicet: magis quoq; quisq; induci potest atq; moueri his quę uiderit, quàm his quę fama & auditu acceperit.

DE TRANS.

fugis.

TRansfuge uerò, si qui fortē ex hostibus ad tua castra migrassent, qui uel tempus uel apparatus uel consiliū aliquod nunciaturi uenissent, uel se duces offerant futuros pariter, quò in hostes incautos irruptio fieri queat: ita custodiantur, ut intelligant sibi nō esse liberum quocunq; uelint ire, Quin eis palam

palàm fiat, si eis confisus incolumi exercitu uictoria potiaris, muneribus pro meritis ubertim affectos, benigneq; habitos, posse quò uelint liberè ire: sin eos uenisse compertum fuerit ex composito, arte fallendí salutem exercitus prodituros, in ipso rerum discrimine proculdubio perituros. Fidei enim transfuge non secus est committèdum, nisi cum intelligit sui non esse se dominum, sed te, quem suis consilijs fretum mouere uidet.

DE C O N S I D E R A N -
dis hostium castris.

C Astra ipsa hostium diligenter còspicièda sunt solerti Imperatori, situsq; eorum non imperitè consideràndus. Nam siquando in planitie posita sunt intra orbem, non propterea aestimare debes paucos ibidem contineri, quia scilicet contractione ambitu ualli occlusi sunt. Circularis em̃ figura ipso contuitu minor uideri solet, quàm animo percipi posset solidi per proportio-
nem

nem dimensio . Latitudo quoque in orbem est circumscripta , capacior ipsa re est , quam quis conspectu conijcere queat . Contra , si ualli latera extenduntur oblongiora , atque alicubi aut obtorta aut in plures deflexa angulos arcantur , non idcirco magnam ipsa multitudinem comprehendi debes arbitrari . eiusmodi enim castrametatio speciem quidem magnitudinis præ se fert , sed non tamen plures inclusos tenet , quam intra orbem contineri possent . Valla denique in montibus seu collibus ducta , nisi omnino cōserta atque compacta sint , ampliora uideri possunt , quam si in planitie posita essent . Pauciores uero continent , quam quis posset ex ipso tantum conspectu existimare . Multa namque intermittuntur uacua atque nuda , ut loca quæ partes habeant lacunosas & cauas , uel salebrosas & asperas , ideoque desertas , & quæ habitari à quocunque minime possint . Necessario uero euenit , ut pro hominibus castra struantur , & uallum
ad

ad huiusmodi longitudinem protēdatur. Quamobrem ubi castra hostium breui conspexeris circūclusa uallo, habita ratione loci figuræq̃, ne contemnas: sin lōgius protracta, ne expaueas, quando his cognitis consilijs militari-
bus fretus, opportunitatem quandoq̃ oblatam nactus, præclarum aliquod facinus patrare & edere possis.

DE CASTRIS PO

nendis.

VErū quando tibi castra ponenda sunt, arcēs copias tuas oportet, & in breues comprimās. Hostibus uerò ad pugnam te prouocantibus, caue educas. Quin contractius conglobatū militem cōtinebis, quo uideri possis præ timore id facere: plerūq̃ enim imperitus rerum hostis, non militari prudentia rem metit̃. Sed simplici castrorū cōspectu demū ratus aduersarios paucos, & exterritos pugnam penitus detrectare, contemnere incipit, negligentiūsq̃ uersari: tamen incautē passimq̃
de

de castris & munitionibus suis progreditur, perinde atq; nullus sibi obuiâ sititurus. In castra ergo hostem aggressurus audacter ut obsidere possit pergit, nec animaduertit quot inde effundi explicariq; possint copiae. qua confidentia sublatâ, tanquam nihil aduersi sibi accidere possit, inertior & futuri improuidus prorsus efficitur. Quam quidē occasionem situ prudenter arripere, induxeris animū. Instruâs copias de repente clamore sublato per postica perq; castrorū tuorū uarios exitus explicabis, et multifariam in hostem cursu infestus irues, & rem fortissimè geres. Sanè qui his cōsilijs atq; artibus ducitare copias scies, facile quoq; intelliges an hostis aduersus te huiusmodi quippiâ moliat. Neq; modò quid ipsi tibi agendum in hostem sit, tenere debes, sed prospicere quoq; ne quid tibi aduersi eueniat. Quibus enim rationibus hostem decipere potes, n̄ sdem tibi prospicies ne decipiare, quando documento tibi esse potest

d fallendi

fallendi alios ratio, ut explorare facile possis an aliquid alijs mali in te machinentur.

DE CONSILIIS

non euulgandis.

ET siquādo noctu uel interdum moturus sis, siue ad opprimendum aliquod oppidū aut arcem, aut castellū, siue ad occupādum transitū, uel deniq; quoduis aliud clam hostib. maturādū, nemini arcanū aperias, neq; quō sis ducturus copias, quid ue omnino facturū enūcies: nisi fortē arbitrere nonnullis ex optimatibus rē secretò credi utiliter oportere. Porro ubi eō uentum erit, unde iā factō maturrimē opus esse intelleges, quid cuiq; agendum sit per occasionem edices, atq; terram edes: nulla quoq; intermissione interiecta, copiarum duces militemq; planē admonēbis, & quō res spectet edocebis: deinceps negotium impigrē capeffes. Stulti enim inconsideratq; est, temerē in uulgus consilium promere, & multitudinī
arcanum

arcanum intempestiue committere. Improbi enim & qui de republica male sentiunt, eiusmodi observant occasiones: quas nacti, in hostes cōfestim trās-fugiunt, eū nuncium allaturi, unde sibi honores & prēmia consequi posse rentur. Nec fuit unquam ullus exercitus, de quo plerasq; ob causas tum liberi tū serui in hostes haud commigrent: ubi pręsertim arcanum aliquod atq; serium tractari sentiunt, uel conserendi manum & pręliandi tempus aduentare animaduertunt.

DE SACRIS IN EXERCITUS educatione faciendis.

Educere uerò copias, seu ad pugnam capeffendam instruere neutiquā debet, ni prius sacra de more feceris. Quade re aruspices atq; uates habere te oportet qui sequantur exercitum: quanquā optandum erit, si ipse tu contemplandi exta sacraq; ritē faciendi rationem teneas, ut tute tibi rebusq; tuis bene oportuneq; cōsulare possis, quādo ad eā

rem perdiscendam facile institui potes.

Verū si pulchrè litaris, & sacra uotis succedere tuis animaduuerteris, conuocatis optimatibus sacra ipsa ostendes, rē deinceps bono animo capeßere perges. Copiarum enim duces, quid sacra portendant, reliquos commonefaciēt, eisq; spem & animum erigent, quando deorum immortalium monitu ductuq; se ad pugna uenire intelligent, qua opinione miles penitus animatus, alacer ad quęuis pericula obeunda proficiscetur: quippe qui sese uictoriam adepturum speret, & signa quęq; ostēta, uoces, ac omnia diligenter obseruet. Quo fit, ut pulchra hæc publicorum sacrorum litatio, etiā eos qui priuatim per religionē mœrere uidentur, ob sinistra deuouendaq; omnia, mirum in modum solari possit, ac spem meliorē animis eorum ingenerare.

Atqui si fortē hostijs celsis minimè lita-
tares, nec sacra procedere uiderentur,
manendum ibidem erit, nec quoq; mo-
uendum,

uendum, etiam si quippiam uehementius uideatur urgere. Quid enim posset eo accidere peius, quod sacris & sorte ostendi uidetur: nempe si id quod futurū est, feliciter euenire posset, pulcherri-
mè utiq; litasses. Qua de re pluribus ho-
stijs cælis eodē die immolare atq; sacra
facta facere te oportet: paruū enim mo-
mentum temporis plurimum ualeat, &
tū prodesse tum obesse facile potest, si-
ue præoccupes occasionem rerum ido-
neam, siue omnino prætereas.

Equidem mihi uideor cœlestium sy-
derum motus, ortus item et obitus, figu-
rarum deniq; inclinationes, triangulo-
rum quadrangulorumq; & dimensio-
num, Aruspicinā per hostias atq; exta, *Aruspicina.*
opposita quadam specie contemplan-
diq; ratione designare & indicare. Qua-
re parua quedam horum momenta, dif-
ferentiæ potestates atq; diuinandi modi,
eodem die, uel potius eadem hora, ut re-
gnis potirentur nonnulli, uel ut uicti
captiq; in uincula inijcerentur, sæpe ue-
lut

lut effecerunt. Cū itaq; nonnunquam
euenit, ut quibusdam sacra faciētibus,
quòd ad pugnam quidem ineundam
res bellè procedat, sed per ipsam pu-
gnam clades quādoq; & interitus præ-
signat: idcirco necesse mihi fuit uisum
nonnihil hac de re dicere.

D E L O C O R U M

peritia.

Quia scimus multas orbis & ua-
rias esse regiones, uarios locorū
sitūs, & multiplices tractuū figuras &
formas, hoc fit ut dubium & incertum
plerunq; sit, quibus quisq; in locis ma-
ximè præliari & pugnam capeßere de-
beat. Pleriq; enim regionis & agri sui
notitiam tenēt, alieni sunt ignari & ru-
des. Vnde euenit, ut iam unius diei iti-
nere remotos hostes, & de industria sci-
licet exterritos, & aduersariorū aduen-
tum præstolari non audentes, abscef-
sum fallentes, Imperator ignarus rerū
ut fugientes insequatur atq; propēsius
urgeat. At ubi ad difficiles transitus &

oc

occlusa montibus loca, sequendi impe-
tur, & hostis opprimendi inani spe se
adductum uidet: serò quidem, at tandē
intelligit ab hostibus se undiq; circum-
fessum, & uelut in cauea quadam inclu-
sum, occupatis celsioribus iam locis, &
claustris ac faucibus, quā exitus aliquis
effugiumq; daretur, preclusis. Tum cir-
cumspēctans ex omni parte circumfu-
sum insultantemq; hostē uniuerso ex-
ercitui, in interitum sese & perniciem
præcepsegit, loci ipsius natura repu-
gnandi facultate priuatus: & deditio-
nis dedecus deuittans, fame perire du-
xit prius atq; antiquius: uel ad deditio-
nem compulsus, potestatem aduersa-
rijs quicquid de se collibuerit statuen-
di præstitit. Quamobrem eiusmodi ho-
stium abscessus, ut simulacra fugæ, su-
specti habendi sunt, nec cupidē perse-
quendi: locorum magis habēda ratio,
& natura eorū diligenter cōspicienda.

In educendis itaq; copijs illud est ma-
ximè obseruādum, ut quā ingrederis, *De reditu*
prospicien-

câ quoq; tibi reditus patere possit: & uel ab ingressu desistas, si redeundi admi potest tibi facultas, uel tibi redituro prospicias. Quod hac ratione fieri poterit, si prærupta eminentioraq; loca, & transitus dorso mōtium uictos tuo milite occupes, quò inde, cū opus sit, tutò tibi reditus pateat. Hæc dicta sint, non modò ut hostem consilio superes, uerumetiam ut ne ab eo ipse incautus opprimare studiosè prouideas. Pulchrū enim est scire hostem deceptum opprimere, necessarium autem, ne ipse decipiare cauere.

D E N U N C I I S N O N

negligendis.

Q Vicunq; nunciaturus quippiã te conuenire quæsierit, siue liber sit siue seruus, & siue noctu siue interdū uenerit, facile admittatur, neque modò in tabernaculum intromittatur, uerumetiam in ipso itinere, si fortè obuiã uenisset, accipiatur: & omnino siue quiescas, siue comedas, siue laues, non
in-

intermittat accessus eius. Differre enim hæc, & tui adeundi copiã adimere, uel ministros habere quibus liceat te conuenire uolentibus aditum prohibere, maximarum rerũ id est occasiones nimirum perdere, & temporis, quod est omnium primum, iacturam facere, importuna demum ignauia rem tuã euertere. Plerumque enim his admoniti nuncijs & edocti Imperatores, ad ea paruo momento temporis euenire potuerũt, quæ rebus omnibus apprimẽ uisa sunt profuisse.

DE TEMPORE CIBI

à militibus sumendi.

Si forte è regione hostilis ualli castra tua ponere tibi necesse erit, curare debes ut prima luce milites cibum firmant. Nam si penes te esse animaduertis, ut ad arbitrium, cum libuerit, instruere aciem & ad pugnam educere possis: tum, ut commodum erit tibi, cibum cuique sumere mandes. Sin autem eò discriminis uetum esset, ut uel ob si-

d . s tum

tum loci, uel ualli fosseq; infirmitatem, uel quauis alia de causa, in hostibus uideatur esse munitiones exire, infestum ducere agmē, necessitatemq; tibi arma sumendi & contrā pugnandi inferre, res non erit negligenda. Quin diligenter curandum, ut dato signo prima luce miles tuus cibo firmet, ne fortē praeuentus, ieiunus arma cogatur arripere & pugnam inire. Miles enim mediocri cibo firmatus, nō tamen ad satietatem usq; repletus, robustior atq; ualidior ad dimicandum efficitur. Qua re neglecta, saepe pessimē pugnatum est, milite uiribus ob inediam destituto: praesertim ubi praelium nō leui certamine, sed grauius toto die peractio uenit ad exitum.

D E E X E R C I T V

confirmando.

VErū si quando trepidatione uulsa (ut fit) orta moeror aliquis militum animos occupasse uideatur, siue quod hostibus accesserint auxilia, siue quod ulla alia de re eorum conditio potior

tior ac præstantior possit existimari: tū
 maximè decet Imperatorem hilaritatē
 atq; lætitiā præ se ferre, & animū in-
 exterritū fingere. Vultus enim faciesq;
 Imperatoris, conformes sibi solet ani-
 mos reddere militū, & similitudine sui
 eos afficere penitus. Læto namq; Impe-
 ratore, ad spem confestim erigitur mi-
 les, ratus nihil iam aduersi, nihil pericu-
 losi impendēre. Contrā, si pavidus ui-
 deatur & dolens, cōcidunt animis pro-
 tinus omnes, perinde atq; si qua ingēs
 portendatur calamitas. Euadere satius
 nimirum est, atq; magis ad prudētiam
 imperatoriā attinet, fronte orisq; ha-
 bitu multitudinī lætitiā machinari, &
 alacritatē suggerere animis, quā mœ-
 rore deiectos oratione & uerbis solari.
 Plerunq; enim orationi fides haud ha-
 betur, quòd pro tempore de industria
 potest confingi: oris uerò statum atque
 fiduciam quisq; maximè intuetur, & si-
 mulationē abesse ratus, ab acta formidi-
 ne animo confirmatur. Sanè utrunque
 te-

tenere optandum est : id est, oratione commodè, cum opus est, scire uti, et se se eiusmodi gerere, uti res & tempora exigere uideantur.

Q V A N D O T E R R O R

exercitui incutiendus.

V Erum quemadmodum expedit formidolosum exercitum oratione uultuq; erigere, & spei implere; ita quandoq; terrorem ei incutere non parum conducit, quando ignauia & segnitia deditus, Imperatori & reliquis ducibus contumaciter nō obsequitur. Tum itaque cōmemoratione periculorum, & solertia hostium mentione terrendus est. Quo pacto non meticolosum tuum militem reddes, sed cautum. Ut enim æger animus mœrore deiectus, obtentu spei bonæ excitandus furrigendusq; est; ita lasciuus et inertia intēperans, contrahendus terrore castigandusq; est. Quo fit plerunq; ut meticolosi & timidi, formidine posita fortes efficiant; contrā, audaces confidētioresq; prū-

prudentes & cauti. Potest autem horū
utrumq; euenire, ut miles tuus tam re-
formidet atq; metuat hostem, ut nequa
quam sibi ulla in re audendum esse exi-
stimet: uel usq; adeo contemnat & par-
ui faciat, ut sibi amplius cauendum nō
arbitret̃. Iccirco utriq; rei te debes apte
accommodare, & rationem habere re-
rum ac temporū: ut ubi opus sit, timen-
tem te & futuri prouidum tum oratio-
ne tum uultu ostendas, aut impauidū
& fidētem, uti profuturum intelliges.

Q. VOMODO MILITES

*ex captiuis confirmari ani-
mo queant.*

P Aulo ante cōgressum & pugnā,
quādo maximē anceps futuri pre-
lij exitus suspensum atq; sollicitum mi-
litem habet, experiri debes, ut uel clan-
destino quodam impetu et insidijs, uel
leui aliqua paucorum pugna aliquem
ex hostibus capias, his potissimū, qui
desertis stationibus pro castris solent
longiusculē euagari: quos si conspexeris

*Abiecti ani-
mi signum.*

ris corpore esse strennuos, animoq; in-
territos, è uestigio extingues, uel uin-
ctos his trades diligentissime asseruan-
dos, quibus hoc custodiarum negociū
demādatum est, iubebisq; ut à nemine
eos adiri permittant. Sin pauitantes &
omnino instrennuos uideris, in taber-
naculum tuum raptim adduci iubeas,
quos toruis oculis, tristi ac tetrico uul-
tu, uerbis quoq; minacibus ita exterre-
facias, ut supplices iam & lachrymosos
atq; sibi timentes ad cōspectum copia-
rū iubeas trahi, simulq; concioneris, ac
ostēdas militibus quàm inertes, quàm
abiecti, quàm timidi, quàm nullius sint
hostes precij quibus cum est dimican-
dum: quippe qui tantopere mortē hor-
rescant, & sibi diffidant, ut prouoluti
genibus tam turpiter & indecorè mor-
tis periculum deprecentur, & aduer-
sarium implorent misericordiam. Eri-
gi enim tum animos militū necesse est,
& de pusillanimitate & mollicia hostiū
præiudicium facere eiusmodi captiuo-
rum

rum turpi spectaculo. Si enim quod quis nondum uidit, sperat tamen, quandoque magis adducetur re uera & cōpensatione spei, qua timor & difficultas facile tollitur.

DE ACIE IN-
struenda.

QUoniam uerò multæ diuersæque sunt formæ acierum & ordinū, quod sit tum armorum uarietate, tum usu institutioneque militum, tum situ locorum, tum aduersariorum conditione: horum omnium peritum esse Imperatorē oportet, ut singulis opportunè uti possit. Quæ autē multiplici armaturæ generi ad instruendam aciem conuenire possunt, præter ea quæ ipsa rerum temporumque necessitate excogitari poterunt, summatim percurram.

Equitatum itaque tuum nō ut uoles, *Equitatus dispositio.* sed ut tempus & status rerum te coget, dispones. equites enim tuos oppositè ad equitatum hostilē statues. Verūm quoad fieri potest, eo modo locabis, quo

quo solent instrui in cornua acies: ut & ad frontem, & ex lateribus spaciosioris loci commoditate freti, expeditius possint prodire, equestriq; munere uti, nullis post se ordinatis, qui possint esse eis impedimento. Velites autem iaculatores & ferentarios, sagittarios demum ac funditores primos in phalange locabis. Nā si ponē sequentē, magis suos quam hostes malē afficient. Sin mediū inter ipsos statuent, irritum erit eis peculiare pugnandi officium, quippe qui nec pedem referre commodē possint ob iaculorum pilorum' ue sursum uersus porrectionem: nec decursu ipso iaculari a procedentibus præpediti. Multo uerò minus funditores poterunt in gyrum torquere fundas atq; tela emittere, circumquaq; militibus obsistentibus: in quos circumlatio fundę offendens, his sagittarij. magis quam hostibus damno erit. Sagittarij quoq; præcedentes reliquos, in ipsa hostium corpora ueluti ad signū rectē immittent: sin postremi aut inter mediū,

mediū, sursum uersus sagittare cogentur. quo pacto uis ipsa telorum superiora petendo cōsumetur incassum. Rursus uerò dū deorsum ad capitā hostiū deferētur: iam remisso & inualido ictu minus nocebunt.

Si autem contingat pugnam his in locis cōmitti, quorum pars humilis & plana sit, pars collibus tumulisq; infurgat: tum leuis armaturæ militem maxime in asperis atq; durioribus locis stantes. Rursus si campestribus locis abs te occupatis, hostis eminentiora obtineat, huc leues milites adduces, ut qui facilius iaculari possint, simulq; pedem referre, per loca asperiora accliuia que subire, cursu expediti & strennui. Intermittat uerò aliquid per acies intervalli, ut si fortē hostibus adhuc congrēdi atq; manum conferere cunctantibus, usu euenerit tela militum iā emissā atq; exhausta esse, conuerso compositē atq; imperturbatē agmine in subsidia & postremas partes restituantur: nam totū

ambire exercitum & in cornu deflectere, neutiquam tutum est, quia possunt interea ab hostibus preueniri, & priusquam reliquo exercitui cōiungantur, sequestrari. Rursus per densas copias arte ferri, atq; perinde in arma incidere, perturbationē affert, & ordines discere potest. Contrā, uelut in hostes per cornu incursiones, plurimum hostibus ipsis nocere possunt, ut qui trāuerso iaculari & pila mittere, ac proinde nudas corporis partes ferire queāt. Fundarum deniq; uis perniciosissimū omnium est horum quibus uelites uti solent: nam plumbi color, colori aëreo similis est. Proinde dum emissum plūbeum telum per aëra fertur, latet, hostiumq; corpora improuiso atq; incaute petit. Illationis uerò uis atq; agitatione defricationeq; propemodum ignitum ardensq; uehementer ferit, penitusq; ingreditur: nec concerni potest, quòd labra uulneris è uestigio claudantur, & tanquam conuiuere uideantur.

*Fundarum
uis.*

At

At si hoc genere teli & uelut ope *Contra uelut*
 tu quidem cares, hostis autem maximè *tes strata-*
 præstat, primos aciei tuæ densos con- *gema.*
 fertosq; prodire iubeas, gestantes cly-
 peos magnos quibus possint toto cor-
 pore tegi: reliqui uerò qui hos sequun-
 tur, ordine ad ultimos usq; sublatis su-
 pra capita clypeis, hoc pacto tantisper
 proficiscantur, dum intra iactum telo-
 rum ueniant: in hūc enim modum con-
 tecti, nullibi lædi poterunt emissione
 pilorum. Sin utrisq; adest huiusmodi
 uelut auxilium, tum tui primī iacu-
 lentur in hostes, antequam ad conser-
 tionem manuum ueniant: uel post con-
 gressionem copiarū, hostem transuer-
 so adorti urgeāt telis. Arcantur enim
 & in modicum compelluntur, & infe-
 statione missilium tumultuari cogun-
 tur hostes.

Quòd si deuitare uelis ne hostis te *Contra cir-*
 circumueniat, noli tā oblongam protē- *cū uentionē.*
 dere aciem, ut omnino infirmior te-
 nuiorq; efficiat, quam facile possit ho-
 stis

stis disrumpere, ac inde sibi transitum
 comparare, nec amplius per anfractus
 atq; circuitus uadere, cum datis transi-
 bus ac ordine tuorum disiecto, adoriri
 eos post terga possit. Quod quidē non
 modò cauere debes ne tibi eueniat, ue-
 rumetiam quærere ut hostibus ipse in-
 feras.

Et si quando tenuem atq; infirmam
 uideris aciem peditum, non adeò usq;
 contrahas atq; in basim arcēs, ut eam
 hostis facile possit amplecti & undiq;
 concludere. munias tantum oportet
 postremas partes, nec minus q̃ eos qui
 uel in fronte primi locati sunt, uel per
 latera constituti. Nouissimus enim atq;
 subsidiarius miles ita insinuationes hu-
 iusmodi hostium prohibere potest, ut
 hi qui in alas & cornua protenduntur,
 modò tu sis futuri prouidus, & explica-
 ta postrema agminis parte, lateribusq;
 promotis utrinq;, conuersum militem
 aduersus hostium aciem statuas: & his
 mandes qui iam antè ab hostibus cir-
 cum-

cūdediti sint, terga tergis præcedentiū
accōmodent, ac pugna ancipiti certēt.

Solertis uerò erit Imperatoris, ubi *Locorum*
aduersum multitudinē hostium se cū *delectio.*

paucioribus pugnaturum animadu-
terit, dare operā eiusmodi loca sibi deli-
gere, uel iuxta ripas fluuij, uel sub mon-
tes, & super alia ubi aciē instruere pos-
sit, & ipsa natura loci hostes arcere
quo minus amplectantur & circumclu-
dant aciem ipsam. Pauci enim occupa-
tis eminentioribus & præruptis locis,
cohibere facile possint hostium impe-
tum, moliētium circumuenire præ mul-
titudine: qua in re non modò Impera-
toris prudentia & consilio opus est, sed
multo magis fortuna. Forte fortuna
eā plerunq; accidit, ut loca huiusmodi
re nostra adipiscamur: neq; penes Im-
peratorē est, qualem uelit sibi locorum
situm efficere. Sed de presentibus me-
liora deligere, & quæ sibi usui futura
sint cogitatione prospicere, prudentis
utique est.

*Cōtra semi-
circuli in-
structionē.*

Plerique solent ingentibus copijs & multitudine freti in speciem semicirculi instructi prodire, rati hostes se allicere posse, ut uel uiritim congregi uelint. quo modo mouentes, sperant sensim curuatis cornibus hemicycli & in orbē coniunctis, hostes intrā occludere. Cōtra quos non pari figura & acie est eundem, quin partitis trifariā tuis copijs, duabus partibus utramq; hostium alā aggredi debes, tertiam uerò instructā ē regione sinus hostilis semicirculi sistere, neque promouere: hostes uerò si manere loco uoluerint in circuli forma, hi præsertim qui medium tenebūt locum, nihil efficiēt, quippe quibus facultas quicquam agendi adempta sit. Sin mouere incoeperint, dum sese conserant de semicirculi fundo in rectum explicare nituntur, inuicem se comprimantes, dissoluēt ordinem. Loco enim manentibus his qui per reflexa latera tanquam in cornua dispositi sunt, atq; pugnantibus, semicirculus ipse neutrumquam

quam poterit in rectum deduci. Soluta itaque ordine, turbatos iam triaria illa parte inuadere, & ex sinu curuato tumultuariè mouētes adoriri debes. Verum si hostis in cōuexo immotus perstet, è contrario leuis armaturæ milites atq; iaculatores locabis, qui telorum ut eos obruant. Ad hæc, si transuersa acie totis uiribus utrinq; hostes aggredieris, & aduersus hanc semicircularis apparatus figuram moueris, nequaquam erraueris: hostes enim prohibiti diu tecum omnibus copiis congregari, in singulos partientur, & hi tantum qui per latera dispositi sunt, primi pugnam inire cogentur ob transuersum copiarum tuarum atq; obliquū in eos impetum. Cæterum non erit inutile, ut instructa prius quandoq; tanquam ad pugnam acie, deindeq; quasi exterritus pedem referas, ordineq; seruato similem fugæ recessum simules, rursus ad insequentes conuersus manum conseras. Nunquam enim opinati hostes aduer-

fariorum exercitum pauescentem fugam cepisse, præ gaudio insultant, soluto ordine, & certatim incumbunt, alij alios præuenire contendunt. Contra quos conuersum pugnare, citra periculum est: & ipsa sistēdi fidutia præter spē hostium, trepidantes hostes & dispalatos in fugā uertere poterit, tametsi paulo antē insolenter insequabantur.

*Milites sub
sidiarij.*

Habeas itē oportet selectos aliquot milites, qui extra acies instructi, tanquam triarij, laborantibus opem atque subsidium præstent, & de quibus auxilium ubi usus sit depromere facile possis. Magnopere em̄ prodesse possunt, si fessis accedant integri: quippe qui & laborantibus tuis succurrere commodè possint, & hostibus iā solutioribus & debilitatis, recentes ipsi uigentesq; ualide ingruere.

*Occultatio
militū quan
do necessa-
ria.*

Illud quoq; non fuerit ab re, quin admodum utile, si quanto tibi uidebitur spacio, è copijs tuis selegeris aliquot, qui clam hostibus sese alicubi occultēt:
qui

quibus præcipias, ubi instructa acie prælium inieris, dato à speculatoribus signo, excitati properè moueāt. Quod tum maximè faciendum erit, cum auxilium expectatum uisum est in tempore nō uenisse. Rati enim hostes id esse militum quos auxilio tibi futuros præstolabare, fortè tuis adhuc mouētibus, & priusquam in reliquum exercitum se immisceant, ipsi uertētur in fugam, nō tot quot reuera sunt eos existimantes, sed longè plures, præsertim quando si in ipso rerum discrimine non expectati appareant hostes, imperitos rerum terrere solent, & animis pauorem inijcere. Timent enim ne quid eis eueniat peius, ac proinde formidolosè operiuntur euentum rerum.

Repentina quoq; in hostes post terga irruptio, formidolosissima & efficacissima omnium est. Quamobrem si fieri potest, mittenda est noctu manus aliqua militū, qui transuerso itinere prætereāt hostes, secp̃ per insidias post eos

*Irruptio
post terga.*

e s col

collocent: collatis autem signis, iamq̃
 inito praelio, ipsi citatim ex insidijs no-
 uissimum hostium agmen adorian-
 tur. qui undiq; circūuenti, etiam si qua spes
 salutis eis reliqua esset, minime se fugę
 committere audebunt: quippe qui nec
 referre gradum, nec anteferri comode
 queāt, aduersarijs undiq; urgentibus.

Inualecente pugna, & cunctis utrin-
 que non strennuę gerentibus, obequi-
 tando tuos hortere: simulq; inclames, si
 forte in dextero cornu es, læui cornu
 aciem uincere, hostemq; & esse profligatum:
 sin in læuo es, dexteram aciem
 tuorū uincere dices, siue res ita habeat,
 siue non. Mendacio enim uti, ubi in-
 gens pugna excita est, non erit ab re.
 Præterea si Imperator hostium, seu rex
 sit, paulo remotius uersatur, siue in alte-
 ro cornu, siue inter mediam aciem uo-
 ce sublata cecidisse eum affirmes, ita ut
 id etiam hostes ipsi audiant. Quo nun-
 cio accepto, tui alacriores duplicatis ani-
 mis rem gerēt, hostium animi deici-
 untur,

tur, simulq; desperatione in fugam se uertent. Hæc ratio plerunq; profuit: id est, ut tuos simul et hostes fallas, his qui dem pernitiōsa, illis autem salutaria falso enuncians.

Sapientis quoq; Imperatoris est, fratres cum fratribus, & cum amicis amicos ordine iuxta locare. Quando enim ante oculos is in discrimen adductus uidetur quem ipsi amamus, studiosius propugnemus eum quouis periculo posthabito, amore impulsī necesse est. Cæterum eum qui se amanter defendi uidet, pudor illico subit, uereturq; ne cubi uicem amorī repēdere sponte negligere uideri possit. Proinde supputet eum qui de se optimè promereatur destituere, et ad fugā turpiusculè uerti.

*Amici cum
amicis iuxta
in ordine
locandi.*

DE IUSSIS, TESSERIS,

et signis.

Iussa quoq; tesserae, atq; signa præfectis copiarū & ducibus primò dari debēt. Singulos enim adire, & cuiq; huiusmodi imperare, rudis & admodum

*Signa per
ignem.*

dū imperiti Imperatoris est, propterea
quòd dum imperata singulis dantur,
tempus absumitur, tumultusq; interea
oritur, cunctis uicissim rogantibus, &
cuiusmodi sint imperata scire queritan-
tibus. Accedit præterea quòd non nul-
li addūt aliquid imperatis, uel ob igno-
rantiam detrahunt. Quamobrem du-
cibus atq; præfectis primò dari impera-
ta oportet, illos deinde referre his qui
sibi commissi sunt, & illos ordine reli-
quis, & hoc quidem pacto ad ultimos
quosq; signa atque imperata deducere.
Non enim modò celeriter, uerumetiā
compositè & quietè ad omnes deman-
dabuntur. Id quod parì ratione signis
per ignem dandis seruari solet. Prima
enim face sublata, secundus signo acce-
pto idem ad tertium edit, ad quartum
tertius, & ille ad quintū, quintus quoq;
ad sextum, & ad unum uicibus impari-
bus omnes, ut breuì tempore per lon-
gas intercapedines signum à primo ac-
ceptum ad extremum ordine & imper-
tur.

turbatè peruenerit.

Signum quoq; illud quod tertio loco *Signum si-*
 post imperata & tesserā dari debet, ne *ne uoce.*
 uoce edatur, sed uel gestu corporis, uel
 nutu capitis, uel manus motu, uel ar-
 morum collisione, uel hastæ uersione,
 uel deniq; ensis uibratione: ne fortè cō-
 citato tumultu, non solūm tesseræ exci-
 piendæ miles intēdat, sed etiā signo.
 Tesseram enim hostes quoq; possent
 cuiusmodi sit accipere, quam crebrò
 dari audire possunt. Signum uerò pre-
 terquam quòd hoste clam dari potest,
 etiā maximè cōducere uidetur ad co-
 gnitionem alienigenarum, qui diuersa
 lingua uobiscum sociali iure deuincti
 sunt, & unā militant: qui cum nec ipsi
 dicere, nec alijs dicentibus alienam lin-
 guam intelligere queāt, editione signi
 discernere poterunt quid sociale & pa-
 catum, quid uerò hostile sit. Quæ qui-
 dem dari distribuiq; debent, non iam
 iam pugnaturis, & per acies instruē-
 das ad incertas uoces tumultuantibus,
 sed

sed multo antè per ocium & quietem.

DE ORDINE SER-

uando.

M Andabis quoque militi tuo, ut
tum insecutiones, tum recessus
ordine faciat: nam siue malè preliati re-
trorsumq; uersi, minus lædentur, quip-
pe quos non fusos passim neq; palan-
tes singulos opprimere quibit: siue ui-
ctores hostem fustum fugatumq; inse-
quuntur, pessimè eum afficient, & uali-
dius opprimant, turmatim cōsertimq;
procedendo: adde etiam tutius. Plerum-
que enim ubi hostis fugiens aduersa-
rios post terga uidet passim & nullo or-
dine ferri, uno cōsensu redactus in acie
retroq; conuersus, impetu facto acriter
insectat. Quocirca nihil existimes me-
lius, nihil salutarius, nihil tutius, quàm
ordinem seruare, & loco persistere: rur-
sus nihil periculosius atq; perniciosius,
quàm ordinem dissoluere,
atque deserere
locum,

Sit tibi curæ fulgentem atq; armis il *Fulgor ar-*
 lustrem exercitum ducere. Quod *morum cu-*
 facile factu tibi erit, hortanti milites en- *randus.*
 ses acuere, galeas, thoraces, & reliquã
 armaturam abstergere. Nitro enim ac
 fulgor armorum, formidolosum red-
 dit acierum aspectum, & ingentem ter-
 rorem ingerit hostibus, atque animos
 eorum conturbat.

Producas in super agmen tum uoci-
 feratione tum clamore, quandoque &
 cursu. Eiusmodi enim facies rerum, cla-
 mores strepitusq; armorum, clangorq;
 tubarum, mirificè stupefacit atq; exter-
 ritat hostium animos.

Vbi proximè uentum est ut mox cū
 hoste conseras manum, paulo antè mi-
 lites tui strictos enses sublimes aduerso
 sole quatiāt crebrò. Absterſi em̄ enses
 lucidīq; mucrones, uicissitudine splen-
 doris ad relucētes radios & micātem
 solem

solem fulgur quoddam terribile belli ostendant. Quæ etsi hostis pariter præ se ferre uidebitur, respondetur tamen ipsdem, tu eum terrere debebis. sin minus ille, at tu eum perterrefacias necesse erit.

*Apparatus
hostiū præ-
nidendus.*

Instructis apparatisq; utrinq; ad pugnam copijs, nō statim mouere debes, studio scilicet præripiendæ pugnae: continere autē interea te propter uallum, dum apparatus omnem cōspicias hostiū, quot, cuiusmodi quoque sint, quibus denique in locis dispositi. Hac etenim ratione commodius rebus tuis cōsulere poteris, quos quibus opponas, quem in modum copias tuas statuas atque disponas. Vt optimum decet medicum, qui exploratis prius atq; cognitis morbi causis, deinceps remedia affert, ordinabis tu tuas copias, uti maxime rebus tuis cōducere intellexeris. Sæpe enim cogitur Imperator, conspectio hostiū apparatu, ad armaturam eorum, ad gētes, ad mores hominū, suas quo-

quoque parare atque instruere copias.

Si hostis equitatu praeualet, & tibi commoditas forte datur, delige aspera loca, angusta, summontana, et per quae equus facile uadere nequeat. Sin id haud datur, pugnando tantisper promoueas, quoad aptos tibi & idoneos nanciscare locos, qui rei tuae congruere possint. Intra uero munitiones dimittes qui castris & impedimentis praesidio sint, ne animaduersa solitudine hostis militem mittat, qui castra deserta occupet, & impedimenta quoque diripiat.

*Praesidium
in castris re-
linquendum:*

Plerique Imperatores munitiones suas demoliunt, aut traſciunt fluuios, uel denique praecipitia atque rupes pone consulto relinquunt, ut scilicet milites perſtando aduersarium superent, & uictoria potiantur, aut funditus pereant, utpote quibus euadendi facultas, siquidem ad fugam inspexerint, omnino erepta sit. Hos equidem nec laudare satis, nec contra uituperare possum. Periculosum enim consulto rem gerere, audacius
f magis

magis quàm cōsiliū est, & ad fortunam
 potius quàm ad iudiciū ipse retulerim.
 Vbi enim alterutrum aggrediare ne-
 cesse est, ut pugnando uiribus omni-
 bus, uel uictor euadas, uel uictus omni-
 bus evertare: quò nam modo uel uicto-
 riam prudentiæ, uel calamitatem & cla-
 dem electioni atque iudicio rectè ascri-
 pserim? Militibus etenim quibusdam
 honoris atque gloriæ studio periculose
 certare permittendum quandoq; puto.
 Quòd si fortiter fecerint, haud medio-
 crem utilitatē reipublicæ sunt allaturi.
 Sin infelicitè præliati sint, nō ingentē
 inuecturi calamitatem. Vniuersis autē
 copijs incerta dubiaq; fortuna, & an-
 piti contentionis euentu iacere aleam,
 minimè probo. Illi uerò mihi uidentur
 errare maximè, qui in hanc conditio-
 nem pugnare uolunt, ut si uicerint, pa-
 rum hostibus nocuisse uideri possint;
 sin superati ipsi uicti que sint, maximè
 sint rebus omnibus offuturi. & nihilo
 secius eiusmodi abuti stratagematibus
 non

*Imperato-
 rū quorū-
 dā error.*

non desistūt. Atqui si exploratum iam est, & pro comperto haberi potest, calamitatem consecuturum, nisi periculose certaris, & hostē funditus periturum, si semel deuictus sit: tum non mihi uiderentur errare qui fugiēdi facultatem militi suo præcluderēt. Satius enim est de re incerta audendo non modò calamitatem auertere, uerumetiā ut hostes male afficias quærere, quàm ignauiter & inter quietem agere, ubi certior esse possis, si nihil ausus sis, rem tuam penitus perituram esse.

Sed nō modò in eiusmodi locis, ubi nulla sit certa fugientibus salus, uerùm ubiq; & quacunq; pugnādi conditione milites admonere tuos, & omnibus rationibus edocere debes, manifestum ac certum interitum his impēdere qui fugiunt, quando hostibus liberum est insecutioni insistere, & nemine prohibente ad commodum possunt aduersarios fugatos ac fusos malè afficere: mortem uerò atq; perniciem incertam

f his

his esse qui pugnando perstant & se-
tuentur. Quibus si persuaseris, in rege-
renda eos qui fugæ se dant proculdu-
bio perituros, qui autem perstant glo-
riose deniq; morituros esse, calamitatē
quoq; hos consequi qui deserant locū,
non eos qui seruent ordinem: his pro-
fecto in ipsis periculis fortissimis utē-
ris. Optandum itaq; est, militem tuum
hoc pacto se persuasum affectumq; ti-
bi dare. Qui enim sic animati penitusq;
affecti sunt, uel consummatas adipi-
scuntur uictorias, uel in paruas incur-
runt calamitates.

*Consilia Im-
peratoris se-
pe mutāda.*

Excogitata uerò in ipso discrimine
pugnæ consilia, & repugnandi aduer-
sariorum ex tempore consilijs adiunctæ
rationes, ampliorem nimirum gloriam
maioresq; admirationem Imperato-
ribus et disciplinam rei militaris exacte
tenētibus peperere, quàm ea quæ præ-
sumptione & coniectura ante copiarū
cōgressum exquisita esse uident. Quæ
singula significare, & de singulis præce-
pta

pta tradere, haud facile est. Vt enim gubernatores paratis omnibus ordinēq; dispositis quæ ratio nauigandi dicat, ex portu deinceps in pelagus soluunt: uerū si qua fortē tēpestas exoriat, non quod ipsi uolunt, sed quod facere coguntur, exequi multaq; fidentius audere uidentur, atq; urgentibus undiq; periculis fortiter consilia sua opponūt, non tā memoria disciplinaq; nauigandi, quā extemporaneis si quæ apparent occasionibus uti: Ita etiam Imperatorem facere oportet. Copias ita ordinet, ita instruat atque disponat, prout usui sibi & rebus suis futurum animaduertit. At ubi tempestas belli ac moles ingruat, quando multa uis quadam frangi & immutari solent, atque uaria adduci rerum discrimina: tum ad faciē præsentium rerum & ante oculos obuersantium, extemporanea per occasiones conquirat consilia rationesq; ut fortunę necessitas magis quā disciplina & memoria ipsa suggesserit.

Imperatorem ipsum cōsultē magis et cautē, q̄ audacter certare oportet, uel omnino potius abstinere pugna. Non enim tantopere pugnando prodesse reipublicæ poterit, etiamsi inexplerabilem quandam afferat fortitudinē, quā obesse penitus, si cadat. Prudentia enim animi, quā uiribus ac robore corporis magis præstare debet: quia strennuitate & uiribus corporis magis etiā miles potest grande aliquod edere facinus, prudentia uerò atq; prouidentia uti, & deliberando reipublicę opportunē consulere, Imperatorem decet in primis, præterea neminem. Si enim gubernator omisso clauo gubernaculisq; relictis, ea quę ad nauitas attinent ipse faciat, id uidetur committere, unde pessum nauis detur. Idem Imperator committit, qui prætermisso consulendi officio, & rebus omnibus prouidendi, ad militaria usq; descendit munia.

Maio-

*Prouidentia
Imperato-
ris propria*

Maiorum etenim dignitateq; præstantium temeraria negligentia, irrita auxilia quæq; facit, quibus incolumitas rerum necessario sustentatur. Eiusmodi Imperatori par uideri equidē arbitror, nullo prorsus interiecto discrimine, unam rempublicam euerti debere, cū ipse ceciderit, nec salutem eius se extincto cuiquam curæ futuram. Hunc rectius quis culpet ut ineptum Imperatorem, quàm laudet ut fortem. Qui enim consilio & prudētia Imperatorem gessit, felicitate suis auspicijs consecuta contentus iure gloriabit. Contrā, qui adeo insolēs atq; cupidus est, ut nihil operæ precium patrari ab se posse credat, nisi manum ipse cum hostibus conserat, is non modò nō fortis, uerū audax quoq; & temerarius est. Quocirca in uulgus ferat præ se, studio contemnendi cuiusuis ex animo duci, quo militē animet, & ad res capeffendas promptum alacremq; reddat: certet autem ipse cautē, & mortem quidem despiciat, atq; ma-

lit uita priuari, quam calamitate ulla accepta turpiusculè superesse. Saluis autem rebus, saluo exercitu, uitæ quoque suæ prospiciat: sæpe enim rem feliciter gestam Imperatoris mors interueniēs minuit. Vbi enim hi qui malè præliati sunt, hostem Imperatore destitutū acceperūt, instauratis animis insultarūt. E diuerso hi mœrore affecti animos deiecerūt, qui etsi feliciter præliati sunt, desiderio tamen Imperatoris elanguerunt.

Ad Imperatorem id quoque imprimis attinet, dum pugnat, obequitare acie, præliantibus se ostendere, eos qui fortiter rem gerūt laudare, trepidantibus uerò minari, cohortari cunctantes, laborantibus ferre opem, supplere defectus, si quâ usus est deducere copias, tempora obseruare, occasiones præripere, futura conijcere, receptui cani iubere.

DE REDITV EX

pugna.

Reuocatis è pugna militibus, diis immortalibus sacra faciat, supplicatio-

cationes decernat, pompas agat, ut pro tempore utilicebit, pollicitus grato animo redditurum quæ ritè post bellum confectum & partam uictoriam exhibui fas sit. Deinceps honoribus muneribusq; eos donet, quos probè rem nauasse acceperit, & de more benignè atque liberaliter prosequatur. Ignauos autem & inertes poena ignominiaq; afficiat. Honores uerò eiusmodi fortibus habeat, qui patrijs moribus sunt probati. Præterea quæ ex ipso debent proficisci Imperatore munera, hæc sunt. *Imperatoris munera quæ esse debeant.* Armaturæ, insignia, spolia, decuriæ, cæturiæ, præfecturæ, ducatus, alij quoq; eiusmodi magistratus. Verùm præstantioribus uiris & magistratus gerentibus ampliores debent haberi honores: priuatis autem decernantur minores. Hæc etsi liberaliter & benignè pro meritis cuiusq; dari consueuerunt, irritamenta præterea ad uirtutem sunt cæteris, qui huiusmodi honorum sunt cupidi.

Ubi uerò bonis præmia pro meritis *Premiū & poena.*
f s repen

rependuntur, malorum autem supplicia nequaquam dissimulantur, uniuersum exercitum optima spe affici est necesse. Alij enim timentes pœnam, peccatis abstinēt : alij honorū studio ducti amplectuntur uirtutem.

DE VICTORIA.

Victoria uerò potitus aliqua, non modò singulis militibus uiritim dare præmia rei bene ab se gestæ debetis, uerumetiam uniuerso exercitui laborum suorum fructū aliquem ex hostibus elargiri benignè. Permittes quoque militi castrorum, impedimentorū, & oppidorū, si qua iure belli in tuam uenerunt potestatem, direptiones : urbium deniq; , præterquā si fortè de eis consultius quicquam foret deliberandum. Hoc enim rebus omnibus uehementer conducet, præsertim si bellum nondū confectū consummatumq; est. Eiusmodi namq; emolumentis atque compedijs penitus allectus miles, propiorē se animatioremq; cæteris in rebus

Direptiones.

bus præstabit. ni putes uenaticas quidem canes sanguine intestinis que captæ feræ illecebrari à uenatoribus utile esse: uictori autē militi deuictorum bona in prædam dari non expedire.

DE DIREPTIONE.

Diripiendi autem potestatem militi tuo nec semper, nec aduersus omneis passim concedes: corpora uerò minimè in direptionem uenire permittes. quæ abs te uenundentur, siquidem pecunia publica opus est, & ingenti sumptu. Qua in re quæcunque uel agi uel ferri possunt, ad te conuehi palàm edices. Optimè enim tu constituere poteris, temporum atq; rerum habita ratione, an cunctam prædam retinere, an partem, an denique nihil debeas. Non enim è re est, in bello gerendo ærarium publice pecunia abundare, & emolumentis in dies obuenientibus militem fraudare: quādo præsertim ob deuictorum opes & locorum felicitatem, emolumenta militi largius & benignius impart-

partiri possunt.

DE CAPTIVIS.

Captiuos uerò bello adhuc stante ne occidito, præsertim eos aduersus quos bellum primò susceptum est, etiamsi forsitan uiderentur socijs occidendi. Minimè autem omnium hos interimere debes, qui autoritate apud hostes præstant, & illustres insignesq; gloria sunt, recordatus incertæ fortunæ atq; variæ & mutabilis sortis, quæ plerunq; amat rebus feliciter gestis inuidere, & comparatæ gloriæ obtrectare. Commutare autem potes, & ijs reditis siue oppido aliquo potiri, siue amicos captos redimere, quorū tibi ingens sit desiderium. Verū eiusmodi commutationem hostibus recusantibus, iure tū pariter ulcisceris illorū iniuriam.

DE EPVLIS ET

ludis.

Exanclatis demū periculis, & per magna rerū discrimina uictoria parta, extruantur militibus tuis epulæ, decer-

decernant describendi ordine loci, instituantur ludi, & laborum permittantur laxamenta atq; remissiones: ut explorato iam uictorię exitu, & his cognitis quib. per uictoriā frui liceat, æquanimit̃er tolerare discant difficultates & discrimina belli.

DE OCCISIS SEPeliendis.

Prospiciendum deinceps erit tibi & uehementer curādum, ut desideratis exequię magnificē exoluantur, nec tempus ullū aut horā aut locū aut periculum causaberis, siue uiceris ipse, siue uictus superatusq; sis. Nam ut piū est mortuis iusta exequi, & per religionem ritē inferias agere: ita magnopere utile superstitionibus, & omnino necessaria res est, pietatem hāc erga defunctos tuam ad uiuos ostendere. Quisq; enim maximē de se iudicat & uaticinat, atq; rem ægerrimē fert, tanquam sepultura cariturus, si pugnādo ceciderit, ubi an maduerat ante oculos iacere cadaue-
ra,

ra, & propè per contumeliam & contemptum Imperatoris busto & humatione priuari.

DE VLTISCENDIS
cladibus.

SI quam uerò pugnando calamitatem acceperis, obseruabis diligenter occasionem nancisci ultiscendę cladis atq; delendi dedecoris, hoc maxime solaturus milites tuos qui tibi reliqui saluiq; sunt. Solent enim plerunq; qui uictoria nuper potiti sunt, negligentius dissolui, & incautius rē suam tueri. qui enim hostes nimis contemnit, is pariter se inertem & incautum efficit. Quamobrem plerunq; felix rerum successus magis nocuit, quàm accepta clades. Qui enim aduersante fortuna semel lapsus est, euentu iam edoctus atq; erroris admonitus, deinceps cautior degit. Contrà, nescit modestè se continere in rerum prosperitate, qui nondum est expertus aduersa: nec si uincat is, eadem affert prouidentiam, ne quid detrimen-

trimenti faciat, quippe qui insolenter negligit. quam utriq; attulisset, ut hostes incautos atq; segnes malis afficeret. Timere enim ubi opus sit, & tempus hoc postulet, providentis sibi cautè est: contemnere uerò omnia & ab re parui facere, audacis quidè, sed eius qui se cuius iniuriæ accipiendæ opportunum & habilem reddat.

DE INDUCIIS.

S Inducias pactus es, caue interea in hostem irrumpas. Nec propterea tu ipse incautus sis, sed quo ad hostes, ita quietè agas, ut in pace: quo ad te uerò, ita tibi prospicias, ne quid accipias aduersi, tãquam si bellum gereres. Par enim est induciarum tempore, nec priorem quicquam præter ius fasq; hosti inferre, nec in compositum te omnino & inermem esse. Quin præ te feras tibi cauere, & hostium insidias simulta temq; suspicari. Latent enim incerti sunt eorum quibus cū foedus percussis sensus. Quamobrem in te ratum
id

id esto, nullam uelle te inferre iniuriam
ad iusiurandum per fœdus adactum,
hostibus autem nolle credere ob perfidi-
am. Quo pacto cautus simul proui-
dusq; uideberis, qui ne uolētibus qui-
dem hostibus fœdus frangere, inuadē-
di tui occasionem reliqueris.

*Ultio an ad
deos reijciē-
da.*

Qui uerò ultionem iniuriæ quam
accepturi fortè sunt, ad deos immorta-
les reijciunt, hī tametsi piè sentire, non
tamen in tuto rem suam locare mihi ui-
dētur. Stultum enim admodum & ab-
surdū est, propterea abs te pericula nō
propulsare & tibi minus prospicere,
quod speres perfidiæ & fracti fœderis
pœnas eos daturus, qui te irreligiōse
damno malisq; affecerint: haud secus
atq; si tibi salus incolumitasq; reditura
sit, simulatq; hostes pœna affecti sunt,
quando præsertim licet tibi, rebus tuis
saluis impietatem hostium experiri ac
etiā deprehendere. Quo pacto tu quidē
insidijs petitus perfideq; tētatus, haud
sedēris: hostis uerò impius arguet esse,
iam

DE OPT. IMPERATORE. 97
iam telasurus, si potuisset.

DE CIVITATIBVS IN
deditionem clementer alliciendis.

Cluitatibus quæ sponte tibi concesserint, & per deditionē in potestatē uenerunt tuā, humaniter & clementer usus, allicies reliquas. spe enim eadem quæ cæteri consequendi adducti, facile sese dedunt. Qui enim simulatque potitus est urbium, acerbum se & difficilem exhibet, diripiendo, trucidando, lacerando ue: cæteras urbes abalienat, & sibi bellum difficile & uictoriam insperatam reddit. Quisque enim maxime ubi uictorem inexorabilem fore & iracundum in uictos exploratum comperitque habet, quæuis agere patiue mauult, quam ultro se dedere. Nihil enim tam animos generositatis implet, quam timor impendentis mali, quod quisque, si cedat, se perlaturum intelligit. Credita quoque calamitas euentura, si quis se suaque sponte prodiderit, ingentem sollet animis cupiditatem repugnandi ingerere.

ferere. Aduersus autem desperātes, periculosa atque difficilis est omnis experiundi contētio. Qui uerò nihil humanius & lenius sibi futurum ex deditio-
ne sperare possunt, quàm si pugnando
ui superati essent, quæuis malunt pati
cōtrā pugnādo. Vnde Imperatoribus
stultis profectò & efferatis, diuturnæ
urbium obsidiones efficiunt, nonnul-
læ etiam irritæ & infectæ, nec minus pe-
riculosæ atq; fallaces.

DE FIDE PRODI-
toribus seruanda.

Is qui tibi rē aliquam per proditio-
nem nauassent, promissa & fidem
seruare debes, non tam propter eos, q̃
pro his qui futuri sunt: ut intelligāt eis
deberi gratiam qui partes tuas ample-
cti maluerint, & se facilius ad eiusmodi
beneficia uertant: qui enim prodito-
ribus elargitur, magis ipse beneficium
accipit quàm dat. Quocirca ad referen-
dum gratiā huic generi hominū prom-
ptior sis, quippe qui non ultor proditæ
ur.

urbis, sed tuæ patriæ Imperator constitutus sis.

DE NOCTURNIS PRO-
ditionibus, & siderū cursu tenendo.

A Dirruptiones autē, & per pro-
ditionem nocturnas hostiū op-
primendorum occasiones, non omni-
no rudem & imperitum te esse oportet
cursus motusq; siderum. Plerūq; enim
horum ignoratione, irrita facta sunt in-
sidiari uolentium consilia. Quandoq;
enim fortē aliquis proditor, tertiam seu
quartam, uel quotam uis tecum consti-
tuit horam noctis, quam uidelicet ido-
neam arbitratus sit uel ad referendum
portas, uel aliquot interimēdum ex cu-
stodiis urbis, uel deniq; præsidium
aliquod hostium ex improviso oppri-
mendum. Ignorata deinde hora iā con-
stituta, in alterutro peccet necesse est,
uel citius quā oporteat accedendo, &
inde prius quā proditor rem curaue-
rit, ab hoste deprehendaris, uel prohi-
bearis id cōsequi quod moliri uideris.

seu si serius prestituto tempore uenias, proditoris comprehēdendi perimendiq; causam des, & tute tibi impedimento sis quominus rem efficias. Quas ob res te oportet cogitatione coniungere & diligenter considerare, quid itineris quo spacio temporis tibi exequendum sit: deinceps meatus siderum contemplan- do, quid exegeris iam itineris, quid reli- quum sit, tecum exacte cōputes: ut nec citius nec serius æquo ad ipsam præsti- tuti temporis horā præsto sis, & prius- quam hostis te aduētare intelligat, ipse iam intra mœnia sis.

DE VRBE INTER-
diu occupanda.

V Erum si interdium urbem seu op- pidū aliquod per proditionem capturus moueas necesse sit, per ipsum tēpus profectionis aliquot præmittes equites, qui quotquot offenderint in uia comprehendant, ne quis ex agro cursu in urbem ueniēs, copias tuas iā- iam irrupturas enunciet: quin derepen-
cc

te incautis improuisisq; hostibus ipse instructa acie appareas. Vbi uerò subito in eos nihil huiusmodi ne suspicantes quidem irruperis, etiam si per proditorem res agēda non sit, ex edicto certandum erit tibi pro uiribus nulla intermissione interiecta, & quàm maxime properandum, ut hostem praeuenias, siue castello, siue castris, siue urbi deniq; ad mouendum est, tum praesertim cum paucis praes copijs, & hostili manu inferioribus. Repētini enim & inexpectati impetus, quod praeter opinionem eueniunt, magnopere solent hostem mouere, etiam si uiribus superior sit. Nam cōspectis irrumpentium copijs, & deliberandi spacio sumpto, recuperatis animis cōtemnere iam incipiunt, & rem fidentius gerere. Quo fit, ut plerunq; primi impetus & rei gerendae initia formidolosiora uideri soleāt, quàm si tardiusculè & per moras procedas. Quamobrem usu plerisq; euenit, ut subitario & festino impetu, hostem

iam exterritū trepidantemq; facile cōēgerint, ut uel se sponte subiiceret, uel etiam inuitus imperata admitteret.

DE OBSIDENDIS

urbibus.

AT in obsidendis urbibus, Imperatoris maximè uirtus desideratur: militaris quoq; astus, & machinamentorum apparatus requiritur. Prospicere autem tibi debes, ne cubi incautiores te ipsi quos obsides opprimant. Etenim qui se obsessos uident, n̄ quid mali sibi ingruat, si neglexerint, intelligunt, & sibi accuratius cauent, obseruantq; quā obsessorem lādere possint: quippe qui citra periculum se esse existimans, aliquid eorum quæ proposuerat agit cum uult. Qui autem in periculo se putat cōstitutum esse, occasionem obseruat: quam nactus, præuenire cōtendit, & aduersum hostem patrare aliquid. Quamobrē oportet obsessorem fossa & uallo, stationibus & præsidijs quoque castra sua munire: propterea quod

quòd quicquid ipse paret, quid' ue-
cturus sit, hostis eminus uidet: contra,
iij quos tu obfides, murorum obtentu
tecti ex improuifo plerunq; effufi ex-
plicatiq; per portas, uel opera & machi-
namenta tua incēdere, uel milites tuos
opprimere, uel quicquid eis in manus
uenerit, perficere poffunt. Quæ mini-
mè aggredientur, fi propter portas tam
magnas quam paruas, quā exitus de
urbe pateat, manum aliquam ftatueris
militum, qui eiusmodi repentinās irru-
ptiones incurfionesq; arcere poffint.
alioquin poterunt occultis irruptioni-
bus hæc fæpe tentare.

Maximo autem tibi ufui erit, fi quæ-
cunq; tentare uolueris, noctu aggredia-
re. Formidolofior enim res ipfa uideri
folet ijs aduerfus quos inita eft, propter
tenebras, fi noctu geratur, propterea
quòd quid fiat difcerni nō poteft. Quo
fit, ut atrocior fit fufpicio, maioremq;
trepidationem animis concitet, quàm
fi res cerni poffet. Vnde motus quidā

Noctis com-
moditas.

oriuntur atq; tumultus, & mentis compos esse potest nemo. Quin pleraq; fieri dicunt, quæ minimè facit hostis: cum per noctem intelligi satis nequeat quâ instet, quibus ue scalis quid moliatur. Discurritur uerò passim huc atq; illuc, & ubiq; concitantur clamores, trepidationes, atq; turbulentissimi motus. *Timor.* Timor enim futurorum fallax uates, quæ in suspicionem ueniunt, hæc ipsa futura esse uaticinatur. Et quicquid noctu agas, tametsi paruum sit, horredum ijs uideri potest quos obsides: nullus enim dicit quod uidet, sed quisque maximè quod audit propter tenebras refert: & sicunde unus & itē alter murum ascendisse ex hostibus apparuerit, uniuerfas iam copias muros occupasse rati, in fugam uersi pinnis propugnaculisq; desertis abeunt.

Et si opus aliquod manu præprope-
rè expediri uis, primus tu omnium ma-
num affer. Vulgus enim non tam mi-
nis compellitur quod uis agere, quàm
uere

uerecundia reuerentiâq; maiorum mo-
uetur. Vbi uerò singuli Imperatorem
uiderint primum omnium operi ma-
num industriamq; afferre, tum prope-
randum esse intelligunt, & cessare eos
suppudet, detrectare quoq; timēt: nec
iam quasi seruus & imperio miles sub-
ditus agrè affectus, sed tanquam ad
equam functionem laborum uocatus,
pudore adductus uenit.

Quoniā multa ac uaria sunt tormen- Tormenta
bellica.
ta bellica, & ad quatiēdas euertendasq;
urbes diuersa machinamenta, tu non
his omnibus, sed quibus cōmodè pos-
sis, utēris. Non enim est in me nunc sin-
gula præcipiendo referre, quibus uide-
licet usus sit, arietibus inquam, testudi-
nibus, uineis, turribus, balistis, ponti-
bus, alijsq; id genus operibus et machi-
namētis. Fortunarum enim, opum, ui-
riumq; belligerantium eiusmodi sunt,
artificij quoq; opificum & architecto-
rum, atq; ad ea construenda affabrē in-
genij & solertiæ. Sed quod ad Impera-
toris

toris prudētiam in primis attinet, illud
mihi uideēt esse, unam aliquam potissi-
mū urbī seu oppidī partem deligere
cui opera & machinamēta admoueat.
Non em̄ facile possis totā ciuitatē ambi-
re, & omnes eius partes tormentis atq;
operib. aggredi, nisi fortē parū & an-
gustū oppidū sit. Partitis igit̄ multifa-
riam ordineq; dispositis tuis copijs, reli-
quas urbī partes oppugnare, et muris
scalas afferri iubebis: ut undique ciues
oppugnari se sentiāt, & huiusmodi rei
difficultate tētari: nec satis constituere
possint, cui potissimū urbī parti suc-
currere debeant. Siue em̄ neglectis reli-
quis partibus ei tātū intēderint cui tor-
menta admota sint, milites ad scalas di-
positi, nemine phibēte facile muros as-
cēderint: siue partiti per oēs partes opē
quisq; pro uirili afferre cōstituerint, illi
q; cōtra machinamētorū & operū uim
oppositi erūt, tātā molē pugnae urgen-
tēq; uehementius Martē sustinere atq;
depellere pro paucitate nequibūt. Quā
ob

obrem erit operæprecium plures partes
urbis præ te ferre aggredi uelle, ut diuer-
so apparatu uarioq; oppugnandi gene-
re uires ciuium atq; consilia distrahas,
atq; animos distingere possis, & huc at-
que illuc rapere & diuertere. Interea tu
facilius illac ubi summa ope nixus in-
tentusq; sis, ciuitatem opprimes, & uti
corpus aliquod occupabis.

Verum si properes, & maturè oppi- *Oppugna-*
dum aliquod aut urbem, aut castra & *tionis conti-*
uallum expugnare contēdas, animad- *nua ratio.*
uertas autem iam tuos milites labore af-
fectos defatigari, neq; rei tuæ expediat
negocium intermittere & militē remo-
uere à pugna: partias tum oportebit in
ordines tuas copias, habita ratione co-
piarum numeri, atq; amplitudinis ur-
bis. Tū prima uigilia incipiens, æquo
præstituto unā pugnandi tempore, in-
structa acie pari spacio, studio rem ge-
rendam inibis. Ei succedet itidem alte-
ra, & tertia illi: quarta quoq; & quinta
uicissim, si tot opus sit. Interea uerò dū
una

una pugnat acie, reliquæ ordine quietem agât et somnū capiāt. Nocte tandē exacta, prima luce ordinem repetas, negotiumq; per partitas acies uicibus distributum ad orbem cōtinuetur. Quæ ratione utrunq; sequet, ut die noctuq; sine ulla intermissione pugnet, et fossis integri uicissitudinaria refocillati quiete succedant. Nec arbitretur aliquis obsessos ciues eodem uti posse cōsilio, eodemq; dispositos ordine, quanquam multi sunt, parî ratione & uice imperturbatè inelaborateq; repugnare. Quis enim ut se in id discriminis constitutum intelligit, etiāsi copia indulgendi somno præstari uidetur, haud inducit animum:quippe qui ingruentis periculi animaduersione uigilare compellitur, tãquam ciuitate peritura, interea dum somno sese & quieti dedat.

At dicet fortassis quispiam: Quid? Imperatorē ne ipsum ex adamante uel chalybe cōflatum fabricatumq; putas, ut omnibus in rebus quæ uniuerso exerci-

exercitu per intermissiones alternis uicibus impertiuntur, solus perpetuò uigilet, & nunquam quieti concedat. Non equidem id ab eo efflagito: sed quieti interdum se dare, somnum que capere non impedio, modò id modicè fiat, & somnus breuis sumat. Atq; interea aliquis ex fidelissimis et fortissimis, qui uel existimatione secundas imperij partes obtineat, deligat, & rei curandę præficiat.

Imperatoris quies & somnus.

Quandoq; illæ urbium partes quæ rupe quadã & præcipitio uel aliter natura munitæ sunt, maiorem occasionẽ oppugnatoribus urbis potiundæ uisę sunt præstitisse, quàm illa mœnia quibus arte & manu robur & munimen est adiectum, & propterea inualidiora habentur. Solent enim quæ sunt natura munita, negligentius custodiri, nullis excubijs militum, nullis uel paruis uigilijs omnino adhibitis. Quo loco solers Imperator eiusmodi fretus occasione, excogitare poterit quid sit faciendum; inducetq; aliquot eorum qui audacio-

Urbium difficilime partes tentanda.

daciores sunt, tum premijs, tum etiam pollicitationibus, ut per ipsam loci difficultatem scalis seu alioquin ascendere tentent. Quod si fortè ascenderint, & intra muros clam uenerint, portam aliquam urbis magnā uel paruam occupent, & aperire pandereque contendant. Magnopere autem huic rei profuerit, si quo pacto tubicinem aliquē foris per murū sursum attraxerint, qui derepente occipiat canere. Audita enim hostilis de muris tuba, praesertim nocturno tempore, ingentem ciuibus terrorem incutiet, opinantibus urbem iam captam esse, & sese penitus expugnatos: proinde trepidantes, portas stationesque quisque deferent, & quā singulis commodum uidebitur, passim diffugient. Quocirca reliquis tuis militibus rei exitū praestolantibus, facile iam erit repugnante omnino nemine, uel effractis portis ingredi, uel scalis muro adhibitis scandere. Hac ratione possis uno quodam tubicine, & hoc ipso inermi, urbē aliquā capere.

*Tubicine
inermi urbs
capta,*

DE OPT. IMPERATORE. III
capere, penitusq; potiri.

DE VRBE CAPTA.

VRbem si ceperis aliquā, quæ & multitudine & robore ciuiū uigeat, ut inde tibi timendum sit, ne ciues conglomerati crebris conuersionibus oppositi tuis repugnent, siue eminentioribus locis obtētis supernè tuos male afficiāt, uel tandem in arcem sese recipiant, unde posthac per occasiones irrumpāt: eiusmodi statu rerū, edicas palam oportet, eos qui arma abiecerint, & sponte se ijs exuerint, minimè ab milite tuo occidi debere. Quisq; enim id quod sibi capto euenturum opinatur, prior ipse inferre uult, & præuenire cōtendit. Hinc pleriq; hostes iam in urbē captam infusos sæpe ui repulerunt: uel si id minus facere potuere, in arcē munitissimam se receperunt, unde rursus laboribus & ærumnis hostes afficere potuerunt, ut iterum obsidionem parare coacti sint diuturniorem superiore, quan-

quãdoq; etiam laboriosiore per multa rerũ discrimina. Enimuero celebrato passim edicto tuo, cuncti fortassis, sed plures certè arma abijciēt. Qui em̃ hosti irati adeò sunt, ut armis experiri fortunam cupiant, in suspensionem adducti an idem secum reliqui sentiant ciues, ad armorum abiectionē & ipsi veniunt. Hoc fit, ut etiã uolētibus omnibus armis atq; uiribus uti, priuatim tamē quisq; mutua & alterna suspiciōe commotus, dubitansq; ne solus relinquat armatus, arma ponere properet. Angustia enim temporis ac rerum, nouum excogitatumq; consilium palam fieri haudquaquam sinit. Verũ qui saluos se cupiunt, & salutis omni opera suæ indulgent, quamdiu nulla spes salutis oblata est & edicta, quanquam uero ex animo, necessariò tamē malis que sibi inferri uidentur, repugnant. Vbi uerò uel paruam salutis spem sunt adepti, tũ supplices ex hostibus facti, obuiam ueniunt. Quas ob res eiusmodi
edi

edicto etiam eos quibus rem suam armis uiribusque tueri animus erat, ut arma abijciant, planè adduxeris.

DE DIFFERENDA IN
uictos ultione.

Mors quæ militi certanti accidit, nulla prorsus indiget consolatione aut misericordia: quippe quæ uirtutis studio & uincendi amore obtigerit. At post partam uictoriam urbe iam expugnata & capta, uictos passim occidere uictoribus ipsis miserrimum est, atque stultitiæ & immanitatis magis quàm uirtutis testimonium affert. Nam esto infestus infensusque uictis debellatisque sis, non propterea arbitrari debes uel tuæ existimationis, uel rerum omnino tuarum ullam iacturam facere, quod hostes non, simulatque oppressi sunt, ferro succubuere. Potes enim per ocium omnino repugnandi summo periculo, deliberando constituere, quemadmodum hostem deuictum haberi conueniat.

SI desperaueris eam quam obsides urbem posse ui armisq; expugnari & capi, & proinde obsidionem diutius ducere tibi necesse sit, pariterq; arbitreris diuturnitate atq; fame te urbis huiusmodi potiturū, quotquot per regionem & agrū inuenies, capias: & ex his eos qui tibi uidebuntur strennuitate & robore corporis atque flore ætatis ad pugnā & certamina apti, secernas, quibus, ut tibi cōmodum erit, & rebus tuis intelliges expedire, utare. Mulieres uerò & pueros, cæterosq; qui uel confecti senectā sint, uel alioquin imbelles & imbecilli, in urbem intrare compellas: utpote qui eorum quæ pro urbe tutanda desiderantur, nihil omnino efficere uel conferre queant: uerū ad cōsumendum citius alimenta, reliquis ciuibus adeò possint esse damno, ut magis hostes quàm amici & ciues haberi possint.

DE IMPERATORIS

modestia post partam uictoriam.

Postea denique quod imperio tuo res feliciter gesta consummataque est, ita ut bello confecto rebus omnibus adhibere finem iam tibi liberum sit, noli te exhibere pro felicitate elatum atque acerbum, quin potius clementem et mitem, benignum quoque, & proinde cunctis amabilem. Illa enim inuidiam pariunt, haec emulationem et studium prouocant. Siquidem inuidia est *Inuidia.* dolor ex aliorum bonis subortus: *Aemulatio.* aemulatio uero, studium imitandi uicissim aliorum uirtutem. Quae tam inter se differunt, ut inuidetis quidem sit, optare ne cui bene quippiam ueniat: emulantis autem, cupere quae ea potiri possent, quae alij honeste sibi comparauere. Vir ergo bonus, non modo patriae multitudinisque armatae erit optimus dux, uerum etiam perpetuandae propagandae uel suae gloriae citra periculum sapiens Imperator atque custos & moderator diligentissimus.

ONOSANDRI FINIS.

h

2

RA

RAPHAELIS VO
LATERRANI DE PRIN-
cipis Ducisq; officio, & De re mili-
tari opusculum, ex nobilissi-
mis autoribus.

Dionis præ-
cepta de
principe.

VANDO autem
princeps cōmuni so-
cietati bonoq; diuini-
tus datur, de hoc item
ac ijs quæ ad eum per-
tinent dicam. Dion
qui Romanam scripsit historiam, po-
nit, Augustum quandoq; de restituen-
da rep. cogitantē, ad consilium Agrip-
pam et Meccœnatem adhibuisse. Igitur
alteri, tuendi imperij: alteri Meccœnati,
di-

dimittendi, uiteq; priuatę partes tradit,
 magnis utrinq; rationibus. Scripsit etiā
 separatim de Regno treis libros. In his
 primum præceptū Regi, ut deos colat
 atq; ueneretur: quos si quis impune præ
 terire posse putat, is eos aut prauos aut
 stultos opinatur. Deinde homines cu
 ret atq; amet, si & ipse redamari cupit.
 Nam uerisimile non est, nec natura pa
 titur, diligentem non diligī: cum ui
 deamus canes equosq;, magistros cu
 ratoresq; suos circumludere, eisq; blan
 diri. Posthæc labores amplectat, sper
 natq; uoluptatem, quæ inter cætera ma
 la possidentem se non diu perfrui sinit.
 At labor diutius laborantem sustinet
 atq; adiuvat. Milites, cōmitones ap
 pellet, hominumq; se magis patrem &
 pastorem, quàm dominum uocet. Do
 mini appellationem non solū inter li
 beros, sed etiam inter seruos fugiēdam
 censeat. Sese magis multitudinis na
 turæ, quàm suæ accommodet. Præte
 rea liberalitate præditus existat, nec du
 bitet

bitet benignè faciendo sibi defuturum aliquid : cum ea sit conditio donantis, ut magis gaudeat quàm qui accipit.

Præter omnia sit ueritatis ac simplicitatis amicus, eamq; uti regiam uirtutē cōsecrētur. Astutiam uerò ac fraudem uti seruilia putet. Nam uilia animalia ea potissimè sunt, quæ insidiantur. Laborantium circa se hominū, præsertim militum, rationem habeat. Ad bellum omni tempore paratus existat: sic enim pax in sua magis fuerit potestate.

Plato in Critone, regnū probat unū totius orbis, ad dei similitudinem: ita tamen, ut in alijs locis dicat: Senatus autoritas ad consiliū adhibeatur. Ratio, quoniam nulla essent bella, nulli tumultus, dum unus omnium potiretur. Debet & pastoris modo præesse. Sicuti apud Homerum scribitur, qui uocat Agamēnonem ποιμένα λαῶν. id est, pastorem populorum. Nam & mitē, & ferè equalem ciuibus se præbere debet, tantum iustitia ac prudentia superiorē. Quòd si quis

quis reperitur huiusmodi, etiam si priuatus sit, à Deo est rex constitutus. Nā non populus causa gubernatoris, sed contrā gubernator causa populi sit. Preterea uti bonus musicus debet in re. ciues instituire, ut inter modestiā fortitudinemq̃, quandam seruent mediocritatem, ueluti acuti grauisq̃ nerui cōcentum simul commixtum ac contemperatum: ut ne per nimiam modestiam imbelles adeò reddātur, ut quum opus fuerit, patriā uiribus & audacia nō possint defendere: & ne rursus adeò audaces, ut pacis statū ferocitate perturbēt.

Aristoteles in Politicis etiā ex omni rep. Monarchiā probare uidetur, adhibito senatu. Hęc ego cum alio in loco dixerim, hic repetere supersedebo.

Isocrates orator uitam priuatam ac principis duabus orationibus eleganter expressit, ad Demonicum, & Nicodem Regē. Ex hac ultima huiusmodi sunt uerba conuersa: Amicos tibi delige, nō omneis, sed nec cū quibus uoluptaria,

ptaria, sed optima regni perficias. Tales præpone negocijs quæ ipse non cognoscis, ut pro eis quæ illi gerunt, sis rediturus ratione. Fidos puta, non eos qui tibi blandiuntur, sed qui castigant.

Da sapientibus loquendi libertatem de his quæ ipse ignoras. Discrimen habe eorum qui tibi cum benevolentia obtemperant plus, quam qui cum adulatione: ne plus improbi à te ferant, quam boni. Ama eos homines, non qui in publico cum timore obtemperant tibi, sed qui priuatim secum tuum magis animum quam fortunam admirantur. Sis exemplo modestiæ cæteris. Nam *τὸ πῶλτις ἄλλος ὁμοιοῦται τοῖς ἀρχουσι.* id est, principibus similis est mos ciuitatis. Quam Plato sententiam expressit: Tales solent esse ciues, quales in rep. principes. Hos imitatus epigrammatista:

Et domini mores Cæsarianus habet.

Prosequitur Isocrates. Pluris existima bonam famam præ multis diuitijs. Simile & huic Salomonicum: Melius no-
men

men bonum, quàm diuitiæ multæ. Salustius uerò non longè ab his: Diuitiarum & formæ gloria fluxa atq; fragilis est, uirtus clara æternaq; habetur. Prosequitur etiam Isocrates: Quæ dicis aut recipis te facturum, tanquam rem sacram obserua. Amicos tibi beneuolentia ac liberalitate para. Inimicos animi magnitudine subige, *ἡγούμενος ἡδ' αὐτῶν*, οὐκ ἀγούμενος τῶν αὐτῶν, id est, ducas, nō ducaris à uoluptatibus. Ex omni rep. meliora ad imitadū tibi delige. Nihil iratus facias. Peccata citra merita plecte.

Xenophon. Sunt qui putent principem sumptibus & uictu & lautitia præstare oportere. Ego potius eum & prudentia, & diligentia, laboreq; ceteros antecellere debere existimo. Idem: Præstat regem gratiarum, quàm tropæorum hæreditatem relinquere.

Diotimus. Tria regi oportet esse: Religionem, Iudiciū, & exercitum. Primum, ad se probandum. Secundum, ad suos continendos. Tertium, ad ho-

stes propulsandos.

Homerus duo præcipua tribuit Agamennoni: hoc est, ἀμφοτέρου βασιλέως ἔα γὰρ ὁ, κρατερός ἔα ἀρχηγός. Gessit utrunq; bonus rex, idem & in agmine fortis. Quod carmen Alexander Macedo semper commemorare solebat.

Thales. Principis felicitas, ut senex secundū naturā in suo lectulo moriatur.

Anacharsis. Si sapiens fuerit.

Cleobolus. Si nihil his qui proximi sunt credat.

Chilo. Si non curauerit timeri.

Pittacus. Si ita subditos disponat, ut timeāt nō ipsum, sed quæ sunt ex ipso.

Socrates. Si sibi ipsi prius sciat impare.

Solon. Si Monarchiam democratiz proximam ciuibus reddat.

Demetrius Phalereus hortari solebat Ptolemæum Philadelphum, ut libros plures de regno cōscriptos perlegeret, quòd in ipsis plura reperiret, quorū amici reges uererentur admonere. Cæsar quoq; Augustus huic simile, teste Tran-

Tranquillo, excogitauit: ex omnibus enim autoribus utriusque linguae, tantum ea quae ad remp. administrandam pertinerent, excerpere solebat.

Ego uero tot sapientum dictis, quae & ipse sentio, quaeque ex usu uidi, adijcere non uerebor. Duas maxime res in his quae praesunt ceteris, esse oportet: bonitatem, & doctrinam. Prima praestat, tantaeque uirtutis erit, ut si per se non sapit, uiros adhibeat sapientes. Huiusmodi fuit Alexander Imperator, qui quanquam puer, iurisconsultos et matrem prudentissimam rebus praefecit. Praeterea tot sancti principes in nostro dogmate, alioquin idiotae, reip. utiliter praefuere: ut Henricus, Stephanus, Ladislaus, Leopoldus, alique innumerabiles. Ipsa quoque citra bonitatem doctrina nonnihil etiam proderit, magnumque in agendo auxilium suppeditabit. In hoc genere extiterunt Caesar ipse & Claudius princeps, quorum alter quanquam tyrannus, alter uero ignauus, praeter historias ab se scriptas, utilia multa

multa edidere ac publica monumenta.
 Hadrianus item, & Dionysius Syracu-
 sanus. Inter pōtīfices autē, Bonifacius
 VIII. uir doctus, alioquin seditiosissi-
 mus, multa & praeclara ab se gesta reli-
 quit. Sixtus IIII. Theologia munitus,
 quamuis bellis continuò inutilibus or-
 bem uexauerit, tot tamen pia templa re-
 stituit, totq; ad hominum usum facien-
 tia gessit. His uerò qui utrunq; prestāt,
 nihil in rebus humanis perfectius opta-
 tur, ut Augustus fuit, & Titus, & M.
 Antonius, et Iustinianus: inter pontifi-
 ces Damasus, Gregorius, aliq; pluri-
 mi. Qui autē neutrū retinent, hi omni-
 no postremissimi hominū. Ex his Sylla
 crudelis legitur fuisse, quem unum Cae-
 sar admirari solebat principem reip. si-
 ne literis extitisse. Deinde Nero, Cali-
 gula, Heliogabalus, Commodus. Et
 quando utrūq; seculum connectimus,
 apud nos Paulus II. Innocētius VIII.
 Alexander VI. à quibus in suas cupi-
 ditates complura erogata, nullum ad
 usum

usum reip. Christianæ publicum extat monumentū. Hæc quidem commemo-
rasse non abrefuerit, ut hi qui quoquo
modo præsidentes hominibus degunt,
sciant quantum piaculi admittant, quā-
tum ue extremo iudicio sint obnoxij,
si libidini potius quàm conscientiæ ser-
uierint, quum non unum hominem,
sed innumerabiles quandoq; populos
simul cum re Christiana præcipitent.

DE TYRANNIDE, EX

Xenophonte.

DE INCEPS de Tyranni-
de, quæ est excessus legiti-
mæ Monarchiæ. Ad hunc
igitur locum uisum est mi-

hi Xenophontis libellum de Tyranni-
de ex Græco breuiter epitomare, ubi to-
ta Tyranni uita conspiciatur. Simoni
des poëta uenit ad Hieronem Siciliæ
Tyrannum: quem nactus ociosum, his
aggreditur uerbis: Dic quæso Hiero,
Tyrannus an plus cæteris gaudeat in
his

*Simonides
& Hiero.*

his quæ sensum attingūt. Negat ille, dicens magis dolere, minusq; gaudere his qui uitam ducāt mediocrem. Tūc Simonides, Incredibile (ait) si sic res habeat, quonam modo multi hoc adfectant & extollunt. Tunc Hiero utriusque uitæ inexperiencem accusat, infertq; quod tantum extrinsecus tyranni putetur beati: nam quo ad uisum pertinet, nos ob suspicionem et metum spectaculis multis et celebritatibus priuamur, ad quæ uos acceditis securi. Et quamquam pauca ex multis quandoq; domi uidemus, ea quidē cara, magnoq; à nobis empta sunt. Simonides: Si in spectaculis damnū facitis, at auribus oblectamini, semper uestras continuo laudes nullūq; cōtumeliæ uerbū audiēdo. Nemo enim tyrannum coram accusat.

Hiero: Ecquid putas nō audiēdo male propterea lætari, quando quis manifestè uideat quod tacentes malè sentiāt? Laudes uerò, si quæ proferuntur, ex adulatione prouenire. Deinde Simonides:

des: At in hoc priuatis superiores estis, quòd epulis lautioribus gaudetis. Nec hoc quidem, Hiero ait: quando satietas ocyus ex ciborum superfluitate irrepit, adeò ut fastiditi quandoq; priuatorum exoptent frugalitatem & famē, multoq; magis proximi et circa nos adstantes securi ex hac lautitia gaudent.

At in Venere, inquit Simonides. Huius etiam in uita uoluptate priuamur, Hiero ait: quòd amore (quo sine nihil est delectabile) minimum capiamur. Non enim amor in paratis, sed magis speratis uersatur uoluptatibus: haud aliter quàm si quis sine siti bibat, sic ille uoluptate quidē fruitur sine uoluptate.

Tunc Simonides: Illa saltem quæ cogitatis, celerius assequimini, quæ multa sunt & uaria: præstāteis equos, arma pulcherrima, ornatus mulierum, domos magnificas, præterea posse amicos facile iuuare, inimicis uerò officere.

Ad hoc Hiero: Multa quidem à nobis possidentur, quæ admirabilia et ad speciem

ſpectu pulchra uidentur, attamen no-
ſtris animis grauia, per quę felicitas lō-
gē ab hominib. abeſt. Præterea pace,
ſummo hominis bono, carēt: ac bello,
ſummo item malo, abundant. Priuatis
enim per pacis fœdera bellum deſinit,
at Tyrannis nūquā. Nulla em̄ pax in-
ter eū & ſubditos interuenit, non fœde-
ra quibus conſulere poſſint. Et paulo
poſt ſubdit, quòd firmiores ſunt priua-
torum amicitia ac beneuolentia inter
ſe, & maiore charitate neceſſitudines
ſeruant, quā Tyranni: quorum ple-
roſq; uideas filios necantes, aut fratres
inter ſe de regno decertantes, nullis le-
gibus aut fœdere aut humana ratione
teneri. Quin fide, maximo inter morta-
les bono, priuantur, cum minima ſit
omnibus ſub eis degentibus: quippe
qui neq; potui, neq; cibis etiā prægu-
ſtatis conſidere ſatis queunt. Cumq; le-
ges alibi cædem prohibeant, contami-
natisq; ea propinquare ac congregari
Tyrannos tantum qui interficiūt, non ſo-

Aristoteles in Politicis nullam ait tyrannidem annos centum excessisse.

DE HIS QUI CONTRA
tyrannos coniurant.

PHILOSOPHI plures patrias suas tum alienas liberare à tyrannis tētauerūt. Quod nequaquā laudī tribuendum, ut qui specie uirtutis, suam potius gloriam quā populorum cōmoda quēsiuerint. Ego philosophorum in primis putauerim, in ocio & quiete, doctrina populos potius iuare, & ad uindicandū in libertatē animos magis quā corpora admonere. Nam si uetera quā noua repetere uouerimus, inueniemus malē plerunque huiuscemodi uiris euenisse.

Plato in Siciliam studio eam liberandi profectus, infelicem habuit exitum, dum uix ipse incolumis euasit.

Zeno Eleates Nearchi Mysij tyrannidem euertere tentans, deprehensus,

134 R. VOLATERRANI
dū uarijs supplicijs torqueretur, socios
coniurationis minimè prodidit: sed eos
qui Tyranno erant fidissimi calumniatus,
ut illi morte damnarentur effecit.

Dion item in Dionysium coniurando,
postremo & ipse periit.

Ab eodem quoque Python exul Rheginus
benigne exceptus, cum Rheginis consilia
per literas manifestaret, diro supplicio
absumptus est.

Apollonius quoque Tyaneus à Domitiano,
contra quem cum Nerua coniurauerat,
in compedes cōiectus. Gallus & Lucanus
poëtae, ob eandem diuerso tempore
causam periere.

Denique hi qui Cæsarem interfecerunt,
quanquam uoti compotes, non toto
uertente anno cuncti (teste Trāquillo)
extincti sunt. Hoc uerò seculo, ut in
historia supra ostendimus, quàm multas
talium infelicitates conspeximus. Feliciter
tamen res hæc nonnullis auxilio
patriæ ciuiumque successit, ut Armodio
& Aristogitoni Hippia ex Athenis
sub-

sublato. Sic demū Saturninus, Gracchi, Flaccus, interfecti: quod Sylla metuēs, ut securius (sicut ipse dicebat) dormiret, unus omnino est ausus adreptā semel tyrannidem ponere, dictatura se abdicādo. Quibus profectō exemplis, diuina illa praecepta magis ac magis audire admonemur: Dominus non tantum bonis, sed etiam dyscholis, Christi causa esse obtemperādum: Seruis fieri liberos minimē curandum: deniq; Cæsari quæ sunt Cæsaris reddenda.

DE RE MILITARI, ET
primum de officio Ducis, ex
Xenophonte.

XENOPHONTIS
libello *ἱππαρχικῶν*, id est, de
officio magistri equitū. An
te omnia deos orare oportet,
uti nobis ea dicere ac facere tribuāt,
quæ & nobis & amicis, tū patriæ salutī
ac gloriæ sint. Posthæc equites recēdere.
Quod nisi sedulō faciamus, sepe nume

rus intercidit aut senio, aut alia de causa. Deinde equos providere, uti boni sint ac laboris patietes, neu strigosi, neu calcitriones, qui inter alios inutiles sunt, sepeque cum res agi oportet, turmas dissipant, ordinesque rumpunt, equitum quoque bonum inutile reddunt. Neu incessu tardus, ob hoc firmos habeat pedes. Eius indicium, cum alij alia, ego id ostendam, uti egressus praesepe, in viam lapidibus cumulatam de industria ducatur: in ea neque consistere, neque quiescere poterit. Tum alterum signum, ut pedes habeat oblonga rotunditate figuratos. Post equos equites inspicendi sunt, uti boni conscribantur, corporis viribus ac facultatibus idonei, naturaque dicto audientes: quo sine, nihil preclarum geri potest. Preterea pacis tempore exercenda iuventus ac docenda, uti in equum quam aptissime ac uelociter insiliat: quod magnus praestat bello adiumentum. Deinde in equum in locis salebrosis et aditu difficilibus ire adsuescat. Ipse eques simulacra belli ferendo

solū nō expellūtur, sed magis honorā-
 tur, & in sacris etiam locis ac templis ci-
 uitatum, eorum imagines collocantur.
 Neq; (quod paulo antè dixeras) adsen-
 tior, uidelicet omnia citius à Tyrannis
 perfici. Nā & priuatus aut agrū, aut ser-
 uum, aut his simile optabit: Tyrānus
 autem ciuitatem, aut regionem, uel ar-
 cem munitissimam, quæ difficilia sunt
 obtentu. Sed & pauperes priuatos pau-
 ciores adspicias quàm tyrannos, si non
 ad numerum diuitias, sed ad usum &
 indigentiam iudicamus. Nam si plura
 quàm indigeas habes, multa possides:
 si uerò pauciora, parū. Tyrānus enim
 quanquam multa possidet, minus ta-
 men ei sufficiūt, quàm necessarij sum-
 ptus priuato. Cui etiā de quotidianis
 impensis remittere aliquid interdum li-
 cebit: Tyrāno autem nequaquam si-
 ne periculo. Deinde quid opus misere-
 riorum ut pauperum, qui possunt ex
 honestè partis tantū uiuere, & ea fa-
 cilè habere quorū indiget usus? Qui
 i uerò

Tyrāni qui uerò ob egestatem coguntur aliquid turpe committere, quomodo non hos miseros & uerè pauperes putabis? Hi tyranni sunt, qui omnia coguntur expilare & capere ob necessarios & maximos sumptus, semper pecuniam quaeritantes. Necesse quippe habent erogare in custodias aliāq; his similia, pro tuenda dominatione uitādisq; periculis. Graue etiam illud, quòd uiros bonos, quos amare cuperent, timere necesse est: fortes, ne quid audeant libertatis gratia: prudētes, ne quid aduersus machinentur: iustos, ne cupiant ab illis populi gubernari. Deniq; tātūm improbis in uita Tyrānus diligit, qui per eius mortē scelerum sub eo perpetratorum poenas se duros timent. At honores (inquit Simonides) qui maximè hominis sunt & deorum, uos retinēt. Nec hoc quidem, Híero ait: cum hi maximè honores oblectēt, qui ex amore gratiaq;, nō ex metu procedant, sicuti suprà de uoluptate Venereq; dixi. Quid quæso (Simonides)

monides inquit) in his sponte persistitis malis, nec tyrannidem relinquitis.

Et hoc miserū præter omnia, Hiero. ait, cū soli Tyrāno nec tenere rē malā, nec dimittere cōducit. Quomodo em̄ tot cædes, rapinas, exilia, totq; facinora cōpēsare aut p̄soluere priuatus sine periculo posset? Et hæc quidē Xenophō.

Plato in 1 x. de Rep. Tyranni uiuūt tanq̄ uinculis quibusdā deuincti formidīnū omnium & armorū, solisq; in ciuitate minimū egredi aut peregrinari, aut quicquā eorū quę aliī liberi solent. Domi præterea totos dies more foeminarū resident, uerentes ciuium inuidiam.

Phalaris in epistolis: Veniā quidem do tibi monitionum, quippe qui tyrannus nunquam fuisti. Tyranno cōsulis ponere tyrannidem, nescius quōd tenere imperium securius est quām ponere. Si uerō alterutrum sit optādum, malim ego sub tyranno quā tyrannum esse: quōd unum tantum timerem, à cæteris malis omnibus liber. Tyrannus

autē metuit tam externorum insidias,
quā eorum per quos seruatur.

Demosthenes, οἶμαι ταῖς πολιτείαις ἢ
τύραννις ἀπὶ τοῦ, καὶ ὁ βασιλεὺς ἢ τύραν-
νος ἀπὸς ἐχθρὸς ἐλευθερίᾳ καὶ νόμοις ἐν αὐτῷ.
Puto enim Tyrannidem infidam esse
rebus publicis, omnemq; regem aut
tyrannum inimicum per se libertati ac
legibus existere.

Aristippus ait regem à tyranno di-
stare, ut libertas à seruitute. Huic cum
Dionysius dixisset nihil ex eius philo-
sophia iuari, nihilq; utilitatis ferre:
Vera (inquit) loqueris. Si enim te iu-
uissem, tyrannidem iam diu posuisses.

Antigonus ad uetulam, à qua beatus
dicebat, ait: Si scires sub hac ueste quā
fero quot lateant mala, nūquam eam
in coeno iacentem ferres.

Ptolemæus Philadelphus dicebat: Cū
tyrānus multa ferat incommoda, tum
illud præcipuum, quòd cogitur eos qui
minimè nocuerūt, utilitatis gratia quā-
doq; interficere.

Ari

excellentius, quanto peritus ab imperito, ac uidens à cæco differt. Id autem cauendū, ne quis ad cursum aut prædam utatur faginatiſ aut ſaturis, ne labore abſumantur. Magiſter equitum ephippijs & habenis ad uſum equorū abundabit. Parua quidē impēſa facultatem opemq; præbet militibus indigentibus opportunam.

In congreſſu uerò hoſtiū adhuc illud moneo. Sunt enim quidam qui contra eos quos inferiores uiribus putāt, cum mediocri conatu & imbelli turba occurrendum arbitrātur. Ex quo illud quod inferre cogitāt, ſepe ipſi reportant. Rurſus uerò contra eos quos putāt superiores, toto conatu atq; omni exercitu procedunt. At ego cōtrā iudico. Aduerſus illos qui inferiores putantur, eundem omni uiac conatu: neq; em̄ quenquam poenitet nimis uiciſſe, cum uicit. Item aduerſus illos qui superiores exiſtimantur, cum paucis atq; melioribus congregiendū. Nam pauci melius proſequentur,

tur, & diligentiores erūt: & si quid acci-
dat, melius ac celerius se recipiēt. Nō em̃
dico, quòd pauci sint, ideo laboriosio-
res et celeriores: sed quòd difficile fuerit
paucos reperire qui multos curēt equos
ut oportet, ac seipsos solertes ad equita-
tum prębere. In magna uerò multitudi-
ne magna cōfusio. Si quid accidat, alter
alterum trudit, difficilius se recipiūt: ac
alius quidem ex equo malè ephippiato
corrui, alius ob equi tarditatē non sub-
sequitur, alius item ob loci iniquitatem
peribit. Adde quòd non multi sunt qui
terrorem incutiunt in bello, sed tamen
strennui.

Si autem cum paribus cōgrediendū,
existimauerim non inutile, ut ex custo-
dijs duę acies fiant, & alteri Tribunus
pręsit, alteri is qui post eū magis stren-
nuus uideatur. Hic cum tribuno exer-
tus caudam sequatur, & cū hostis pro-
pinquat, statim primus prouolet. Sic
enim ex insperato ruens perterrefaciet
hostē, Si pedites utriq; habuerint, ij oc-
culten.

cultentur post equites, simul ipsi ex insperato unà corruent. Videntur enim mihi longè maiora ea uideri, siue bona siue mala, quę inexpectata ueniūt. Ex quo quis considerare potest, quòd qui in sedibus suis inuaduntur, quāuis plures numero sint, magis pertimescunt. Meliores enim partes sicuti actoris sunt quàm rei, sic premeditati quàm impræmeditati, et inuadētis quàm inuasi. Pugnātes etiā inter se hostes, primis quidē diebus timidiore sunt, procedente tempore nequaquam.

Illud præterea difficilimum, reperire equites fortes ac utiles ad decertandū. Signa uerò sunt, si pulchrum aliquid aut fortis uiri gestum, & cum laude cōiunctū audire gestiūt, ac dicto audientes sint: ij enim perferre ac tolerare facile poterunt quę cognoscunt. Præterea si celeriter quis persequitur inimicos, aut celeriter se recipiat, maximè hostem infestat, & ipse tutus erit. Tum si ex ordinibus aliquos sibi sumpserit, & de impro-

prouiso excurrat, ac eos qui se recipiant
inuadat. Hæc & his similia oportebit
sæpe & legere & scribere. Tum medita-
ti si quid accidere possit: quod non est
aliud quàm futura prouidere. Maximè
enim commētationem arbitror, ut qua
quis esse utilia nouit, cogitet quonā mo-
do id exequi possit. Rectè em̄ cogitata
neq; in agricultura, neq; in re nauali,
neq; in imperio aliquid proderunt, nisi
meditemur quomodo ea perficiamus.

Equitatus mille equitum, congruens
numerus, & facilis ordinari, & inter se
concordiam habet. Ex peregrinis uerò
totum, aut ex parte cōstare, maximè pro-
batur. Peditatus his utilis magnopere
qui adsistat. Hęc igit̄ (ut in exordio di-
xi) deo iuuante ac fauente fieri debent.
nec mirum, si id sæpe repeto. Quoniam
adire periculum extra bellum, haud mi-
randum sanè. Sed in bello, ubi hostium
uersantur insidię, quę occultę homini-
bus sunt, dijs autem manifestę, is maxi-
mè potietur, qui ab his potissimùm dili-
getur

ctendo & reflectendo excitet, nūc prosequendo, nūc se recipiendo, nunc in orbem simul cōsistendo: sicuti in celebritatibus deorū ac theatris. Iaculū ex equo quā longē iacere cōsuescat. Deniq; secū ac equum armis idoneis contegat. Populus enim Atheniensis XL. talēta quotannis erogat, uti paratos habeat equites, quādo usus aut necessitas ingruit. Ipsi propter hoc iusta exercitatione uacare non debent.

Tempore belli, oportebit magistrum equitum in itinere prouidere, ut exercitus moderatum faciat iter: tū loca equis opportuna capere, curandiq; corpora militibus spatium dare. Si quando loca adire angusta contigerit, exercitum in cornua disponere, sic tutius ibit: cū largior se uia præbebit, frōtes dilatare. Cū uerò in campum apertumq; locū peruenitur, in phalanges exercitū instruere. Si uerò suspecta itinera locaq; difficilia declinanda, quoad fieri potest, in aliam semitam & in partes cohortesq; procedere.

dere. Cuique autem cohorti ministros assignare, ne si forte usus aut necessitas rei militaris uenerit, equitatus dissipetur aut abscedat. Præterea ultimi qui sequuntur, semper expectandi, ne ipsi occasione consequendi magistrum equitum, nimio labore equos adficiant acciderant. Occultos præter omnia exploratores habere, qui omnia referant, tum etiam custodias.

Ipsam magistrum equitum peritum regionis esse oportebit: quod pacis aut induciarum tempore facere poterit. Valde enim refert, ipse ne, an per alios iter faciat. Quod si ignorauerit, à mercatoribus ex proximis ciuitatibus exploratores capiat. Nam huiusmodi genus facile ob spem lucri aduenientium fuerit. Nectamen ita fidat quamuis amicis, ut agmen propterea non iubeat interitum ac paratum procedere, ac si præsentem hostem haberet. Nam multa possunt accideret præter spem in bello, quæ subito indigeant auxilio, interdum dimicatione. In

In discessu utilius fuerit per denuntiationē principum exercitus, & illorū ad subditos moueri, q̄ per præconem: ne hosti cōsilia pateant. Præter autē omnia illud præcipiendū, ut inuigilemus insidijs, si qua hostē uia aggredi, aut oscitantem, aut imprudentē, aut sine ordine ac cura proficiscētem. Nam his artibus sæpe animalia rationis expertia, maiora se petunt ac conficiūt: ut mustela cortales aues, & miluus: & lupo ingētes tauros ac armenta: cum antē prouiderint quā sese tutò recipiant, tutoq̄ aggrediātur.

Optimum item fuerit consilium, partem semper hostium debiliorem aggredi, quam uis lōge sepositā: præstat enim maiorem aliquantulum subire laborē, quā cum fortioribus maiore periculo pugnare. Nunquam enim cum potentiore agmine aut hoste congregiendū. Oportebit enim simulatione interdum uti: hostemq̄ uana specie deludere: uidelicet, cū pauci sunt, uideri plures: cū plures, rursus uideri paucos. Item cum

di

discedimus, uideri praesentes: praesentes autem cum simus, uideri absentes. Denique cum maxime debiles sumus, metum incutere hosti: cum uero potentiores, metum simulare. Quae omnia intento ac diligenti magistro facilia factu erunt.

*Vt pauci
plures uideantur.*

Primo namque ut pauci plures uideantur, confertim est ambulandum, ac procul ab hoste: sic enim puluerem maiorem excitabunt. Praeterea cum hastis longis aut similibus hastis in manibus, peditum uero turbam pedibus colludere: ex motus enim uarietate res maior apparebit: tum iumentis alijsque huiusmodi simul ingredi. Ut uero plures pauci uideantur, si uiarum recessus & obtorta fuerint, partem exercitus in his occultare. In campis uero apertis sparsim ac palantes incedere, utilius, & lanceis uti rectis ac breuibus.

*Vt plures
pauci.*

Preliaturi sese ad cursum & labores exerceant, ut possint militibus necessaria suppeditare, fossas transilire, muros transcedere, flumina tranare discant, tanto
excel

getur aut per sacrificia, aut omina siue
somnia. Et hæc quidem Xenophon.

dicta ducum.

Nunc dicta Ducum quo-
rundam subiiciam. Agesi-
laus dicebat, oportere ducē
habere tria: erga quidē ini-
micos audaciam, erga subditos beneuo-
lentiam, erga temporum opportunita-
tes rationem.

Epaminondas uidens pulchrum ex-
ercitum sine duce, Video (inquit) pul-
chram bestiam sine capite.

Philippus solebat dicere, se malle exer-
citum ceruorum cui præesset leo, quàm
leonum, cui præesset ceruus.

Iphicrates bellidux, cum in sociorū
regione contra hostes uallum firmaret,
fossamq; faceret, cuidā dicēti quasi hæc
superuacanea, quid timemus? respon-
dit: turpe esse ducem (si quid accideret)
dicere, Nō putauerā. Quod dictum Ci-
cero Scipioni Aphricano tribuit.

Annibal pollicenti cuidam philoso-
pho

pho de arte militari docere, cū nunquā fuerit in acie, non opus (inquit) exercitu sine tuba. Cícero Phormionē hunc fuisse ait, qui coram Annibale ausus est de re militari disputare. At ille interrogatus quid de tanto philosopho iudicaret, Se ait uidisse deliros multos, sed nulum magis delirare quā Phormionem.

Idem, cū apud Antiochum à Scipione, qui eò legatus fratri uenerat, interrogatus, qui sibi dux precipuus uideret, respondit, Alexandrum: deinde Pyrrhum: tertium se. Quid (inquit ille) si me uicisses? tunc, ait, & Alexandro & Pyrrho me pretulisset. Liuius lib. XXXII.

Timotheus interrogatus quid differret ars militaris à Rhetorica, quantum (inquit) pax à bello.

Lamachus dux cum cohorti peccanti irasceretur, illa quæ non amplius hoc faciam dicenti, respondit illud prouerbum: οὐκ ἔστιν ἐν πολέμῳ δὲς ἁμαρτάνειν. Non est bis in bello peccare.

Alexander interrogatus quonā modo

do tam breui tempore orbem subegisset, Consilio (inquit) & uiribus, & arte ubi opus esset noua.

Xenophon in III. Commentariorū probare nitiť, quòd boni ducis & boni Oeconomi officia penè similia sunt. Reddere primū subditos ad obtemperandum faciles, malos castigare, bonos munerare, præsentem substantiam custodire, diligentem ac laboriosum esse ad obeunda officia, præterea decertare quando opus est, Oeconomiam maxime iuuare.

Demades captus in bello apud Chæroniā à Philippo, interrogatus ab ipso inter epulas, dum mentio de generositate Atheniensium incideret: Quā bene, inquit, se res haberet, si Philippus Atheniensibus, & Chares Macedonibus imperaret. Chares enim dux fuerat in bello ubi ipse captus. Hæc ex Stobæo.

Thucydides: Pulchrè certantibus tria esse oportet: uelle, erubescere, & obtemperare,

Demosthenes: ὅχ' ὁμοίως ὅδ' εἰς ὑπορ-
 τε τοῖ πλεονεκτεῖν πολέμησεν αὐτὸν, καὶ τῶν ἐν
 αὐτοῖς, ἀλλοτρίως μὲν, ὥς αὐτὸν ἐλαττωτὰ μέ-
 γιστον διωκατο πάντες πολεμῶσι. ὑπερδὲ
 τοῖ πλεονεκτεῖν, ὅχ' ὁμοίως, ἀλλ' ἐφέρεται
 μὲν, ἐὰν τις ἐξ. ἐὰν δὲ λιποβῶσι, ὅδ' ἐν ἡδον-
 κησὶν αὐτὸν γυμνασίου τας ἡγουῦται. Non
 enim similiter quis in adipiscendo sicut
 in se suaque tuendo pugnauerit: sed lon-
 ge aliter. Nam ut omnes ne sua perdant
 viribus omnibus quibus possunt uten-
 tur. In acquirendo autem, tantum quis
 cupit, quantum permittitur ab hoste: si
 autem prohibetur, nihil amplius mo-
 lestare aduersarios putat.

Cæsar in Cōmentarijs Pompeiū im-
 peritiæ militaris accusat, quòd in acie
 Pharsalica, in cōgressu, suis ne se moue-
 rent imperauit, sed expectarent impe-
 tum hostium. Nam innatū dicit esse ar-
 dorem quendam in animis hominum,
 ut clamore motuque magis
 excitentur.

ER dissimulationē quā
doq; hostes uti desperent,
aut terreantur.

Apud Casilinum post
longam obsidionē rapa prope mœnia
serebant, ut hosti desperationem dedi-
tionis facerent.

Vicinioribus sæculis Ladislaus rex
Pānoniæ inter sanctos connumeratus,
aduersus Polonos & Cracouiam pu-
gnans, post diuturnā obsidionē, ut op-
pidanis opinionē copiae faceret, mon-
tem uicinum farina conspersit. Rati illi
regem non desitutum, sese dediderunt.

Iustus quoq; & ipse sanctus præsul
Volaterranus, ut Manlius de Capito-
lio Gallis, sic in obsidione Vādalorum
dicitur panes de mœnibus iecisse. Sed
hæc eis de non Christianis licuere.

Sese etiam quandoq; principes astu-
tia à periculis subtraxerunt.

P. Rutilius Rufus, ut author Cicero in oratione pro eo, cū à Mithridate Mitylenis oppressus esset, crudelitātē regis in togatos, uestitus mutatione uitauit.

Alexander III. Pontifex Maximus, habitu serui Venetias fugiens, manus Federici subterfugit.

Isidorus Card. Rutenus, græcus homo, Constātinopoli legatus, dū ciuitas à Turcis caperetur, habitu uillici sumpto, se xxx. aspris, paruo, admodum captum redemit.

Boëmundus Roberti regis Sicilię frater, ab expeditione Hierosolymitana rediēs, transiturus necessariò per loca Alexij impe. inimici, se loculo clausum uti mortuum ferri iussit, eoq; modo euasit.

Nicolaus Picinnius dux Philippi uicecomitis, in oppugnatione Brixienſi profligatus, per hostium castra transire coactus, in culeo inclusum à lixa se transferri mandauit incolumem.

Annibal item apud Liuium, ut inuidiā Fabio crearet, possessiones serualle scri-

scribitur. At ille, ut suspicione careret, publicasse.

Idem, Urbini dux Federicus Laurentio Medici nostra ætate in bello Florentino fecit. Non tamen ille ut Fabius.

Prodigia insuper & rerū euentus in bonam uertuntur de industria partem.

Scipio apud Frontinum contra Annibalem proficiscens, cum in descensu in littore corruisset, Teneo te, inquit, Aphrica. Quod Tranquillus Cæsari adscribit.

Chabrias Atheniensis fulmē de cœlo ueniens in castra, Iouis optimum signum dixit.

Sulpitius Gallus eclipsim expauescentibus militibus, causam naturalem adduxit.

Philo Hebreus cū legatus Romę causa excidisset, pro qua uenerat, turbatis omnibus Iudeis ait: Nūc fratres optimè sperandum de Deo, qui tunc maxime adest, cum hominum æquitas & auxilia defunt.

Demosthenes autem in oratione, re malè cōtra Philippum gesta, ad rursus animandum, causam in negligentiam Atheniensium traduxit: maximeq; sperandū, si officio diligētiaq; utatur, dixit.

Specie etiam superstitiosa turbę continent: ut Sertorius cerua, Maumethes uaticinijs, & hodie Sophi apud Persas uelata facie more Mosis turbas alloqui dicitur, præireq; exercitum, ac omnia uincere.

Dies quoque bellī apud nonnullos obseruati. Ariouistum decrescente luna pugnare nolentem Cæsar uicit. Quī mos etiam Lacedæmonijs fuerat, ut ait Lucianus.

Titus Vespasianus item Iudeos, teste Iosepho, Saturni die superauit.

Quidam ab hostibus in loca iniqua imprudēter adducti: ut M. Crasso accidit à Spurina deducto apud Parthos. Viriatus quoq; Lusitanus fugam simulans, exercitum Romanum ad confragosa perduxit.

MOS ANTIQVAE
militiae.

UERBENAS (teste Festo)
& sagmina, hoc est, gramē
ex arce Capitoliā cum sua
terra auulsum, legatus qui
uerbenarius uocabat̃, ad hostes clariga
tū, id est, ad res repetēdas, ferebat. Ab
his em sagminibus Martianus iuriscō
sultus, Sanctū appellari dicit, quod est
ab hominū iniuria defensum. Fecialis
item cū patrepatrato ad indicendū bel
lum mittebat̃. Caduceator uerō cōtrā, is
erat qui pacē adferebat aut nuntiabat.

Festus item: Sub corona uenibant in
bello capti, id est, coronati. Nos hodie
hanc consuetudinē in equis seruamus
Romæ, ut uenales fronde capiti impo
sita circumducantur. Idem ait sub hasta
uendere, cū hasta in foro fixa, bona
damnatorum aut proscriptorū ad prę
conis uocē uenibant. Hic memoratur
Plutarcho, cū quondam Augustus ad
hanc auctionem diu adsedisset, Mecœ
k 5 nas,

nas, cui res illa indigna principe uidetur, tabellā inscripsit græcis literis, Surge carnifex: quam sublatam in turba cū Augustus inspexisset, Mecœnatis scōma esse existimans, statim surrexit.

*Sacramentū
militie.*

Idē ait in Problematis, Qui sacramēto non tenebantur, licet in castris uersarētur, nec hostes in prælio lacessere, nec ferire ius erat. Quod Cato senior in quadam epistola ostendit: ad filium scribēs monet, Si missus factus sit, ad urbē redeat. Aut si in exercitu remaneat uelit ab imperatore impetrare, ut sibi aduersus hostē pugnare, ac eum interficere liceat.

Liuius: Romani in obsidione Veiorū Camillo duce sub pellibus primū hyemare cœperūt. Idem lib. III. scribit populum Ro. supra c. c. annos proprijs sumptibus militasse. Deinde Cor. Cosso, C. Fabio Ambusto, L. Valerio Potitio, Tribunis Mil. Consulari potestate, Anxure capto, decreuerūt patres ut stipendium miles acciperet. Frumentum quoq; & uestem ultra pecunias dabāt, equitū

equiti etiam equū. Dicebāturq; delecti
& auctorati. Postremis uerò tēporibus
Matriculati et solidati. Castiodorus, Ve
getius, & Frontinus, Solidatum fuisse
in militia scribunt eum, cui stipendia
ab imperatore promissa erant: unde uo
cabulum hodie Saldatorum est.

Missiōnū tria erāt genera, ut ex Mar
cello & Vlpiano iureconsultis colligi
tur. Honestā, quę tempore militię exple
to datur. Causaria, cum uitio animi uel
corporis minus idoneus militię renun
tiatur. Ignominiosa, cū quis ob delictū
sacramento soluitur, Mercenario autē
& externo milite primū sunt usi Sci
pionibus in Hispania res gerentibus,
Celtiberis in amicitiam receptis, ut au
tor Liuius.

Capitolinus insuper in Balbino in
quit: Ro. Imperatores exituri ad bellū,
prius Nemēsi sacrificabant, & munus
gladiatorum dabant: primū, quod dea
fortunæ sit Nemēsis: secundum, quod
milites iam sanguini adsuescētes domi
ho.

156 R. VOLATERRANI
hostem foris non expauescerent.

DE DISCIPLINA, AC
pœnis & præmijs militaribus.

DISCIPLINA quocumque
prima in exercitando Tiro
ne fuerat uarijs quidē mo-
dis, aut ambulatione ferēdo
onera, aut cum armis cursitando, aut in
ligneū equum insiliēdo: præter omnia
uerò ad palum. Erat autē palus imago
lignea supra terrā fixa, quam hasta siue
ense petebant, & tanquam cum hoste
certatim congregiebantur scuto uimi-
neo, & interdū claua grauiore, ut in ue-
ra pugna postea solutiores aptioresque
essent: aut scopo præfixo, id est, aliquo
fasce uimineo uel aliquo signo arcu ex-
ercebantur. Hæc ex Vegetio.

In milite autem corrigendo legitur
apud Liuium LVIII. Scipio Aemylia-
nus omnes delicias in obsidione Numā-
tiæ, uinum, scortaque amouit: militem in
opere quotidie habuit: quem extra or-
dinē deprehendit, si Romanū, uitibus:
si

si externū, uirgis cecidit. Iumēta omnia,
 ne exonerarēt milītē, uendidit. XXX.
 dierum frumentum ac septenos uallos
 ferre cogebat. Pescennius Niger, teste
 Spartiano, prohibuit pīstores exercitū
 sequi: ut omnes buccellato in locis paci-
 ficis accepto essent contenti: quērenti-
 busq; uinum, Num habetis (inquit) Ni-
 lum uicinum? Alexāder quoq; Imper.
 expeditionis tempore melius putauit,
 ut annonā milites in mansionibus acci-
 perent, ne cibum XVII. dierum porta-
 rent, uti solebāt. Ex quo patet quantus
 esset cuiusq; labor: ut nec plures duce-
 ret, uti nunc solent, seruos aut iumenta,
 sed ipsemet legionarius partim dorso,
 partim supra hastā necessaria ferebat,
 ut in columna Traiani uidere licet.

Poenæ fuerant, exauātoratio circa mu-
 nera meritorum prēmiorumq;. Ignor-
 minia, cū ex ordine mouebāt, author-
 deo pascebatur miles, uel equiti equus
 adimeret. Præter omnes autem decima-
 tio, cum decimus quisq; seu legionis seu
 cohortis,

cohortis, capite plectebat. Cicero pro Cluentio: Statuerunt enim ita maiores nostri, ut si à multis esset flagitium rei militaris admissum, fortitione in quosdam animaduerti: ut metus uidelicet ad omnes, poena ad paucos perueniret. Idem quoque in uniuersum poenas VIII. connumerat: damnum, uincula, uerbera, rationem, ignominiam, exilium, seruitutem, mortem. Exempla seueritatis inter cetera, uide Papirii in Fabium, & Torquati ac Pausaniæ in liberos.

Premia uero, coronæ fuerant diuersæ, aureæ, murales, uallares, quærne, gramineæ, ordinum promotio, cognomentorum insignia, quandoque & statuæ, prætereaque donatiuum, postremo militiæ uacatio, quæ post annos L. ex lege ueteranis dabatur, ut autor Seneca ad Paulinum. Insuper & bene meritis ager. Cæsar suis ueteranis agrum Stellatæ diuisit. Ex quo res fuit non solum utilitati, sed ambitioni, ut societas ea Stellates uocarentur: reperitque iam in marmoribus & sepulchris, qui

DE PRINCIPIS OFFICIO. 159
qui se Stellatē inscripserit. Sylla suis itē
militibus Volaterranū Aretinūq; agrū.

DE CELERITATE
in bellis.

CELERITATIS, qua
nihil in bello utilius, plura
sunt exēpla. Ante omneis
ipse Cæsar in Cōmentarijs
testatur, in Arari uno die pontem con-
stituisse: alium item supra Rhenum mi-
ra arte ac celeritate militum opera, decē
diebus absoluisse: classē contra Massi-
lienses nauium longarum XII. die tri-
cesima ab excisa materia armasse. Clas-
sis item Romanorum contra Hieronē
regē, quæ CXX. nauibus fuerat, teste
Plinio, quinto & quadragesimo à securi
nauigauit. Classis etiam Scipionis pro-
ficiscentis in Aphricam die quadragesi-
mo. Ipse quoq; Cæsar centena passuum
milia quandoq; uno die peregit. Sæpe
nuntios de se præuenit.

Hanc mittendorum nuntiorum cele-
ritatem primus apud barbaros Xerxes

EXCO.

excogitauit, ut tradit Cleomedes de circulis coelestibus græcus autor. Hic enim bellū Græciæ inferēs, ita frequēs toto itinere stationes cōstituit, ut uoce alteri ab altero perlata, horis XLIII. ē Græcia in Persidē noua perferrent. Apud Romanos primus Augustus, teste Trāquillo. Qui, ut sciret uelociter quid in puincia quaq; gereret, modicis interuallis per militares uias iuuenes primò, qui sub manu uoceq; nuntiarent, deinde uehicula disposuit. Cōmodius id uisum, ut qui perferūt literas, interrogari quoq; si quid opus, possint. Nostreis uero sæculis diu neglectam hanc consuetudinem in Italia, Vicecomitum familia renouauit, dispositis ac paratis in itinere equis sepe commutandis: eoq; res peruenit, ut uix credibile auditu, diebus XIII. nūtius frequens ex Britānia Romam ueniat. Cecinna Volaterranus portētofo inuento hirūdines, quòd ad eandē domū sint redire consuete, nūtiās in bello ciuili mittebat. Hiricius Consul ad Decium

Deciū Brutū Mutinē ab Antonio ob-
 fessum, colūbas tenebris fameq; prius
 distentas illæ lucis cibiq; auidæ mœnia
 alta petentes, loco esca assueto ab eo cū
 literis collo adligatis deprēdebant. Au-
 tor Frontinus. Traduntur & nuntiatae
 diuinitus uictoriæ eadē hora, ut de Per-
 seo, teste Valerio: ut Domitio Aenobar-
 bo à Castore & Polluce. Proditumq; in
 historia Florētīnorū, de uictoria quam
 illi contra Gidellinos exules in Aemy-
 lia habuere: & item Innocentio VII. de
 ea quam tunc cōtra hostes habuit uicto-
 ria, teste Poggio qui aderat, similiter cue-
 nisse ex incertis nuntijs.

Vsus etiā apud priscos bellī tem-
 pore aut ob aliquam suspicionem, per
 notas scribere, Cēsaris primū inuento,
 Tranquillo teste, sic structo literarum
 ordine, ut nullum uerbum effici possit.
 Habebant & simile quoddam Lacedæ-
 monij in sua Scytala. quæ autem sit, aut
 quomodo, in prouerbij narrāui. No-
 stra uerò ætate, Baptista Leo Florenti-
 nus

132 R. VOLATERRANI
nus facilem super hoc artem breuibus
rotulis excogitauit, quam Federico du-
ci Vrbinati dicauit, mihiq; itē ostendit.
Id genus uulgò nunc Cyphrā appellāt.
DE ORDINIBVS ET
militum exercitatione

DE ordinibus autē circa bel-
lū Cyrillus hos ponit, Ar-
migeros, Peltatos, Psylos,
pedestris pugne omnes:
hac tamē differētia, quod Armigeri gra-
uis erant armature, secundū ritum Ma-
cedonicum rotundo scuto & longa ha-
sta utentes. Hi Triarij apud Romanos
dicebantur, postremiq; erant, ac spes
ultima tanquam murus. Vnde prouer-
bium in periculis, Res ad Triarios reda-
cta. Psyli leuis erant armaturæ: uteban-
tur arcu & iaculis, & saxis iactis manu,
uel funda. Peltati uerò inter utrunq; se
habebant. Nam pelta utebantur, quæ
scutum admodū paruum est: & hastis
longē leuioribus ac maioribus quàm
armigeri. Hi Ferētarij Romanis apud
Vege

Vegetium appellantur: qui etiam ait, pedites olim ab urbe condita usque ad Gratiani principis tempora, non solum scutatos, sed cataphractos & galeatos fuisse: postea ob inertiam militum hæc nimis grauiâ uisa, scuto tantum & ense, aut hasta fuisse armatos.

Totidem & equestris pugne differentia. Aut equitatus, aut currus. Equites rursus aut Amphippi sunt, id est, qui alterum iuxta equum desultorium habebant, in quem cum usus esset transire possent: Aut Cataphracti, id est, armis undique cooperti Aut Acataphracti, id est, minimè cooperti. Et hi aut eminus pugnabant hasta, & Doriphori, id est, hastati, uocabantur: aut ex arcu, & Hippotoxotæ appellati: Aut Hippocōtistæ seu Acrobolistæ, id est, hastâ eminus iacentes. Cominus autem pugnabant Xystophori & Cataphracti. Elaphri apud nos uelites dicti equites erant, leuiter armati, qui discursu faciles erant, missiliaque seu sagittas iaciebant.

In

In exercitu officia, Signifer, Vragus,
 Accensus, Princeps Commētariensis,
 Cornicularius, Præco, Tubicen, Lixæ
 quoq; ac Calones, quorū alteri ab aqua
 ferenda dicebantur, quod lixam uete-
 res aquam, unde lixiūm, uocabant.
 Alteri à lignis conuehendis, ut autor
 Festus. Miles Centurioni suberat, Cen-
 turio Tribuno, Tribunus legato, Lega-
 tus autē consulis parebat imperio, Con-
 sul postremò dictatori. Ordinarij dictū-
 tur, qui ordinibus præerant Tribuni
 aut principales. Augustales, qui his ab
 imperatore adiuncti fuerant. Accensi,
 quasi accedentes, qui ministerio ac ser-
 uitio publicè adijciebātur legionibus,
 cū fas nō esset, milites qui ueste & pecu-
 nia publica alebātur, cuiquam seruire.
 Matriculæ autem apud eundem sunt
 militum ordines.

Ordines uerò, Ala, Manipul^o, Acies,
 Cohors, Turma. Primū pilū qui ex tri-
 bus uexillis cōstat. Vexillū autē 83. ho-
 minib, Horū primū Triarios habebat,

uete,

ueteranos & summe uirtutis. Secundū,
Romanos fiducia paulò minoris. Ter-
tium, accensos, qui minimi roboris in
postremā plerunq; partē reſciebantur.

Cohors autem alia Miliaria, quæ
M. D. V. pedites. Egtes uerò XXXII ha-
bebat. Alia quingētaria, quæ ex D. LV.
peditibus, equitibus uerò XLV. con-
stat. Huius generis X. cohortes iustam
legionem implebant. Erat enim legio
diuersa. Romuli tempore primū ex
equitibus CCC. peditibus tribus mili-
bus fuerat. Deinde aucta usq; ad sex mi-
lia peditum. Equitum uerò DC. autor
Plutarchus, qui numerus etiam quan-
doq; diminutus, ut apud Liuiū constat.
Singulis quoque quatuor legionibus
Trib. mil. XVI. præerāt. Cēturia ex CX.
peditibus. Decuria ex denis equitibus;
quibus præerāt Cēturiones & Decani.

Manipulus leuis ex XX. militibus;
ideo leuis, quòd hasta miles, non gesa,
non armis muniretur. Huius generis
XV. in prima acie fuerant, ubi Tyro-
nes

nes et flos pubescentiū iuuenū aderant.

Turme ex equitibus, plerunq; constabant ex tribus Decurijs. Romulus prius treis Centurias scripsit celerū equitum Tatiensium, Ramnensium, & Lucerum. Ideo celeres, ut expeditos haberet. Festus autem dicit appellatos à Celere Remi interfectore: quibus & Tribunos præfecit, fuereq; numero CCC. eò quòd singulis decurijs quæ XXX. erant. X adsciuerit. Autor Liuius.

Romanorum robur totum in legionibus ac peditibus fuerat, ut inquit Vegetius: nec ultra duas consul secum extrà ducebat. Hi lecti & iurati erant, quibus auxilia adiñciebantur ex socijs. Milites prætoriani & Cohors Prætoriana, Prætori adstitebant, muneribus ceteris uacabāt. Hac primū usus Scipio Africanus est. Inter principes uerò uolentius est usus primum Tiberius, qui eam in uia Appia ad duo passuum milia retinebat, loco munito, ubi nunc caput bouis appellatur.

DE PRINCIPIS OFFICIO. 134
DE SIGNIS, TROHPAEIS,
ac Triumphis.

SIGNUM militare, quod
Tesseram dicebant, Ducis
erat signum, quo processui
aut receptui, aut ad castrorū
metationem, seu discessum disponi mi-
lites iubebantur. Tesserarij uerò, qui
illud in contubernijs nuntiabāt. Eratq;
(ut ait Vegetius) triplex. Vocale, ut Vi-
ctoria: Triūphus, & his similia uerba.
Aut semiuocale, ut tubę uel buccinę so-
nus. Seu mutum, ut eleuatio dextrę, ha-
ste inclinatio, & his similia. Ex his autē
utilius mutū censet Onofandrus Gre-
cus autor, qui ad Verenniū scribit, de
re militari: eò quod inimicos lateat, &
suis magis innotescat, ob linguarum di-
uersitatem uerba non omnibus intelli-
gentibus. Est & Tessera apud Plautū
signū inter duos. Hic (inquit) mihi ho-
spitalis tessera. & alibi, Tesseram amisi.
Erāt præter hæc & signa quę ordines
præbant, Aquilę, Dracones, Vexilla,

pinnae, cristae, quicque ea ferebant, Aquiliferi, Draconarii, Signiferi. hi enim simul & Centuriones pellem leonis ad terrorem in capite gestabant. Sunt & signa sphragitica, id est, signatoria, quae tabulis tabellisque adponebantur. haec in annulis expressa fuerant. Sylla Iugurthae a Bocho traditi imagine utebatur. Caesar Alexandri, Augustus Sphingis, alio quoque alij. Vno tantum annulo utebantur: solumque equestris ordinis, in digito leuae manus, quem annularium appellabant: quod inde (teste Gellio) uenae cordis procederet. Preterea signa discensus, uasorum conclamatio, ad eam uocem se sumptis rebus praeparabant. Signa uero quae hodie passim omnibus propria uidemus ab insequentibus imperatoribus, postea magnis uiris ob merita donari consueuerunt. paulatimque ambitio haec ad operarios usque transfusa, & quod longe detestabilius, ad sacerdotes, quos potius crucis, aut alicuius religiosae imaginis picturam decebat.

Quid

Quid enim alienius viro religione aut doctrina prædito, quàm dimidia animalia, aut tessellas, aut lineas seu pilas, siue his similes nugas, suorum ineptias maiorum imitando, nulla sæpe significatio præferre. Sed hæc alterius loci. Nunc ad militaria redeamus. Vegetius itē ait, moris Romanorum fuisse, donatiui dimidiū apud signa deponere: quod hoc genus hominum plerumque prodigum esset. præterea ut fidelius tuerentur eos apud quos eorum scirent esse substantiam.

Tropheæ spolia ue hostiū tēplo dicantur: Quæ (ut ait Plutar. in Proble.) pio Romanorū instituto vetustate obsoleta sarciri non permittebantur, ut uidelicet ea simul cum inimicis quādoque interirent. Nec laudat Græcorum morem, qui ænea ea constituerunt ad captorum similitudinem. Cæsar potitus uniuersa Gallia, cum in Auernorum templo ensē sibi ab hoste raptum suspensum uidisset, hortantibus etiā ami-

cis auferre noluit, quasi eius ibi restaret
 memoria sempiterna. Clipeorum etiā
 magna fuit ambitio, in quibus argumē
 ta rerum uariarum antiquitus inscribe
 bant, ut Homericus & Virgilianus cli
 peus, etiā ab Hesiodo idescriptus. Ro
 manorū primus Appius Claudius, qui
 Cos. cum Seruilio fuit, anno urbis C. C.
 LXX. clipeum in æde Bellonæ dicauit.
 Post eum M. Aemilius Cos. cum. Q.
 Lutatius in Basilica Aemylia Q. Mar
 tius, qui Scipionibus in Hispania suc
 cessit, alium supra fores Capitolij.

TRIVMPHANTIBVS quoque hæc
 fuerunt leges, ut nullus ante triumphū
 urbem ingrederet: sed in æde Bellonæ
 exceptus, de rebus ab se gestis disere
 bat: triumphusque ei dicernebat, si Cos.
 Prætorue aut Dictator exercitum inte
 grum reportasset, una acie v. milia ho
 stium fudisset. Post hæc in territoria trium
 phali ad ædem Appollinis, ubi obe
 liscus in C. Neronisque principum circo
 conspicitur iuxta Petri Basilicā, portatque
 triumphum

DE PRINCIPIS OFFICIO. 141

triumphali, quæ iuxta pontem fuerat, nunc sublatū ē regione S. Spiritus usq; ad S. Celsum. Inde conuersa in dextrā, per uiam eam nunc celeberrimam, ac Floræ campum, ubi Pompeij ædificia fuerant, tendebat: Actaq; ad S. Angelum ac theatrum Marcelli usq; in uelabrum spectabat, ubi S. Georgius. Inde postremò conuersa, clium ascendebat Capitolinū, rupemq; Tarpeiā ad templum Iouis Capitolini: ibiq; sacrificabatur. Curru biyugo seu quadriyugo uehebatur triumphans, quali sæpe in mar- moribus uidemus. Equis currus, filij seu nepotes insidebant, ipsi seruum iuxta retinebat iocularia iactantē, qualē Cæsari Trāquillus fuisse dicit. Iosephus autem, Tīto alata dicit iuxta fortunā seu uictoriam adfuisse, qualem in arcubus hodie cōspicimus triumphalibus. Epulum postridie triumphans Po. Ro. dabat, ubi & Cos. inuitabat, nec ueniebant: præterea uenationes & spectacula. Celeberrimum omnium Pauli Aemylj

mylii de Perseo rege fuisse Plutarchus tradit, trium dierum pompa. Vltimus Probi principis de Germanis & Boëmis. Ouatio uerò longè inferior triumpho: procedebant enim myrtea corona, qua ouantes donabātur, qui sine cæde & sanguine rem facillè gessissent. Insuper pedibus non curru ueniebat, nec militibus comitatus, sed tantum senatu obuiam procedente. Triumphantes autem milites, cum ferculis hostiūq; spolijs præcedebāt currum, captiuiq; sequentibus.

DE CASTRIS

metandis.

DE Castris autem metandis Higinus libellū edidit nuper inuentum: quem Gromaticon appellauit. Est enim Groma (ut ipsemet in eodem declarat) ratio metandi castra, & loca in bello capiendi opportuna. In eo enim uerba sunt obscura, partim etiā uetustate corrupta, ut paruus admodum sensus elici

ex plerisque possit. Loco eminenti iubet fieri castra, ut regioni dominantur: ne paludibus interluant, præsertim porta decumana. Secundum locum habent, quæ in plano cõstituuntur: Tertium, quæ in colle: Quartum, quæ in monte: Quintum, quæ in loco necessario, unde & necessaria Castra dicuntur. Præcipue obseruari debet uia, quæ lateribus castrorũ super sit. Castra quocunq; latere flumen seu fontem habere debent in qualicunq; positione. Iniqua loca, quæ a prioribus Nobiria appellantur, omni modo uitari debent: ne mons castris immineat, per quẽ superuenire hostes, aut perspicere possint, quid in castris agitur: ne sylua celatura hostes adiaceat, neue fossa, seu ualles, per quas obruti castris occumbere possint, ne uicini fluminis torrentis ue subita tempestate castra inundatione intereant. Meminisse oportet, in hostico ascensus ualli duplices & frequentes facere, & tormentis tribunalia extruere circum portas

tas in coxis, in loco contrarium maximum instruendum erit uallum tormentis, ab eo latere, qua Nobiria uitari non poterunt. Hæc igitur ex Higino. Quæ autem manifestiora nobis apud alios auctores comperimus, hæc sunt: Castrorum forma uaria fuerat: quadrata, triangularis, rotunda, hemicycla. Portarum etiam uarius numerus, ubi amplissima castra quatuor tantum fuerant: minora & angustiora, duabus portis muniri tantum fas erat. Prima Prætoria fuit, qui orientem spectare, & e conspectu hostium dirigi consuevit: unde in omnem tumultum acies educi & præsto parata esset. Secunda Decumana, à tergo castrorum constituta: ex qua desertores aut facinorosi milites, in quos militari disciplina animaduertendum erat, extra castra educabantur ad poenam. Tertia principalis cognominata, ex qua princeps ordines tradere & ad edictum conuenire, ac suorum ducum imperium exequi oportebat, Quarta post prætoriam sita, Quinta dice-

dicebatur, per quā cōmeatus in castra,
& uenalia deducebantur. Inde etiā mer-
ces exportari, & importari ad usum
consueuerunt.

DE MAGNIS EXPEDI-
tionibus, ac modis belluarijs.

DARES Phrygius, qui bellū
scripsit Troianū, ait, apud
Ilium ex argiuorū classe cō-
uenisse hominū milia. DC
CCLXXXVI, ex Troianis. DCLX
XVI. Carinas circiter mille, ut autor
Homerus in Catalogo. Hāc superauit
Xerxis classis apud Græciam, quæ (te-
stis est Herodoto) nauium trium milium:
ubi fuere hominū Myriades XXIII. id
est, CCXL. Terrestris autē fuere (eodē
autore) CLXX. Myriades, equitū ue-
rò VIII. Exercitus sub Mose fuit DC. &
tria milia, reliqua multitudo imbellis
DL. Tota summa milies mille & CL.
sub Iosue. DC & tria milia tantum. Se-
cundis regis Aegiptiorū exercitus DC.
Milium peditum, equitum, XXIII.
Cur-

Curribus armatis XXVIII. Gallorum
 nuntiato tumultu, Romani sine trans-
 padanis ad LXXX. milia equitum, &
 DCC. milia peditum armauerunt, L.
 Aemilio Paulo & C. Attilio regulo
 Coss. paucis annis antequam Annibal
 Alpes transiret. Qui & ipse non amplius
 quam XXXVII. milibus armatis in
 Italiā traiecit, ut autor Polybius Alex.
 Macedo, exiit in Asiā cū milibus arma-
 torum non amplius XLVIII. In Hiero-
 solymitana expugnatione (autore Jo-
 sepho) ferro fameque interiēre undecies
 cētena milia. Post hanc in Cānensi pu-
 gna cedes memoratur, ubi annulorum
 modius inuentus. Cæsaris item in Gal-
 lia contra Heluetios ad CCC. mil. Marij
 contra Cimbros, Claudij secundi con-
 tra Gotos. Aëtij ducis sub Valentinia-
 no contra Attilā apud Aquileiā. Caro-
 li Martelli contra Saracenos in Achi-
 tania. In quibus omnibus praelijs non
 minus quam CCC. milia consumpta.

MODVS insuper belli varius exter-
 nis

nis fuit. Lacedæmonij, teste Thucydide, procedebant in aciē tibiariū modulatione. Cretenses uerò cytharæ. Messægetæ tunica induti rubra pugnant, ne sauciorū sanguis cæteros deterreat. Parthi fugiēdo post terga sagittas iaculantur. Galli certantes, ut scribit Pausanias in x. ponē duos præsto seruos cū equis habent: ut si fortē equus domini conciderit, aliū præbeant: si dominus, equū seruent: si uterq; pro domino pugnæ succedant.

DE MACHINIS
bellicis.

RIETEM, teste Vitruuio, inuenere prius Charthaginenses, cum castellū apud Gades captum demoliri conati sunt. Tignū manibus luttentātes, murum uerberabant. Deinde alia alij addiderunt.

Scorpio quoq; & ballista reperti. Hæc saxa, illa sagittas emittebat. Scorpio, quo longiora habet brachia, molius

m

lius

lius ducitur: nō minus quā a duobus hominibus leuabatur: qua Vitruuij de scriptione, satis constat nostram esse balistam, uerum aliquanto maiorem. Vegetius autem ait, antiquas balistas non solū saxa, sed sagittas grauiores ac scorpione maiores emittere. Esseq; præterea arcubalistas, & carrobalistas, quæ paruis curriculis ferebantur, ex his aliæ uetustibus, aliæ succulis polispastis, aliæ erigatis, quædam etiā tympanis torquentur: nostri bricolas uocant. Insuper alia plura in expugnationib. ponit opera.

Vineas, quæ ex tabulis leuiora machinamenta erant ad expugnāda mœnia: nostri bastias uulgo appellant.

Turres uerò instar turrium ex trabibus lignisq; ingētibus fiebāt. Vrbes quoq; altitudine quantalibet æquabant, easq; mobiles, ac mœnibus propinquantes constituebant.

Musculi, minores machinæ ad turrium ministerium, similitudine pisciculi qui Balænam præit ac regit,

Testu.

Testudines diuersæ: aliæ quæ arietem protegebant, aliæ ad evertēdos muros, aliæ ad fossas replendas, hostes à propugnatorib. moeniū supnē defenſitabant.

Plutei, ut ait Festus, crates erāt, corio crudo & intēto operti, qui hostibus opponebantur: uocabanturq; Plutei militares. Sed & tabulæ quibus aliquid præſepiunt, Plutei dicuntur.

Præter hæc ab eodem Vegetio ponitur Onager, per quem saxa grauiora emiſſa, non ſolū homines elidebant, ſed hoſtium machinamenta diruebāt.

Plumbatæ item, pilulæ plūbeæ ſunt, quas pedites ſcuta ferentes manu iaciebant. De Scalis quoq; Sambucā, Exoſtra, & Telenone apud eundem leges. Quæ omnia ſi quis animaduertit, in

ueterū monumētis Romæ cognoscet. Malleoli, erant miſſilia quæ arcu iaciebantur, materiam ad comburendū habentia. Liuius x x x v i i. Aliqui uenerunt ferentes ſtupam, picē, & malleolos. Marcellinus libro. x x i i i i. Alii

qui essent declarat.

Elipolis & Poliorcete duæ bellicę machinæ ad muros expugnandos Vitruuio exponuntur, altera à Chabria Arcade, altera Poliorcete, quę Demetrii fuerat, à Diogneto Rhodio, architectore reperta. Vbi obiter notandum, malè apud eundem autorem scribi Lepidolim pro Elipoli. Tryphon Alexandrinus, cum obsideretur Appollonia ab hoste, iussit specus plures excuari, quæ ultra ciuitatis muros aliquantulum procederent: suspendiç crebra per loca ipsius uasa ærea, ut tumultus hinc & subterraneos hostium ingressus præsentitos, uia angusta occurrentes oppidani superaret, quod euenit. Et hæc quidem de machinis, in quo genere multa quidem posteritas adiecit. Nam à Germanis plura de his arte reperta simul & usu, ut nihil tam firmum, nullaq; tanta uis, quæ non his hodie debilitari aut uinci possit. Etenim Scorpio, quā nunc balistam uocamus, citius torquebatur ab uno tractata, q̃ prius à duobus. Loco uerò onagri simul & arie

tis, creas machinas, quæ ex sonitu bōbar,
 das uocāt, ingētis pōderis saxa igne im-
 pulsa euomētes, habemus. Quæ quidē
 machina primū à Germanis dono Ve-
 neris data, quū hi apud Clodiā fossam
 Genuēses obsiderēt. Innumerabiliaq;
 alia, q̄ nūc apud Gallos potissimè cerni-
 mus. Sūt tamē q̄ huiuscemodī apud pri-
 scos etiā fuisse uelint ex his uersib. Virg.

*Vidi & crudeles dantem Salmonæ pœnas,
 Dum flammæ Iouis, & sonitus imitatur Olympi.
 Quatuor hic inuectus equis, & lampada quassans,
 Per Graium populos mediæq; per Elidis urbem
 Ibat ouans: diuumq; sibi poscebat honorem,
 Demens, qui nimbos & non imitabile fulmen,
 Aere & quadrupedum cursu simularet equorum.*

Et quādo ad bellū faciūt nauigia, per-
 currā Marcello memorata. Horia, fase-
 lus, lēbus, lenūculus, lintres, celox, cym-
 ba, scapha piscatoria omnia paruaq; ue-
 locia uerò sunt, nauis rhodiā, actuariā,
 liburnica, mioparū, qđ piratarū. Tarda
 aut, corbita, oneraria, pistris, circerus.

Vehicula quoq; currus, esseda, petori-
 tū, pilētū, carpētū, carruca, cisiū, arcena.

AGAPETI DIACO
NI DE OFFICIO REGIS
ad Iustinianum Cæsarem opusculum
Paræneticum, Albano Tori
no interprete.

DIVINISSIMO PLVRIBUS
maq; ueneratione dignissimo Regi nostro
Iustiniano, Agapetus Diaconus cui
nemo secundus.

QVONIAM di-
gnitatẽ quolibet ho-
nore celliorem forti-
tus es, Cæsar Iustinia-
ne, præ ceteris omni-
bus Deum omnium
rerum autorẽ, qui te hac dignatus est,
uene-

uenerare. Nā is tibi terrestris imperij,
ad coelestis regni instar, sceptrum, ius-
titiae symbolum, credidit: ut sacrā mor-
tales aequitatem edoceres, & cunctos
qui hāc mordicus rabiosi canis modò,
latratu' ue impetunt, proscriberes, legi-
bus te suis substernendo, & subiecto
gregi quā legitime imperitando.

Q U E M A D M O D V M nauium I I.
gubernator nunq̃ ociosus in utram-
uis, ut dicit̃ aurem dormitat, noctesq̃
insomnes perpetuò ducit. Ita oculatissi-
ma quoq̃ regiē mētis cogitatio recte,
iuris legūq̃ constitutionis gubernacu-
lum cautius obseruans, strenueq̃ insul-
tantes iniquitatis procellas arceas, ne
uspiā iniustitiae impetuosus fluctibus,
scapha ornatissimae reipublicae impin-
gat, uigilias sustinet.

D I V I N A est doctrina & præcipua I I I.
sanē, qua docemur ut homo cognoscat
se quisq̃. Nam quisquis semetipsum
intus & in cute pernoui, deum etiam
suum cognoscet, deum autem quicum-

que recte cognorit, huic ipsi consimilis
 euadet, Deo autem cōpar euadet, qui
 factus est Deo minimè indignus, Deo
 autem neutiquam indignus habebit,
 qui nullam rem Deo indignā designa-
 uerit. Cæterum, qui secum acrius quæ
 Dei sunt, animo reputat, & eadem quæ
 animo reuoluit, profitetur, & patrat
 sedulò quęcunq; profitetur.

IIII. N E M O in parentū stemmate glo-
 rietur. Cœnum nanq; omnes primum
 generis sui exordium sortiti sunt, tam
 qui purpura byssoq; turgescunt, quàm
 qui rerum inopia premuntur, & ægri-
 tudine conflictantur, tum diademati,
 tum excubitores atrij: noli cœnosam
 itaq; prosapiam iactare gloriosius, sed
 in morum synceritate glories potius.

V. N E Q V E te unquā ô Cēsar, uerę
 pietatis diuini exculptum manu simu-
 lachrum prætereas, quod quanto am-
 plioribus Deus te dotibus digniorē re-
 putauit, tanto plus illi debeas. Proinde
 debitam gratiarum actionem optime
 de

de te merito repende, qui debitum perinde atq; munus & beneficium beneficio retaliat. Ipse profectò semper beneficij prior prouocat & officijs haud aliter ac debitis respondet, neq; aliud interim à nobis quàm gratitudinē re-
 poscit: non quæ uerborum blādimentis, sed piarum rerū oblatione peragiū.

N I H I L hominē ad tantā sui admirationem prouehit, atq; potestas efficiundi eius quodcunq; affectat, nullā tamen rem interim ab humanitate alienam neq; uelle nedum patrare unquā. Quum itaq; tibi Deus, eam, quam bona tua uoluntas, nō suo, sed nostro potius nomine desyderabat, facultatem largitus sit, nihil uelis neque patrabis, quod illi, qui te ista donauit, non adprobetur. V I.

F O R T V N A E terrestris opes uolucres & pendulae, annuum tempestatem æmulantur, momentum enim temporis affluunt his, qui possidere se eas autumāt, paulo uerò post præterfluentes V I I.

m s tes

tes ad alios permeant. Solus officiorum thesaurus immutabilis & constans possessio habet: bonorum enim operum gratiae, ad autores suos postliminio reuertentur, & ueluti retorquentur.

VIII. INACCESSIBILIS uel à paucissimis saltē hominibus cōpellendus; ob terreni huius imperij fastigiū, accessu uerò facilis opera tua opeq; egentibus existis, propter diuini illius imperij potentiam existet. Et quo dei meatus auditorij tuæ maiestati nunquam obturentur, omnibus qui penuria rerum obsessi pramuntur, aures admodum patulas arrigis. cuiusmodi namq; conserui nostri experientur nos ipsos, eiusmodi erga nos etiam experiemur dominum.

IX. ANXIA & nunquam secura regis anima speculi instar sollicitius expurgetur, ut quum coelestibus usq; fulgoribus, ueluti diuino iubare uibraverit, rerum etiā inde discrimina iudicio discernere discat. Nulla quippe res, ea quæ

quæ decent & expediunt, luculentius
ob oculos ponit, atq; perpetua synceræ
mentis custodiâ.

QUÆMADMODVM inter **X.**
nauigandum uel leuîs quispiam nautę
cuiuslibet ipsius periculum nauigan-
tibus, non contemnēda adfert. Nautici
uero gubernatoris error nauigij omni
no autor existit. Ita & in urbibus si pri-
uatus quispiam deliquerit, non tã reip-
quã sibi met ipsi iniuriã ac detrimen-
tum infert. Sin magistratus, siue sum-
mus ipse moderator peccarit, uniuersam
republicam damno præsentî af-
ficit, perinde igitur atq; graues daturus
est pœnas, si quid eorum, quæ necessa-
riò peragenda sunt, negligentia præte-
reat, summo studio, curaq; exactissima
tum dicat tum faciat omnia.

ROTA quædam humanarũ re- **XI.**
rum orbiculatim uoluitur, quæ aliàs ali-
ter ipsas uertit & circumuertit, atq; in
his inæqualitas habetur, quoniam ni-
hil rerum præsentium eodem in statu
per-

psistit. Quare potētissime Cæsar in hac rerū uersatili incōstātia te immutabilē pieatis cōsyderationē habere cōuenit.

XII.

A D V L A T O R V M

pellaces sermones, perinde atq; rapaces coruorum mores, respue. Vt enim illi corporis oculos effodiunt, ita hi animę rationē obtundūt, quoniam rerum ueritatē tenebras offundunt. Aut enim uituperanda laudibus efferunt, aut qualibet commendatione potiora, subinde culpantes deprimunt ac uituperant. Sic, ut in altero duorum semper delinquāt, uel prauum commendando, uel rectū & honestum cōtumeliosius damnādo.

XIII.

A E Q V A L I S

& ueluti murus aheneus (ut sic loquar) esto regiē mētis constantia, itendidem quippe pro diuersis rerum uarietatibus alterari. Polypi mētem, hoc est, animum uersatilem arguit, pectore autem forti & inuicō honestis rebus inherere (quo, ceu sustētaculo firmissimoq; fundamēto uenerādum nostrum imperium stabilitum tene-

tenetur) & neq; ad arrogantiam usq; ef-
ferri, neq; animum despondere, homi-
nem in tuta ueluti basi fixum, et animū
quod dicitur, heptabœum, testatur.

Q V O D si ab humana quis im- XIIII,
postura cogitationem habeat syncerā,
intueaturq; propriæ naturæ uilitatem,
momentaneamq; uitæ huius celeri fa-
to obnoxia breuitatem, insitas præ-
terea carni sordes, nunquam insolentia
illidetur præcipitio, quanquam in
excelsso dignitatis fastigio cōstitutus sit.

I N T E R cuncta imperij orna- XV.
menta, diuini cultus pietatisq; stemma
Imperatorem cōprimis exornat, opes
nanq; fragiles illico intereunt, gloria
& aura popularis, sine mora transuo-
lant. Sola uerò diuinæ uitæ laus & glo-
ria, cum immortalī æuo in perpetuum
durabit, & ab obliuionis interitu, eos
q; hanc possidēt, si qd aliud, uindicabit.

O M N I V M mihi à ratione alie- XVI.
nissimum esse uidetur, quod homines
locupletes atq; egeni ex cōtrarijs rebus

eandem uitæ iacturā faciūt. Illis enim uero facietate, ilia rumpunt, istos uero fames tabefactos interimit. Illi extremos orbis terrarum fines possident, hi uix ubi pedis callosi plantas figant, obtinent. Quò igitur utriq; secundam ualitudinem assequantur, adiectione & subtractione medendi sunt: atq; ad paritatem transferenda est imparitas.

XVII.

NOSTRA ætate prospera uitæ tēpus manifestatū est, quod fore quidā ex ueteribus diuinauit. Quādo uel philosophi regnabunt, aut reges philosophabunt, philosophū quippe agētes, regno idonei habitū estis, & regnantes ne latū quidē unguē à philosophiā desciuitis. Nā si sapiētīā amare, creat philosophiā. Initium autē sapientiæ timor domini, quem in scrinio uestri pectoris semper habetis, quā uerum sit quod à nobis dicitur liquidissimè constat.

XVIII.

REGEM te re uera asserimus, utpote qui uoluptates tum regere, tū uincere possis, quicq; tam sobrietate ac sanemēte diademate redimitus, q̄ purpura

iustitię amictus incedis, aliā qppe quā-
libet potentiam cōtinuē mors comitat̃:
hocaūt imperiū, immortale ppetuò ser-
uabit̃, alia itē in hoc sæculo soluit̃, hoc
uerò perpetuitate supplicij liberatur.

S I ab uniuersis gloriam lucrari ue- **X I X.**
lis, beneficio cunctos sine discrimine af-
ficias, nihil in tantam beneuolentiam,
quanta gratia, quæ egentibus præsta-
tur, conciliat, quod enim formidinis
ergo præstatur obsequiū, fucata est adu-
latio, simulati honoris titulo adhærent
imponens his qui ipsi attendunt.

S A N C T V M & ueneratione **X X.**
optimo iure dignissimum uestrum est
imperium, quoniā ut hostibus suæ po-
testatis aculeos ostendit, ita & subiectis
humanitatem exhibet: cumq; illos ar-
morū impetu uincat, à suis inermi cha-
ritate uincitur, tãto enim inter se discri-
mine utraq; excedunt, quantū est inter
feram ouemq; interstitium.

I M P E R A T O R corporis **X X I.**
substantia nullo discrimine à quolibet
homī

homine dissidet. Maiestatis uerò potestate Deo cunctorum præsidii respōdet. Nullū quippe habet in terris sublimiorem. Officiū itaq; ipsius fuerit perinde atq; Deum ira nunquam effervesce-
f. p. p. p. & ueluti mortalem neutiquam turgere siue efferri. Licet em̄ diuina imagine honoratus sit, puluere tamē ~~terre~~ *terrae* contaminatus est. Quæ res documēto esse debet, ut in uniuersos sine discrimine æqualitatem seruet.

XXII. CHAROS & cōmendatos eos qui tibi probè consultum uolunt habeto, non eos qui adulari frequenter student: illi em̄ quod reuera expedit respiciunt, ij uerò, ad ea quæ arrident potentib. corporūq; umbras imitātes, omnibus ac singulis eorū uerbis adplaudūt.

XXIII. TALEM te tuos erga ministros geras, qualem in te dominum fore exoptas, haud aliter enim quā audimus, audiemur: & quemadmodum respiciamus, ita & à diuino cunctaq; obtuente cōspectu respiciemur. Priores itaq; mi-
seri.

fericordiæ nos misericordiam conferramus, quò par pari recipiamus, quod est, misericordiam consequemur.

Q V E M A D M O D V M exquisita specula eandem ad unguem, faciem, quam ipsa archetypa exhibēt, referūt, alacrem uidelicet alacrium, tetricam uero tristantium. Sic etiam iustum Dei iudiciū, operibus nostris respōdet cuiusmodi nanq; sunt quæ patramus, eiusmodi talionem ab ipso feremus. XXIIII

P R I V S Q V A M rem peragenda incipias, diu consultabis, ubi consulueris, maturè opus est factio. quoniā temeritatem incōsultam, summum in rebus periculum comitatur. Si quis em̄ quæ ex inconsiderata temeritate oriuntur mala, perpenderit, facilè boni consilij emolumēta comperiet. Perinde atque ei, qui ualeitudinis secundæ beneficium, nō nisi morbum experti persentiunt. Tuum itaq; munus fuerit prudētissime Imperator, consilio solertiore & supplicationibus ad Deum impensio-
n ribus,

ribus, accuratissimè quæ mundo sint expeditura perscrutari.

XXVI.

R E G N V M tuum egregium rectissimè gubernabis, si summo studio omnia curabis oculis non conniuentibus discutere, neq; uel tantillum negligere sustineas. Neq; enim in te paruum existit, quod tuorum collatione paruū censetur: eo quòd minimum regis uerbum maximum apud singulos pondus sustinet.

XXVII.

Q V O N I A M in terris nemo tuā maiestatem potest cogere, tibi met ipsi seruādī leges necessitatē impone. Hoc etenim pacto, non legum modò reuerentiam præferes ipse, præ alijs eas reuerendo, sed subditis etiam constabit, legum præuaricationem, non esse periculo immunem.

XXVIII

D E L I N Q U E R E, & eos qui delinquant nullo obstaculo occupare, perinde esse reputa. Si enim quispiam in republica uitam ipse degat ab omni iniquitate immunem, eos autem qui illicite

licitè uitam traducūt, sustineat, malitiæ
collega à Deo iudicatur. At si duplici
nomine commendari laboraueris, nō
solum eos qui egregia & honestissima
facta præstant, honoribus prosequere,
sed ijs etiam qui scœlesta facinora pa-
trant, irascere.

PERVERSORVM hominū **XXIX.**
contubernia uitare plurimum condu-
cere cēseo. Quisquis enim prauis cum
hominibus usq; cōsuetudinem habet,
hunc mali quippiam sustinere uel di-
scere necessum est. Qui autem frugi ho-
minibus conuersatur, aut honestatem
æmulari, aut uitia circūcidere edocet.

QVVM tibi terrarum orbis impe- **XXX.**
rium à Deo concreditum sit, ad rerum
negocia exequenda adq; ipsarum gu-
bernacula, nemine ex nequam homi-
nibus utare. Nam quicquid illi pecca-
uerint, perperāq; patrarint, eius ratio-
nem referet Deo, qui peccandi potesta-
tem ipsis indulserit. Multo itaq; atq; ac-
curato scrutinio ad magistratuum pro-
motio-

motione opus est.

XXXI. HOSTIVM maleficijs succensere, & amicorum blandis assentationibus demulceri, iuxta malum esse arbitror. Vtrisque enim strenue renitendum est, ne clatum uspiam unguiculū à decoro discedendum, neque absurdum illorum odium vindicando, neque ficticiā istorum benevolentiā compescendo.

XXXII NOLI eos qui sine discrimine cuncta, quæ abs te dicuntur, aut perpetrant, laudibus efferunt, verissimos reputare amicos: sed qui omnia æquo iudicio agere contendunt. Ita ut gratulentur tibi probè, tristentur contra, si perperam quum dixeris, tum egeris. Hi quippe re vera à mendacijs alienissimæ amicitiae indicium præferunt.

XXXIII. NE mundanæ huius potentiae moles, tibi magnanimam mentis sententia ueritat, cautio est: uerum tanquam raro obnoxium, atque caducum gubernans imperium constantem in rebus inconstantibus animum obtineto, neque im-

mode-

moderata te lætitia ad cœlū, ut dicitur,
efferens, neq; animum tristitiæ despon-
dens, aut nimium submittens.

Q V E M A D M O D V M aurum **XXX**
aliās aliter ab arte transformatur, & ad **IIII.**
uarias ornamentorum species transfi-
guratur, permanet tamen id quod est,
neq; alterationem admittit. Ita tu quo-
que inclytissime rex, aliud ex alio per
gradus obtinens imperium, nactusq;
supremum honorem, idem tamē usq;
non eisdem in rebus, immutabilem cō-
tinens in officio animum permanes.

T V N C demum te extra periculum **XXXV**
regnare arbitraris, quum uoluntarijs
hominibus imperas. Quicunq; etenim
haud ita sponte subiiciuntur seditioni-
bus, facile capta occasione fluctuant.
Qui uerò uinculis beneuolentiæ guber-
nantur, firmam retinent erga guber-
natorem obedientiam.

Q V O regni tui maiestatem ac po- **XXX**
tentiam celebriorem cunctisq; decan- **VI,**
tatam reddas, non minore stomacho
n 3 tuis

tuis ipsius delictis, quàm subditorum peccatis excandescendum ducito. Nemo quippe potest suprema potestate pollentē castigare, excepta ratione propria, quę ex ipso delinquente agitur.

XXX

MAGNAM qui potestatem naturae est, largitorē potestatis manibus pedibusq; imitetur. Si enim rerū prædis Dei imaginem quodammodo gestat, atq; per ipsum rerū principatum obtinet, in eo comprimis sanē imitabitur Deum, si misericordia nihil antiquius reputet.

XXX

VIII.

SUPER aurum & lapidem preciosum opes benevolentie nobis tanq; thesaurum reponamus. Illae nanq; tam in picti uita, futuræ fruitionis spe, oblectamētum, quam in futura, gustu beatitudinis dulcedinem adferunt. Quae autem in præsens nos ambiunt, ueluti nihil ad nos spectantia, ne nimium nos exhilarant.

XXX

IX.

QUI cum maiore benevolentia tua iussa capeffunt, eos splendidiore munere

muneribus demereri contēde. Isto nā-
que modo bonorum alacritatem auge-
bis, & prauos ut malitiā dediscant, do-
cebis. Eisdem enim honoribus dignos
cenferi, qui non eadem patrant, nimis
nefandum habetur.

PRAESTANTIVS nihil est regno, XL.
maximē si rex cuius est imperium, non
ad contumaciam & præfractam imma-
nitatem propensus sit, sed ad æquitatē
& mansuetudinem respiciat, sæuitiam
atq; inhumanitatem, ceu ferinam, re-
spuendo, humanitatē contrā, ceu Deo
similem præferendo.

AE Q V A lance erga tam amicos q̃ XLI.
inimicos uergēte iudicandi trutina uti-
tor, neq; beneuolis de te bene sentien-
tibus ob beneuolentiā gratificans, ne-
que maleuolis propter inimicitiam re-
sistens: iuxtā enim nepharium est, ini-
quum iustificare, etiā si amicus exi-
stat, & iustum iniuria, licet hostis sit, af-
ficere. Simile quippe malum utrobique,
tametsi in contrarijs reperitur.

XLII. A T T E N T O auscultare animo rerum iudices oportet. Nam uix deprehensibilis est iusti inuentio, facile latēs non penitus attentos: si enim obmissa dicēdi grauitate, & neglecta dictorum cōcinnitate, sese in profunditatem sensuum demiserint, utiq; sic haurient ab ipsis quæsitum, & duplex malum effugient: neq; ipsi ut honestum prodāt, neq; alijs hoc facere permittentes.

XLIII. E T S I astris paria numero præclara gesseris facinora, non tamen unquā Dei bonitatem excēdes: quęcūq; enim quispiā obtulerit Deo, sua ipsi offeret ex suis. Et quemadmodum nulli transire datur suam in sole umbram, præcedentem semper aut nimum accelerantem: ita inuincibilē Dei bonitatem nemo mortaliū bonis operib. superabit.

XLIIII. I N E X P E N D I B I L E S sunt beneficiorum diuitiæ, largiendo quippe acquirūtur, & spargendo corraduntur. Has tuo insitas animo habens rex munificentissime, largire omnibus qui
abs

abs te petūt liberalitet. Multiplices em̄
pro his remunerationes habebis, ubi
tempus talionis referendi uenerit.

N V T V Dei imperium consequu- **XLV.**
tus imitare eum egregijs facinoribus,
ex eorum enim hominū albo procrea-
ri. Tuæ maiestati cōtigit, qui beneficio
afficere possunt, non qui opus habent
affici, prompta nāq; pecuniarū rerūq;
ceterarum affluentia nullū impedimē-
tum esse potest, quo minus cōferantur
in egenos beneficia.

Q V E M A D M O D V N oculus **XLVI.**
innatus est corpori, sic mundo rex ada-
ptatus est à Deo, ut ea quæ expediunt,
administratione adiuvet. Donatus sua-
rum itaq; partiū fuerit, singulis ac uni-
uersis hominibus, perinde atq; suis ar-
tibus prospicere, ut in bonis proficiāt,
& à malis non offendantur.

T V T I S S I M A M salutis tuæ cū **XLVII.**
stodiam ducito, neminem unquam ex
subditis offendere. Qui enim iniurius
est nemini, de nullo suspicionem cōci-
pit.

pit. Quòd si neminem offendere tutelâ conciliat, beneficia conferre longè id melius præstabit. Vt enim tutiorè reddit, ita & charitatem non deserit.

XLVIII. E S T O pientissime Cæsar imperio tuo subiectis, propter potentia sublimitatem formidabilis, et propter beneficentia largitionem desiderabilis. Neque ob amorem, formidinem spernēs, neq; ob formidinē, amorem negligēs. Sed mansuetudinē non contemnendam, & cōtemnabilem familiaritatem dira sæuitia castigans.

XLIX. Q V A E tu ueluti legislator subditis sermonibus sancire, eadem ipse præocupans rebus ipsis præstare, atq; ita exprimere soles, ut uerbis quibus persuades, inculcata etiā uita astipuletur. Isto utique modo imperium maiestatis tuæ omnium ore celebrabit, si non citra opus ratiocineris, & cum ratione opereris.

L. E O S qui supplicij abs te beneficia accipere gliscunt, maiore quàm qui te muneribus obruere studēt, amore amplecti-

plectitor. His enim remunerationis debitor fies, illi autem Deum tibi debitorem ceu uadem dant, qui sibi quæcūque in supplicantes conferuntur, uendicat, & optimis retributionibus tuam quam piam tum perhumanam mentem retaliat, remunerat' ue.

S O L I S utiq; munia sunt, ut orbis **L I.**
 fabricam radijs illustret. Regis autem ac principis cuiuslibet officium summaq; uirtus est, ut egenorum misereat, & illo clarior rex est non impius. Quoniam ille noctis successioni cedit, hic uero prauorum rapacitati nihil concedit. Sed lumine ueritatis, iniquitatis occulta coarguit.

R E G E S qui te antecesserunt, re- **L I I.**
 gnū ornarūt. Tu autem potētissime Iustiniane, regnū illustrius reddidisti, mansuetudine austeram potestatis molem temperando, benignitateq; perculsum metu istorum qui te conueniunt animum uincendo. Quamobrem tuæ serenitatis portum subeunt omnes qui
 mise-

miseri cordia indigent, procellisq; paupertatis exempti, gratiam referētes, hymnos ad te missitant.

LIII.

Q V A N T V M potētatur reliquos excellis, tantum egregijs etiam facinoribus prēlucere alios enitere. Nam quę amplitudini potestatis respondeat honestorum operum functionem, abs te contēdi persuasissimum habeto. Quapropter ut à Deo, ueluti pręconis uoce uictor pronuncieris, diademati insuperabilis imperij adepti, coronam etiam ex egentibus promerendis acquirito.

LIIII.

C O N S V L T O priusquam, quę fieri fert animus, imperes quo semper quę fas est, cordatē demandes. Lubricum nanq; instrumentum est lingua, & maximum negligētibus periculum adfert. Quòd si pia & considerata ueluti musicus, illi accedat cogitatio, melos uirtutis ex omnibus harmoniæ numeris concinnatum modulabitur.

LV.

P R O M P T V M quidem in omnibus regem esse conuenit, præsertim
in

in grauissimarum rerum iudicio. Lentum uerò admodū ad irascendū. Quoniam autem nunq̃ irasci stīpitis uerius quā hominis est, & moderatē irascatur, & non irascatur pro re nata conuenit. Illud quidem, ut malorum irruentium impetum reprimat, hoc uerò, ut bonorum propensiones ueluti sagaci odoratu inuestiget.

IN exacta cordis tui curia cohabit. LVI.
tantium mores accuratē cum perpensione contemplator, quò amussatim cū eos qui charitatis nomine sunt colēdi, tum qui per fraudem tibi adulantur, dignoscas. Magnam quippe beneuolentiam simulantium pars credentes summo detrimento afficit.

QVVM frugi sermonem accipis, LVII.
non auribus solum, sed opere quoque excipito, hoc quippe pacto regis splendū euadit imperium, quando uel ex se ipso, quæ usui sunt, perspicit, uel ab alio repta nō despicit, sed absq̃ uerecūdia discit, & citra dilationē exequit.

LVIII. A R X quidem inde populabilibus muris munita, oppugnantes se hostes despicit, pium aut uestrum imperium, misericordia & liberalitate erga miseros ueluti muro cinctum, & supplicationum turribus corroboratum, nullis hostium telis peruium, insuperabile fit, decantata aduersus ea erigens trophæa.

LVIX. R E G N O istoc inferiore ita decenter, ut scala tibi fiat superioris gloriæ, uti tor. Qui enim illud recte gubernat, huius etiam postmodum compotes erunt. Illi autem recte gubernant, qui paternum in subditos desiderium preferunt, & principi debitam ab ipsis formidinem recipiunt: crimina quidem minis commepescentes, multæ uerò sensum minime infligentes.

LX. V T uestis beneficiorum amictus in antiquabilis est: ita amor ueluti paternus erga egenos, stola incorruptibilis est, oportet itaque eum qui pie regnare uoluerit, eiusmodi uestimentorum cultu per honesto animam eleganter adornare.

ornare. Charitatis enim erga pauperes purpura quisquis amictus est, coelesti etiam regno dignus efficietur.

Q V V M nutu Dei sceptrum impe LXI.
ri adeptus sis, considera quo nam pacto ei qui largitus est illud, gratificando complaceas, & quantum præ cæteris hominibus cunctis honorem eius beneficio habes, tanto magis præ omnibus eum uenerare & honestare contende: cæterum id ipse summi honoris & honestamenti loco reputat, si perinde atque te ipsum à se creatos tuearis, & ueluti debitorum solutionem benefacien-
di munijis compenses.

Q V V M mortalium quemlibet LXII.
supernum ad præsidium confugere expediat, qui salutem efflagitat. Rex autem præ cæteris omnibus anxius & sollicitus est. Quum enim à Deo custodia obseruetur, tam hostes generosa manu expugnat, quam suos sedulo
corroborat & com-
munit.

LXIII. DEVS nullius rei, Imperator solo Deo indiget. Imitare ergo nulla re indigum, & affectantibus fac uberem misericordiae copiam, nō ad uiuum refectum sumptuum rationem cum famulis tuis subducito, sed quaecūq; ad uitę necessitatem efflagitant, præbeto. x

LXIII. SI delictis tuis ignosci desyderas, his etiam qui te offendūt, ueniam dare ne detrectes, quoniā remissioni retribuit remissio: & quum direpta ac soluta cū conseruis nostris gratia refarcitur, Dei amicitia & familiaritas conciliatur.

LXV. QUI inculpatum principem agere contendit, non tam notas quę foris immorūtur effugere, quā ante alios erubescere & uerecūdari debet illorū gratia, ne tum palām quid delinquat, tum sua ipsius causa cauere ne priuata seorsum flagitia committat. Nam si ex his qui reguntur aliqui reuerentia prosequendi sunt, ne dum is qui regit eiusdē compos efficietur.

LXVI. PERVERSA ac punienda priuata.

uatū designare, scœlus esse iudico. Regis autem flagitiū, quæ honesta sunt & salutem conciliant, non facere. Neque enim malorum abstinence potentem iustificat, sed honestas res patrare palmā tribuit, atque coronat. Quocirca nō scœlus sibi modō uitādum putet, sed iustitiam quoque manibus ac pedibus capeffendam.

M O R S dignitatum splendores nō LXVII.
ueretur, nam sine discrimine cūctis omnīuoros dentes infligit. Quare ante illius ineuitabilem aduentum, bonorū & facultatum copiam in cœlum, ueluti thesaurum transferemus. Nemo quippe quæ in mundo corradit, illuc profectus secum abducit, sed omnihus in terra derelictis, nudus de uitæ suæ cuniculo rationem reddit.

C A E S A R quidem omnium est dō LXVIII.
minus, sed cum omnibus cæteris Dei seruus existit, tunc autem maximè dominus appellabitur, quum ipse sibi dominatur, nec illicitis uoluptatibus seruiat,

uit, sed rationem non impiam in comi-
litionem insuperabilem, irrationabilitū
affectuum monarchā assumēs, omni-
domātes cupiditates, omnigeno armo-
rum apparatu continentię profligabit.

LXIX.

Q V E M A D M O D V M umbrae
corpora sectātur, ita animas delicta iu-
giter comitantur, quę ueluti in speculo
effigiata facinora exprimunt, eoq; non
licebit inficiari in iudicio: ipsa nanque
uniuscuiusq; opera obtestabuntur, nō
utiq; uociferando, sed talia omnino se-
se, qualia à nobis patrata sunt, olim re-
præsésentando.

LXX.

C O M P E N D I O S V S præsén-
tis uitæ status, naui pontuagæ transi-
tum æmulatur, qua nos suos nauigato-
res fallens, & paulatim cursu leni trās-
uersum raptans, quemlibet deniq; ad
suum exitum producit. Quum igitur
hæc ita se habeāt, prætercurramus præ-
currentia mundi negocia, & contenda-
mus ad ea, quę in secula secu-
lorum perdurant.

DE OFFICIO REGIS. 181

ARROGANS fastuq; præditus LXXI.
atq; supciliosus homo, ne perinde atq;
taurus alticornis efferat, sed carnis sub
stantiã recordet, & pēnas, ut dicūt, cor-
disq; tumorē demittet. Licet em̃ princi-
patū adeptus sit in terra, nō tñ ignoret
se se pgnatum esse ex terra, ē puluere, &
ad solium conscendens, atq; in pulue-
rem denuo descendens.

STVDIIS semper incūbito inui- LXXII.
ctissime Imperator, & quēadmodū q;
scalas cōscēdere nitunt, nō prius ad su-
periora ferri desistunt, q̃ ad supremum
puenerint gradū, sic ipse etiā honesto-
rū ascēsum iugiter cōtinuato. Ita fiet, ut
coelestī quoq; regno aliquando fruarē,
q̃ tibi pariter & coniugi, Christus rex
omnium, qui regnant & regnantur lar-
gire uelit in secula, Amen.

AGAPETIDIA CONIDE
Officio regis, ad Iustinianum
Cæsarem, Finis.

IN PRINCIPE RE

QVIRI DOCTRINAM,

Plutarchi Commentarium, Eras-

mo Roterodamo in-
terprete.

PLA T Orogatus à Cy-
renensibus, ut sibi le-
ges scriberet, scri-
ptasq; relinqueret, ac
reipublicæ statum cõ-
poneret, recusavit, di-
cens esse perdifficile leges condere Cy-
renensibus, qui tã essent felices. Nihil
enim tam superbum, nihil tam intracta-
bile ac morosum esse, quàm hominem,
quẽ fecilitatis opinio corripuerit. Qua-
propter difficile est, his qui gerunt im-
perium,

perium, de imperio cōsulere Reformi-
dāt enim rationem, ceu principem ad-
mittere, ne potentiae bonum, quod ha-
bere videntur, impediāt. si id astringat
& seruire cogat honesto. Idē faciunt,
quod ignorent sententiam Theopom-
pi, Spartanorū ducis, qui cum primus
in Sparta regiae potestati adiunxisset
magistratus Ephoros, deinde uxor di-
xisset probro illi futurū, si filijs traderet
minus imperiū, quā accepisset ipse;
imō maius inquit, relinquo, nimirum
hoc maius quo firmitus. Nam cum acer-
bitatem ac seuiam imperij remisisset,
unā cum inuidia uitauit & periculum.
Quāquam Theopompus ex imperio
uelut magno flumine deductis riuis,
quantū alijs dedit, tantū sibi detraxit.
A ratio, quam adfert sapientie studiū,
si principi assideat ei ceu domesticus cu-
stos adiuncta bonae uoletudinis, subla-
to eo quod est periculo obnoxii, quod
sanum est, relinquit. Sed pleriq; reges
ac principes parum cordati, statuarios

*Imperij nō
spacio, sed
stabilitate
metiendū.*

*Bona simili-
tudo.*

imperitos imitantur, qui credunt Colossos magnos & amplos uideri, si tibijs uehementer diductis, si late distentos & hiantes sinxerint. Nam hi quoque grauitate uocis, toruitate uultus, ac morum truculentia, fugaque consuetudinis humanae, maiestatem & auctoritatem imperij sibi uidentur imitari, nihil prorsum à Colossorum signis discrepantes, qui cum foris heroicam ac diuinam quandam speciem praeseferant, intus pleni sunt terra, lapide, plumbo, nisi quod istud Colossorum pondus, rectitudine illorum stabilem & immotam seruat.

Disimile. At ineruditi duces ac principes, propterea quod intus male librati sunt, sepe numero uacillant, ac subuertunt. Etenim cum basi non recte positae sublimen superstruunt potestatem, simul cum ipso pondere nutant, & ad ruinam

Comparatio principis ad regulam.

inclinantur. Verum quemadmodum oportet, ut ipsa regula primum recta sit, nihil habens obliquum, deinde cetera sibi admota, quatenus sibi congruant

exæquet, consimili modo princeps po-
steaquam imperium in seipso paraue-
rit, ac direxerit, uitamq; suam compo-
suerit, tum debet sibi applicare eos, qui
bus imperat. Nec enim cadentis est, *Sententia.*
aliū erigere: nec ignorantis, docere:
nec incompositi, componere: nec ordi-
nare inordinati: nec imperare eius, qui
non pareat imperio. At qui parum sa-
piūt, illud præcipuum imperij bonum
esse ducūt, quod nullius imperio subia-
ceant. At Persarū quidem rex, omnes *Mos Persa-*
pro seruis habebat, præter uxore suam, *rum.*
cuius maximè conueniebat esse domi-
num. Quis igitur imperabit principis?
Nēpe lex, omniū regina & mortaliū & *Lex omniū*
immortaliū, ut ait Pindarus: non ista *regina.*
quidē lex foris in libris, aut ligneis scri-
pta tabulis, sed uiua illi insita ratio, sem-
per conuiuens, ac familiaris principi,
nec unquam animum suo ductu, suaq;
moderatione destituens. Nam Persarū
rex unū habebat cubiculariū, cui hoc
negocij mandatū erat, ut diluculo in-
gressus

gressus illi diceret: Surge rex, atq; ea cura
negocia, quæ te curare uoluit Meso-
romasdes. At erudito prudentiq; prin-
cipi intus in animo adest, qui semper
Princeps idem dicet ac iubeat. Polemō dicebat
quid sit. amorem esse deorum obsequium, ad
prospiciendum adolescentulis. Sed ue-
rius quis dixerit, principes ministros
esse Dei, ad curam ac salutem hominū,
uti bona quæ Deus illis largi, partim
distribuant, partim seruent. Vides in
sublimi cœlum hoc immensum, quod
terram undiq; liquidis uulnibus amplecti-
tur. Illud quidem demittit seminum,
quibus opus est, principia, terra uerò
producit. Crescunt autem partim hym-
nibus, partim uentis, partim stellis, ac
luna confouentibus. Porro sol ornat
omnia, omnibus uim amoris ex sese ad-
miscēs. Sed tot tantisq; muneribus, ac
bonis, quæ dī largiuntur, nō licet nec
frui, nec uti recte, si desit lex, iustitia &
Iustitiæ laus princeps. Itaq; iusticia quidem legis est
finis. Lex autem principis opus. Prin-
ceps

ceps uerò Dei simulachrū administran-
 tis uniuersa, nihil egens Phidia statua-
 rio, neq; Polycleto, neq; Myrone. Sed
 ipse seipsum per uirtutē Deo similem
 reddidit, ac fabricatus est statuā omniū
 uisu iucundissimam, ac magnificen-
 tissimam. Quemadmodū enim Deus *Gestamen*
 in cœlo pulcherrimum suū ipsius simu- *regis.*
 lachrum constituit, solem ac lunam, ta-
 lis est in republica imago ac lumē prin-
 ceps, qui Dei reuerēs, iustitiam tuetur,
 hoc est, Dei rationē gestat, nēpe intel-
 lectū, nō sceptrū, aut fulmē, aut triden-
 tem, qua specie seipsum nōnulli fingunt
 ac pingūt stultitiā suam, quod uidean-
 tur inaccessi, reddentes inuidiosam.
 Offendit enim Deus hīs, qui tonitrua,
 fulmina, radiorum iaculationes imitan-
 tur. Delectatur autē his, qui suam emu-
 lantes uirtutem semet in honestate &
 humanitate reddūt adsimiles, atq; hos
 in maius prouehit, impertiens suam
 æquitatem, iustitiam, ueritatē, ac man-
 suetudinem. Quibus rebus nihil est di-
 uinius,

E poëta quo
piam.

uinius, neq; ignis, neq; lux, neq; solis
cursus, nec exortus, aut occasus astrorū
nec ipsa eternitas aut immortalitas. Nō
enim felix est deus uite spatio, sed eō q
est princeps uirtutis. Nā hoc est numē.
Porrō uirtutis decus est, in q gerit im-
periū. Anaxarchus igit cū Alexandrū
de Cliti cæde discrutiantē sese cōsolare
tur, dixit ad hūc modū: Clito iustitiam
cōtigisse, quæ dñs assideat, ut quicqd à
rege fieret, phas iusq; uideret, idq; nec
rectē, nec utiliter, cum regem errati pœ-
nitentem animare ad similia patranda
existimaretur. Quòd si hisce de rebus
similitudines sunt conferendę, nō assi-
det Ioui iustitia, sed ipse iustitia, phasq;
est, lexq; tum antiquissima, tū exactissi-
ma. Veteres ita & loquūtur, & scribūt,
& docent, absq; iustitiā principatum re-
ctē gerere, ne Iouem quidē ipsum pos-
se. Atq; eadem uirgo est iuxta Helio-
dum, nimirū incorrupta, pudoris, mo-
destię, & utilitatis amica, unde & reue-
rendos cognominant reges. Conuenit
enim,

Iusticia uir-
go.

enim, ut hi maximè reuereant, q̄ minime timet. Ceterū principē magis oportet timere, ne q̄d mali faciat, q̄ ne quid patiat. Nā hoc ex ipso nascit̄. Atq; hic est principis metus, et humanus, nec in generosus, ut his quibus imperat, metuatur, ne quid se in scio ledant. Non aliter atq; canes nocturnā, ac laboriosam agentes ouīū in septis custodiam, simul atq; trūcem audierint ferā, timent nō sibi, sed his quæ custodiūt. Epaminondas autem Thebanis in ludos quosdā festos, & cōpotationes solutis solus adibat arma, meniaq; dicēs se sobriū esse, ac uigilare, quo liceret alijs ebrios esse, ac dormire. Preterea Cato Uticē, uictore Cæsare, reliquos oēs iussit ad mare uocari, eos simulatque imposuisset, ac prosperā esset nauigationē p̄catus, ipse reuersus domum, sibi necem sua manu cōsciuit: docēs uidelicet, quibus debeat timere princeps, et quæ debeat contemnere. Contrā, Clearchus Pontī tyrannus, arcule inclusus, serpentis in morē dormire

Epōeta quopiam.

Epaminondas.

Cato Uticensis.

Clearchus.

dormire solitus est. & Aristodemus Argi-
gius in coenaculo domiciliū habebat,
ostio pēsilī, cui īposita lectica, dormire
cōsuevit unā cū amīca. Puellę mater sca-
las detrahebat, easq; rursus apponebat
orta luce. Quātope creditis hūc horruis-
se theatrū, palatiū, curiā, cōuiuiū, qui ē
cubiculo sibi ipsi carcerē fecerit? Itaq; q̄
uerē sunt reges, timēt his, ī quos habēt
imperiiū. Cōtrā tyrāni eos ipsos timēt,
proinde metū augēt aucta potētia, pro-
pterea q̄ quo plurib. imperāt, hoc plu-
res metuūt. Nec enim cōsentaneū est,
neq; decens, id quod à nōnullis philo-
sophis dictū est, in hyle, id est materia,
q̄ cūcta patiat, quęq; innumeris nego-
cijs recipiat necessitates, casus, cōmuta-
tiōes, latere deū admixtū, sed supra nos
in sublimi, iuxtā naturā q̄ his in rebus
semp hoc modo se habet in sanctis (ut
inquit Plato) fundamētis fixus sedēs,
recta pficit iuxtā naturā obābulās. Quē
admodū in cōelo solē pulcherrimū sui
simulachrū, qd se ceu speculo represen-
tet, ostēdit his, q̄ illū p se possunt intue-

ri, ita in ciuitatib. iustitiæ lucē, huiusq̃
 rationē uelut imaginē cōstituit, q̃ felices
 ac prudētes effingūt ē philosophia, ad
 summā rerū pulchritudinē accōmodā-
 tes sese. Hūc aut animi habitū, nihil est
 q̃d gignat in nobis, nisi ratio ē philoso-
 phia p̃ficiscēs, ut idē nobis accidat, q̃ A-
 lexādxo, q̃ cū Corīthi uidisset Diogenē
 eiusq̃ probasset ingeniū, ac uiri prudē-
 tiā, ac magnitudinē esset admiratus, Ni
 Alexāder essē, iquit, Diogenes essē, ali-
 quātulū, ut ita dicā, onustus sua felicitā-
 te ac splēdore, potētiāq̃, uelut impedi-
 mētis et ociū negātib. ad capeſsendā uir-
 tutē, inuidēs tamē interim Diogeni pal-
 liū ac perā, quib. ille inuictus erat & in-
 supabilis, nō quēadmodū ipse, armis,
 eq̃s, & sarissis. Licebat igit philosophā
 tē simul & affectu fieri Diogenē, et for-
 tūa manere Alexādrū. Et ob hoc magis
 etiā Diogenē fieri cōueniebat, q̃ Alexā-
 der esset, ut q̃ aduersus magnā fortunā
 turbulētā, ac p̃cellosam, multis opus ha-
 beret uulturis, magnoq̃ gubernatore.
 Nā in imbecillibus, humilib. ac priua-

*Attēde Alex
 dri ad Dioge
 nem dictū.*

tis, eo q̄ ut sunt stulti, ita parū possunt
offēdere, molestia q̄dā ueluti malis som
nijs perturbat animū, q̄ nequeat à cupi
ditatibus expergisci. At potestas coniu
cta cū malis morib. molestiā adiūgit cu
piditatib. Verū est illud Dionisiū, q̄ di
cebat se tū maxie capere fructū ex impe
rio, cū quæ uellet celeriter efficeret. Itaq̄
uehemēter est periculosum, uelle quæ
nō decet eū, qui quæ uelit, facere possit.

At simul ac dictum est uerbum, res ipsa peracta est.
Malicia celerē nacta cursum ex potesta
te, quēuis incitat affectū, parat irā, inui
diā, amorē, adulteriū, auaritiā, p̄scripti
onē. Ac simul ut uerbū dictū ē, actū est
de eo, q̄ suspitiōe offendit, perijt q̄ dela
tus. Et quēadmodū docēt Phylisi, ful
gur posterius erūpere q̄ tonitru, prius
tamē apparere, sicuti sanguis prius ap
paret q̄ uulnus, p̄pterea q̄ sonitū q̄dē
excipiāt aures, lumini uero uisus occur
rat: sic in imperijs supplicia p̄uertunt ac
cusatiōes, et prius emicāt cōdēnatiōes,
q̄ probationes. Illic enim ira, iam nequit
resistere,

resistere, Hamata sicut ancora æquori fero.
Nisi ratiois pōdus frāgat ac premat po
tētiā, uti princeps solē imitet, q̄ cū altis
simus ē, ad polū septētrionalē euectus,
tū minimū mouet, cursum tutū reddēs
tarditate. Neq; em̄ fieri pōt, ut malitia la
teat in pāte. Verū eos qdē q morbo co
mitiali sint obnoxij, si in frigus aliquod
incidāt, eoq; corripianē, cōtinuò capitis
occupat uertigo, ac uacillatio morbū ar
guēs. At idōctos et ieruditos simulatq;
fortuna paulū extulerit, opibus, ac glo
ria, aut potētia subuectos in altū, protin
nus ostēdit caducos. Imò potius quē ad
modū i uasis ināib. nō q̄as dignoscere,
integra sint, an uitiosa: uerū ubi infude
ris aliqd, tū apparet q̄ perstillēt. Sic ani
mi putres nō ferētes potētiā, effluūt cu
piditatib. nēpe iracūdia, fastu, i solētia.
Sed qd attinet de his dicere, cū minima
etiā nobiliū et illustriū uirorū delicta ca
lumnienē homines? Cimoni uinū ob
ijciebatur, Scipioni somnus, Lucullus
ob coenas sumptuosiores malē audiūt.

F I N I S.

